

Vlada Crne Gore

Ministarstvo za informaciono društvo

Podgorica, 24.11.2009

U p i t n i k

Informacija koju od Vlade Crne Gore zahtijeva Evropska komisija u cilju pripreme Mišljenja o zahtjevu Crne Gore za članstvo u Evropskoj uniji

10 Informaciono društvo i mediji

Odgovorno lice:	Vujica Lazovic
Rukovodilac grupe:	Ruzica Miskovic
Zamjenik rukovodioca grupe:	Ivan Lazarevic
Sekretar grupe:	Vanja Lazovic
Zamjenik sekretara grupe:	Ivo Pavlicic
Kontakt MEI:	Dunja Nelevic
IT Podrška:	ISU\bojana.bajic

Sadržaj:

POGLAVLJA ACQUIS - SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ CLANSTVA.....	5
Poglavlje 10: Informaciono društvo i mediji	6
I. ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I INFORMACIONE TEHNOLOGIJE	7
A. Osnovni podaci.....	7
B. Zakonski i institucionalni okvir.....	8
C. Politički i regulatorni okviri	21
D. Opis sektora	33
II. USLUGE INFORMACIONOG DRUŠTVA.....	49
A. Politika.....	49
B. Osnovni podaci o pristupu internetu.....	51
C. Istraživanje	53
D. Javni sektor	58
E. Privredni sektor.....	66
F. Elektronska trgovina	69
G. Elektronske komercijalne usluge (uslovni pristup – Direktiva 98/84/EZ)	70
H. Elektronski potpis	71
I. Odgovornost i saradnja	72
J. Administrativni kapacitet	73
III. AUDIO-VIZUELNA POLITIKA	79
A. Opšti okvir	79
B. Direktiva o audio-vizuelnim medijskim uslugama	81
C. Kinematografija	109
D. Filmsko nasljeđe.....	113
E. Zaštita maloljetnika.....	118

**POGLAVLJA ACQUIS - SPOSOBNOST PREUZIMANJA
OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ CLANSTVA**

Poglavlje 10: Informaciono društvo i mediji

I. ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I INFORMACIONE TEHNOLOGIJE

A. Osnovni podaci

1. Molimo navedite osnovne podatke o trenutnom stanju tržišta telekomunikacionih usluga u vašoj zemlji. Potrebno je izabrati pokazatelje na način koji će omogućiti da crnogorsko tržište bude predstavljeno na sličan način kao u redovnim izvještajima o implementaciji regulatornog okvira EU za zemlje proširenja. Referentni datumi su 30. jun 2009. godine (za regulatorne podatke) ili kalendarska 2008. godina (za statističke podatke).

Na tržištu telekomunikacija Crne Gore pružaju se usluge fiksne telefonije, mobilne telefonije, interneta, broadband-a, prenosa podataka i međunarodnih komunikacija.

Navedeni podaci su dobijeni od Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost sa napomenom da su isti pristigli direktno od operatora.

Na dan 31.12. 2008.godine broj fiksnih pretplatničkih linija iznosio je 174.013 od čega se 87.25% odnosilo na fizička lica a 12.75% na pravna lica.

	Fizička lica	Pravna lica	ukupno
Pretplatničke linije na kraju 2008	151826	22187	174013
Pretplatničke linije na 30.06.2009	145461	22252	167713

Stepen digitalizacije fiksnih priključaka je 100%.

Broj korisnika mobilne telefonije na dan 31.12.2008:

Postpaid	278848
Prepaid	871611
Ukupno	1150459
Penetracija tržišta	185.5%
Minuti odlaznih poziva	1178759787
Ukupan broj SMS poruka	1158140248

Broj korisnika mobilne telefonije na dan 30.06.2009

Postpaid	289222
Prepaid	864482
Ukupno	1153704
Penetracija tržišta	186.04%

10 Informaciono društvo i mediji

Minuti odlaznih poziva	108650312
Ukupan broj SMS poruka	602697072

Stanje na tržištu na dan 31.12.2008.godine:

Broj:	Pravna lica	Fizička lica	Ukupno
Internet korisnika			
ISDN priključaka	3021	3764	6785
ISDN korisnika			18806
ADSL priključaka	4875	22964	27839

Stanje na tržištu na dan 30.06.2009.godine:

Broj:	Pravna lica	Fizička lica	Ukupno
Internet korisnika			
ISDN priključaka	2992	3471	6463
ISDN korisnika			18414
ADSL priključaka	5261	29421	34682

Ukupan prihod vodećih operatora koji obavljaju telekomunikacione usluge u Crnoj Gori za 2008.god iznosio je 295.736.504Eur-a i učestvovano je sa 9,77% u BDP Crne Gore.

Stanje prihoda na dan 31.12.2008.godine

	Prosječan prihod po korisniku u Eur.	Ukupan Prihod u Eur.
Fiksna telefonija	517	75881435
Mobilna telefon.	187	215545974
Internet	32	4309095
Ukupno		295736504

B. Zakonski i institucionalni okvir

2. Molimo opišite zakonski okvir ovog sektora, sa osvrtom na postojeće i planirano primarno i sekundarno zakonodavstvo.

Zakonski okvir sektora

Primarno zakonodavstvo u sektoru elektronskih komunikacija je Zakon o elektronskim komunikacijama ("Sl.list CG", broj 50/2008), koji je donijet 29.07.2008.godine, na sjednici Skupštine Crne Gore, a stupio na snagu 27.08.2009.godine.

Zakon o elektronskim komunikacijama predstavlja novi zakonski okvir, utemeljen na evropskom regulatornom okviru iz 2002.godine.

Zakon o elektronskim komunikacijama uređuje tržište elektronskoh komunikacija kroz utvrđivanje nadležnosti Vlade i Ministarstva saobraćaja, pomorstva i telekomunikacije u dijelu elektronskih komunikacija, te nadležnosti, status, način finansiranja i djelokrug rada Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost , u oblasti elektronskih komunikacija, procedure za operatore i pružaoce usluga elektronskih komunikacija, rješavanje sporova između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija, pitanja pružanja Univerzalnog servisa, procedure za racionalno korišćenje ograničenih resursa, pitanja zaštite interesa korisnika usluga, prava i obaveze po pitanju tajnosti elektronskih komunikacija, oblast nadzora i druga pitanja u vezi sa elektronskim komunikacijama.

Zakon o elektronskim komunikacijama usmjeren je ka korisniku usluga, štiti njegove interese kroz odredbe koje se odnose na prava korisnika usluga, obavezan sadržaj pretplatničkih ugovora, te davanje saglasnosti od Agencije na te ugovore, razrađene su procedure rješavanja sporova, povjerljivost komunikacija, te obaveze koje proističu iz opsega univerzalnog servisa, a odnose se na obezbjeđenje određenih povoljnosti za korisnike – lica sa invaliditetom.

Planirano primarno zakonodavstvo

U ovom sektoru je pripremljen **Nacrt zakona o prelasku sa analognih na digitalne zemaljske radio-difuzne sisteme**. Slijedi javna rasprava, utvrđivanje Predloga zakona na Vladi i usvajanje u Skupštini početkom 2010.godine. Na ovaj način će se regulisati neophodna pravna regulativa u cilju digitalizacije radio-difuznog sistema, čime će se dobiti moderan, kvalitetan i inovativan sistem sa digitalnom dividendom, odnosno omogućiti racionalnije i koderno upravljanje radio-frekventnim resursom. Planirani rokovi su navedeni u aktu i predviđeni rok uskladivanja i završetka prenosa sa analognim sistemima je zaključno sa 31.12.2012.godine.

U izradi nacrtu **Zakona elektronskim medijima** učestvovao je predstavnik resornog ministarstva u sastavu radne grupe i isti nacrt nalazi se na javnoj raspravi.

Postojeće i planirano sekundarno zakonodavstvo

Po osnovu Zakona o elektronskim komunikacijama potrebno je pripremiti i donijeti niz podzakonskih akata. Stručne osnove za podzakonsku regulative koju donosi resorno ministarstvo shodno odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama utvrđuje Agencija, a dio regulative, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama i Programu rada Agencije za 2009.godinu,usvojenom od strane Vlade, utvrđuje Agencija.

Postojeće sekundarno zakonodavstvo

Od usvajanja Zakona o elektronskim komunikacijama do sada, donijeti su i objavljeni sljedeći pravilnici, odluke i uputstva:

- Pravilnik o metodologiji i načinu obračuna visine godišnje naknade za korišćenje numeracije/iliadresa ("Službeni list Crne Gore" broj 01/2009);
  - Pravilnik o metodologiji i načinu obračuna visine godišnje naknade za korišćenje radio-frekvencija ("Službeni list Crne Gore" broj 01/2009);

- Odluka Vlade Crne Gore o cjenovniku naknade za pokrivanje troškova administriranja radio-frekvencijskog spektra (Službeni list Crne Gore broj 22/09);
- Odluka o utvrđivanju visine jednokratne naknade za obradu zahtjeva za odobrenje za korišćenja radio-frekvencija i odobrenja za korišćenje numeracije i/ili adresa (Službeni list Crne Gore" broj 11/2009);
- Plan numeracije (Službeni list Crne Gore" broj 34/2009);
- Plan adresiranja (Službeni list Crne Gore" broj 34/2009),
- Pravilnik o načinu,uslovima i dinamici uvodenja jedinstvenog evropskog telefonskog broja 112 za pozive u nevolji,kao i o kvalitetu usluge opsluživanja poziva upućenih na taj broj (Službeni list Crne Gore" broj 64/09);
- Pravilnik o parametrima kvaliteta usluge,graničnim vrijednostima i metodama mjerena parametara za korišćenje jedinstvenog evropskog telefonskog broja 112 za pozive u nevolji (Službeni list Crne Gore", broj 64/09);

Uputstvo o sadržaju tehničke dokumentacije koja se podnosi uz prijavu za registraciju operatora (objavljeno na sajtu Agencije- www.ekip.me).

Planirano sekundarno zakonodavstvo

Pripremljeni su od strane službenika sektora elektronskih komunikacija iz resornog ministarstva sledeći pravilnici i nalaze se u fazi provjere od strane nadležnih ministarstava:

- Pravilnik o tehničkim uslovima za uvoz, stavljanje u promet i korišćenje radio i telekomunikacione terminalne opreme (RITT) ;
- Pravilnik o elektromagnetnoj kompatibilnosti (EMC);
- Pravilnik o uslovima i načinu korišćenja minimalnog seta zakupljenih linija;
- Pravilnik o sadržaju i načinu vodjenja registra operatora, odobrenih radio frekvencija i dodijeljene numeracije i adresa
- Pravilnik o radio-frekvencijama i uslovima pod kojim se radio-frekvencije mogu koristiti bez odobrenja za korišćenje radio-frekvencija.

S obzirom na administrativne kapacitete sektora i redovne obaveze, u narednom periodu će se dodatno angažovati na izradi preostalih pravnih dokumenata, a najvažniji planirani dokument je Strategija razvoja broadbanda u CG u saradnji sa relevantnim organizacijama iz regiona.

Iz Agencije su pripremljene i poslate resornom ministarstvu stručne osnove za sledeća akta koja donosi resorno ministarstvo ili Vlada:

- Propis o tehničkim uslovima za priključenje na javnu elektronsku komunikacionu mrežu;
- Propis o prilagođavanju korišćenja javnih elektronskih komunikacija u stambenim i poslovnim objektima;
- Pravilnik o uslovima za postavljanje i korišćenje uređaja za ograničavanje upotrebe mobilnih uređaja
- Nacrt Plana namjene radio-frekvencija u Crnoj Gori (usvaja Vlada CG)
- Izmjene i dopune Plana namjene radio-frekvencija;
- Propis o elektronskim komunikacionim objektima i opremi u čijoj blizini nije dopuštena gradnja;
- Propis o uslovima za interoperabilnost digitalne radijske i televizijske korisničke opreme;
- Propis o registraciji korisnika i obvezama i operatora u vezi zaštite elektronskih komunikacija.
- Predlog visine jednokratne naknade za registraciju;

U toku su javne konsultacije po aktima koje donosi ova Agencija shodno Programu rada Agencije :

- Pravilnik o elektronskim komunikacionim instalacijama u stambenim i poslovnim objektima;
  - Pravilnik o operatorskom pristupu i interkonekciji;
  - Pravilnik o obimu i načinu dostavljanja podataka o kapacitetima elektronske komunikacione infrastrukture koja je od interesa za zajedničko korišćenje;
  - Pravilnik o prenosivosti brojeva;
- (usvajanje ovih akata se очekuje u IV kvartalu 2009.)

Do kraja 2009.godine, shodno Programu rada Agencije, очекује се усвјање и следећих аката:

- Propis o naknadama, shodno Pravilniku o kućnim instalacijama;
- Pravilnik o највећим dozvoljenim snagama zračenja radijskih stanica u gradovima i naseljima gradskog obilježja;
- Metodologija odvojenog i troškovnog računovodstva;
- Pravilnik o tehničko - eksplotacionim uslovima radio-difuznih stanica za frekvencijski modulisane emisije;
- Pravilnik o tehničkim i eksplotacionim uslovima pod kojima se mogu koristiti radio-difuzne stanice za emitovanje televizijskog programa u frekvencijskim opsezima VHF I i III i UHF IV i V;
- Odluka Agencije o vrsti informacija i načinu njihove objave od strane operatora i vrsti informacija objavljenih od strane operatora;
- Pravilnik o regulaciji maloprodajnih cijena;
- Uputstvo o kriterijumima za ocjenu razumnosti zahtjeva i potreba obez bjeđenja pojedinih usluga univerzalnog servisa;

Način procjene pristupačnosti cijena usluga, opsega usluga i posebnih paketa univerzalnog servisa.

3. Molimo da opišete postojeći i planirani institucionalni okvir ovog sektora, sa osvrtom na vladina tijela, ulogu parlamenta i potencijalnih parlamentarnih odbora, kao i ulogu reprezentativnih organizacija aktera javnog i privatnog sektora i potrošača.

Prema Zakonu o elektronskim komunikacijama, (Sl. list CG, br. 50/08) nadležni organi u ovom sektoru su **Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija i Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost**.

Shodno Izmjenama i dopunama Zakona o budžetu, Skupštini Crne Gore se dostavlja na usvajanje Finansijski plan i Program rada Agencije.

Vlada Crne Gore u ovom sektoru nadležna je za:

- donošenje strategije sektora elektronskih komunikacija;
- donošenje namjene radio-frekvencijskog spektra plana;
- odobravanje godišnjeg plana rada i finansijskog plana Agencije;
- Usvajanje godišnjeg izvještaja o radu Agencije, uključujući i finansijski izvještaj;
- Periodično određivanje minimalnog seta usluga koje obuhvata Univerzalni servis;

- određivanje uslova korišćenja mreža elektronskih komunikacija u slučajevima vanrednih okolnosti.

Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija nadležno je za:

- donošenje podzakonskih akata u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama;
- pripremi strategije razvoja ovog sektora;
- obavljanje aktivnosti kojima se podstiče razvoj elektronskih komunikacija;
- koordinirano djelovanje sa Agencijom u skladu sa svojim nadležnostima iz zakona koji uređuje oblast zaštite konkurenčije;
- utvrđivanje graničnih vrijednosti kvaliteta usluga "univerzalnog servisa", predloženih od strane Agencije;
- propisivanje kriterijuma i metodologije kojih se Agencija mora pridržavati pri donošenju akta o visini naknada i načinu plaćanja, za operatore elektronskih komunikacionih mreža i pružaoce usluga, koji na osnovu opšte autorizacije obavljaju djelatnost i koriste ograničene resurse;
- ovlašćivanje institucija koje mogu da vrše atestiranje elektronske komunikacione, radio i terminalne opreme, u skladu sa propisima koji će biti donijeti na osnovu zakona;
- koordiniranje rada sa nadležnim ministarstvima i Agencijom u vezi sa korišćenjem radio frekvencija i elektronskih komunikacionih mreža po pitanjima koja su od značaja za odbranu i bezbjednost;
- koordiniranje i sprovođenje odluka Vlade koje se tiču funkcionisanja elektronskih komunikacionih mreža i usluga u vanrednim okolnostima i učestvovanje u radu stručnih tijela.

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost nadležna je za:

- pripremanje stručnih osnova za izradu regulatornih akata i propisa koje donosi Ministarstvo u skladu sa ovim zakonom;
- usvajanje procedura i normi za primjenu zakona i pozakonskih akata;
- pripremanje stručnih osnova za izradu Plana namjene radio-frekvencija, koji donosi Vlada i kontroliše njegovu primjenu;
- donošenje Planova adresiranja i Planova numeracije i kontrolisanje njihove primjene;
- donošenje Plana raspodjele radio-frekvencija i kontrolisanje njegove primjene;
- vršenje stalnog monitoringa radio-frekvencijskog spektra i koordinaciju korišćenja radio-frekvencija sa administracijama susjednih država;
- podsticanje racionalnog korišćenje infrastrukture elektronskih komunikacija;
- rješavanje pitanja i prigovora, razmatranje inicijativa i donošenje procedura i normi iz domena zaštite interesa i prava korisnika usluga;
- sprovođenje postupaka javnih tendera i na nediskriminatornim osnovama dodjela korišćenja ograničenih resursa (radio-frekvencija, numeracije i adresa) operatorima elektronskih komunikacionih mreža i pružaocima elektronskih komunikacionih usluga;
- izdavanje odobrenja za frekvencije, numeraciju i adrese;
- vođenje registara u skladu sa zakonom;
- određivanje, uz saglasnost Vlade, visine naknada koje Agenciji plaćaju operatori elektronskih komunikacionih mreža i pružaoci usluga, na osnovu stvarnih troškova Agencije i utvrđenih kriterijuma propisanih od strane Ministarstva;
- rješavanje sporova između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija, u saradnji sa institucijama nadležnim za zaštitu konkurenčije i zaštitu korisnika;

- sprovođenje zakonom propisane procedure za određivanje operatora Univerzalnog servisa, praćenje razvoja Univerzalnog servisa, administriranje i rukovođenje prikupljanjem naknada od drugih operatora po tom osnovu;
- uređenje i redovno ažuriranje elektronske baze podataka u sektoru elektronskih komunikacija i omogućavanje pristupa svim informacijama koje nemaju regulatorna ograničenja u pogledu tajnosti;
- vršenje nadzora tržišta, utvrđivanje operatora sa značajnom tržišnom snagom i preduzimanje preventivnih mjera za sprječavanje negativnih efekata značajne tržišne snage operatora;
- vršenje nadzora nad radom operatora u sektoru elektronskih komunikacija, u smislu usklađenosti sa zakonom, podzakonskim aktima i važećim tehničkim propisima i standardima;
- nadzor nad ispunjavanjem obaveza propisanih operatorima elektronskih komunikacionih mreža i/ili elektronskih komunikacionih usluga, u slučaju vanrednih okolnosti;
- razvijanje saradnje sa regulatornim tijelima drugih zemalja, a u okviru svojih nadležnosti, uz saglasnost Ministarstva, obavljanje i drugih aktivnosti u međunarodnim organizacijama iz oblasti elektronskih komunikacija;
- ispitivanje tržišta i javnog mnjenja i sprovođenje otvorenih konsultacionih postupaka, omogućavajući svim zainteresovanim stranama da daju primjedbe i komentare u vezi sa inicijativama, mjerama, odlukama i aktima koje priprema, predlaže ili donosi;
- organizovanje stručnih savjetovanja po pojedinim pitanjima iz oblasti elektronskih komunikacija; pripremanje i dostavljanje Vladi na saglasnost programa rada i finansijskog plana za sljedeću kalendarsku godinu;
- pripremanje i dostavljanje Vladi godišnjeg izvještaja sa osnovnim pokazateljima o dinamici razvoja tržišta elektronskih komunikacija za prethodnu godinu, uključujući i finansijski izvještaj.

Status Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, ima svojstvo pravnog lica, vrši javna ovlašćenja u skladu sa tim zakonom, posluje pod nazivom Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost. Njeno sjedište je u Podgorici i upisana je u Centralni registar Privrednog suda. Agencija je funkcionalno nezavisna od pravnih i fizičkih lica koja obezbeđuju elektronske komunikacione mreže, opremu ili usluge, njen rad je javan, a Statutom Agencije bliže se uređuje unutrašnja organizacija, nadležnosti i djelokrug poslova organa i stručnih službi Agencije, donošenje opštih akata i druga pitanja koja su od značaja za poslove Agencije, utvrđene ovim zakonom i zakonima koji uređuju oblast poštanske djelatnosti. Na Statut Agencije saglasnost daje Vlada (data saglasnost u martu ove godine).

Kao što je navedeno u članu 40 Zakona o elektronskim komunikacijama Agencija je u obavezi da saradjuje sa organom nadležnim za zaštitu konkurenčije i to je **Uprava za zaštitu konkurenčije**. Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i Uprava za zaštitu konkurenčije potpisale su dana 28.04.2009. godine Sporazum o saradnji na području obezbjeđenja konkurenčije i predupređenja štetnih efekata nedostatka konkurenčije na tržištu usluga elektronskih komunikacija.

Ministarstvo ekonomije je resorno za zaštitu potrošača je formiralo **Komisiju za praćenje realizacije Nacionalnog programa za zaštitu potrošača**. Zadatak Komisije je da prati realizaciju ovog programa i shodno tome opreduzima odredjene mјere i aktivnosti u cilju izrade i implementacije brojnih direktiva EU iz ove oblasti.

Takodje po članu 118 ZEK-a koji glasi:

- (1) Prilikom oblikovanja tržista elektronskih komunikacija i donesenja propisa koji znacajno uticu na to tržiste, Agencija i drugi državni organi su obavezni na adekvatan način uzeti u

obzir misljenje zainteresovane javnosti.

Nevladina organizacija **Centar za zaštitu potrošača** je jedna od takvih institucija sa kojom u narednom period treba ostvariti veći stepen razmjene mišljenja.

4. Koje zakonske i regulatorne odredbe obezbeđuju poštenu trgovinu i zaštitu potrošača u ovom sektoru?

Kad je u pitanju oblast elektronskih komunikacija prava korisnika su zaštićena **Zakonom o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08)** i to naročito sljedećim odredbama:

- Kad su u pitanju operatori sa značajnom tržišnom snagom Agencija može, u skladu sa **članom 5**, operatoru naređiti preduzimanje mjera povezanih sa regulacijom maloprodajnih usluga, ako na osnovu tržišnih analiza utvrdi da relevantno tržište usluga namijenjenih krajnjim korisnicima nije dovoljno konkurentno. U tom smislu Agencija može propisati jednu od sljedećih metoda određivanja cijena usluga, i to:
  - 1) metodu ograničavanja maloprodajnih cijena (Price cap)
  - 2) metodu regulacije individualnih tarifa
  - 3) metodu troškovne orientacije cijene
  - 4) usklađivanje cijena sa cijenama na uporedivim tržištima
- **Član 55** propisuje da Agencija prati razvoj i visinu cijena usluga iz opsega Univerzalnog servisa, a član 56 da kvalitet Univerzalnog servisa utvrđuje Ministarstvo na prijedlog Agencije;
- **Član 103** istog zakona nabraja sljedeća prava korisnika javnih komunikacionih usluga:
  - 1) pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži, u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva, ukoliko postoje tehničke mogućnosti
  - 2) korišćenje usluga elektronskih komunikacija javno deklarisanog kvaliteta, raspoloživosti i sigurnosti
  - 3) detaljan, raščlanjen račun sa cijenom elektronskih komunikacionih usluga u formi koja omogućava kontrolu utroška;
- Operatori, pružaoci javnih elektronskih komunikacionih usluga i preplatnici tih usluga, u skladu sa **članom 104**, međusobna prava i obaveze regulišu ugovorom koji naročito sadrži: ime i adresu operatora/pružaoca usluge i preplatnika; rokove i uslove za priključenje preplatničke terminalne opreme; pregled usluga koje su predmet ugovora, ponuđeni kvalitet, cijene i tarife u momentu zaključenja ugovora; vrste ponuđenih radova održavanja i način sticanja najnovijih informacija o važećim tarifama i troškovima održavanja; mogućnost seobe i privremenog isključenja preplatničke terminalne opreme; mjere koje će se primjenjivati u slučaju neplaćanja usluga; način refundiranja preplatniku za usluge koje nijesu izvršene u skladu sa ugovorenim kvalitetom i deklarisanim uslovima; postupak rješavanja sporova; način obavještavanja preplatnika o namjeravanim izmjenama uslova definisanih u ugovoru, i način sprovođenja preplatnikovog prava za raskid ugovora u tom slučaju; vrijeme važnosti preplatničkog ugovora, uslove za njegovo produženje, izmjene ili raskid; odredbu kojom se operator štiti od potencijalnih mogućnosti da korisnik bude "virtuelni operator", tj. da uslugu koja mu se pruža po osnovu preplatničkog ugovora proširi na druge korisnike. Ukoliko je ugovor sklopljen na vrijeme duže od godinu dana, mora sadržati i odredbu o pravu preplatnika na otkazivanje ugovora, uz otkazni rok u trajanju od najviše tri mjeseca. Operator je obvezan, najmanje 30 dana prije eventualnih izmjena uslova definisanih preplatničkim ugovorom o tome obavijestiti svoje preplatnike. U tom roku preplatnici mogu otkazati preplatnički ugovor, bez sankcija i bez primjene

ugovorenog otkaznog roka, ako su izmjene na štetu pretplatnika. Operator javne elektronske komunikacione mreže ne može određivati obaveze svojim pretplatnicima prilikom modernizacije mreže;

- **Član 106** propisuje obavezu operatera da na zahjev korisnika svojih usluga omogući besplatnu zabranu odlaznih poziva prema određenom broju ili grupi brojeva, kao i da na zahjev korisnika svojih usluga omogući besplatno ograničenje potrošnje za obračunski period;
- Saglasno članu 112 operatori javnih komunikacionih mreža i usluga obavezni su preduzimati odgovarajuće tehničke i organizacione mjere u cilju obezbjeđenja sigurnosti usluga i zaštite svojih korisnika od zlonamjernih aktivnosti, elektronskih sabotaža, prevara trećih lica i zloupotreba bilo koje vrste;
- Članom 113 propisana je obaveza operatera koji pružaju javne komunikacione usluge da koristite opremu koja će tačno registrovati podatke o obavljenoj komunikacionoj usluzi, u cilju tačnog obračuna tih usluga, kao i da omoguće korisnicima uvid u te podatke, odnosno da im izdaju, bez naknade, detaljan račun, raščlanjen do nivoa koji omogućava jasno raspoznavanje svih stavki i provjeru obračunatog iznosa;
- Odredbom člana 114 propisano je pravo korisnika javnih komunikacionih usluga da operatoru podnesu prigovor na pristup i kvalitet usluga, odmah po utvrđivanju ovih okolnost, kao i na račun za pružene usluge u roku od osam dana od prijema istog, u pisanoj formi (stav 1 i 2). Operator - pružalač komunikacionih usluga, mora odlučiti u roku od 15 dana od prijema prigovora i dostaviti korisniku odgovarajuće pisano obaveštenje (stav 3). Ako operator odbije prigovor korisnika ili ne odluči u roku od 15 dana od dana podnošenja prigovora, korisnik ima pravo da u roku od 15 dana podnese žalbu Agenciji, koja će u roku od 30 dana odlučiti po prigovoru (stav 5);
- Član 117 propisuje da operatori, pružaoci elektronskih komunikacionih usluga, moraju definisati pravila refundiranja korisnicima, u slučaju da njihove usluge odstupaju u pogledu kvaliteta i raspoloživosti od propisanih parametara;
- Član 119 odnosi se na povjerljivost komunikacija, pri čemu se to odnosi na: sadržinu komunikacija; podatke o korisniku; podatke o saobraćaju i lokacijama koje se odnose na komunikacije; neuspješne pokušaje za uspostavljanje komunikacije.

5. Koji su mehanizmi za nadzor tržišta?

Za nadzor nad tržištem elektronskih komunikacija uopšte, mehanizmi su u mjerama iz poglavlja obezbjeđivanja konkurenčije iz Zakona o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08), koje se odnose na operatore sa značajnom tržišnom snagom na određenom tržištu elektronskih komunikacija. To su slijedeće mjere:

- obaveza obezbjeđivanja preglednosti;
- referentna interkonekciona ponuda;
- obaveza nediskriminatornosti;
- odvajanja računovodstvenih evidencija;
- nadzora cijena i troškovnog računovodstva;
- omogućavanje pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja.

Mjere iz ovog poglavlja može primjeniti Agencija, kao regulatorno tijelo, prema operatorima sa značajnom tržišnom snagom na određenom tržištu elektronskih komunikacija, da nametne Agencija, kao regulatorno tijelo, nakon što rješenjem, shodno odredbama iz Zakona o elektronskim komunikacijama, utvrdi takvu poziciju određenog operatora.

Mehanizmi nadzora Agencije, kao regulatornog tijela, ogledaju se i u njenim zakonskim obavezama da:

- rješava sporove između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija, sarađujući sa institucijama nadležnim za zaštitu konkurenčije i zaštitu korisnika;
- omogući posredovanje među stranama u sporu i odredi mehanizme posredovanja;
- rješava sporove između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija, koji se odnose na zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture i pregovaranje oko interkonekcije i operatorskog pristupa.

Po pitanju zaštite korisnika, mehanizmi za rješavanje sporova između operatora i korisnika su sadržani u odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama, kojima je Agenciji dato da rješava pitanja i prigovore, razmatra inicijative i donosi odluke i norme iz domena zaštite interesa i prava korisnika usluga.

Takođe, i korisnik javnih komunikacionih usluga i operator elektronskih komunikacija imaju pravo podnošenja prigovora Agenciji u vezi sa pristupom ili pružanjem usluga.

Na odluku Agencije može se izjaviti žalba Ministarstvu, u roku od 15 dana od dana prijema odluke.

6. Koje su procedure za rješavanje sporova između korisnika i operatora, operatora i operatora kao i operatora i regulatora? Molimo da dostavite podatke o broju pojedinačnih sporova i njihovom rješenju.

U odgovoru na pitanje broj 3. date su ukupne nadležnosti Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama ("Sl.list CG", broj 50/08) . Među tim nadležnostima je i nadležnost Agencija za rješavanje pitanja i prigovore, razmatranje inicijativa i donošenje procedura i norme iz domena zaštite interesa i prava korisnika, kao i da Agencija rješava sporove između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija.

Pomenutim zakonom propisano je da će Agencija odlučiti u roku od 3 mjeseca od dana podnošenja zahtjeva, te da odluke Agencije donosi Savjet većinom glasova od ukupnog broja članova , kao i da se protiv odluke Agencije može izjaviti žalba resornom ministarstvu u roku od 15 dana od dana prijema odluke .

Sporovi operator/operator i operator/ Agencija

Zakon o elektronskim komunikacijama je propisao da se, u slučaju spora između operatora koji obezbeđuju elektronske komunikacione mreže ili pružaju usluge, operatori mogu pisanim putem dogоворити ili Agencija predložiti da se spor rješava primjenom pravila posredovanja ili arbitražnog postupka, ako bi isti doprinijeli boljem i blagovremenijem rješavanju spora, u skladu sa ciljevima efikasne konkurenčije, razvoja tržišta i zaštite interesa korisnika.

Sporovi između operatora najčešće su u domenu zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture, te inerkonekcije i operatorskog pristupa.

- Zakonom je (član 33) u domenu zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture, propisana obaveza operatora javnih komunikacionih mreža da se sa drugim operatorima javnih komunikacionih mreža moraju dogovorati o **zajedničkom korišćenju elektronske komunikacione infrastrukture**, ukoliko je takvo korišćenje tehnički izvodljivo i ne uzrokuje štetne smetnje. O predmetu spora odlučuje Agencija na zahtjev jedne od stranaka (u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva,) kada je operatoru javnih komunikacionih mreža uskraćen pristup elektronskoj komunikacionoj infrastrukturi ili nije postignut dogovor o zajedničkom korišćenju u skladu sa ovim zakonom. Takođe je predviđen slučaj da Agencija određuje uslove i pravila za zajedničko korišćenje (u roku od 60 dana od dana podnošenja

zahtjeva), nakon sprovedenog postupka javne rasprave, ukoliko je to potrebno i iz razloga zaštite životne sredine, zdravlja ljudi, bezbjednosti, planiranja prostora ili racionalnog korišćenja zemljišta, a ukoliko se operatori ne sporazumiju o zajedničkom korišćenju, osim u slučaju ako bi isto uticalo na stvarna prava trećeg lica, a operator nije pokrenuo postupak eksproprijacije ili uspostavljanja službenosti.

- Zakonom o elektronskim komunikacijama je, član 34,u domenu interkonekcije i operatorskog pristupa propisano da operatori imaju pravo i dužnost da međusobno pregovaraju o **operatorskom pristupu i interkonekciji svojih mreža** i da je na zahtjev za interkonekciju ili operatorski pristup operator dužan odgovoriti u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva.Ukoliko ne dođe do dogovora o interkonekciji ili operatorskom pristupu, Agencija, na zahtjev jedne od zainteresovanih strana, rješava spor u roku od 30 dana, pri čemu se rješavaju samo ona pitanja po kojima se nije postigla saglasnost među strankama.

Podaci o broju pojedinačnih sporova i njihovom rješenju --- sporovi operator/operator i operator/Agencija

Od stupanja na snagu Zakona o elektronskim komunikacijama (27.08.2008.) Savjetu Agencije se obratilo 10 operatora, od kojih je 7 uložilo žalbe na odluku Agencije.

Od tih 7 žalbi, u istom sporu, 3 operatora, kao učesnici su se dogovorili međusobno uz posredstvo Agencije i odustali od žalbi, pa je resorno ministarstvo donijelo zaključak o obustavi postupka, kao i u još jednom sporu, u kojem je operator odustao od žalbe.

Od preostala 3 slučaja žalbi operatora, postupak preispitivanja dvije žalbe je još kod Agencije kao prvostepenog organa u upravnom postupku, a u postupku po žalbi jednog operatora, spisi predmeta i žalba, sa izjašnjenjem Agencije dostavljeni su resornom ministarstvu na odlučivanje.

U ostala 3 slučaja, na jednu odluku Agencije nije bilo žalbi od strane operatora, postupljeno je po odluci Savjeta Agencije, a u druga 2 slučaja, postupak preispitivanja i utvrđivanja činjenica, radi donošenja odgovarajuće odluke u Agenciji nije okončan.

Sporovi korisnik/operator

Zakonom o elektronskim komunikacijama propisano je da korisnici javnih komunikacionih usluga i operatori imaju pravo prigovora Agenciji u vezi sa pristupom ili pružanjem usluga, a da na odluku Agencije mogu izjaviti žalbu Ministarstvu, u roku od 15 dana od dana njenog prijema.

Zakonom je, takođe propisano pravo korisnika javnih komunikacionih usluga da operatoru podnesu prigovor na pristup i kvalitet usluga, odmah po utvrđivanju ovih okolnosti, kao i na račun za pružene usluge u roku od osam dana od prijema istog, u pisanoj formi. Operator - pružalac komunikacionih usluga, mora odlučiti u roku od 15 dana od prijema prigovora i dostaviti korisniku odgovarajuće pisano obavještenje. Ako operator odbije prigovor korisnika ili ne odluči u roku od 15 dana od dana podnošenja prigovora, korisnik ima pravo da u roku od 15 dana podnese žalbu Agenciji, koja će u roku od 30 dana odlučiti po prigovoru .

Podaci o broju pojedinačnih sporova i njihovom rješenju:

Agencija je donijela odluke, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, po 40 žalbi korisnika na odluke operatora od čega je: 10 pozitivno riješeno; 25 negativno riješeno, a 3 su riješene u međuvremenu od strane operatora.

Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija je, u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama i Zakonom o opštem upravnom postupku, u drugostepenom postupku imalo 17 predmeta, po žalbama na rješenja Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, od čega su 4 predmeta riješena, a 13 su u postupku rješavanja.

7. U koje relevantne međunarodne organizacije je vaša zemlja učlanjena?

Crna Gora je članica sledećih medjunarodnih organizacija:

- Medjunarodne telekomunikacijske unije (ITU);
- Evropske konferencije poštanskih i telekomunikacionih uprava (CEPT);
- Medjunarodna organizacija za standard (ISO);
- Medjunarodna komisija za elektrotehniku (IEC);
- Evropski komitet za standardizaciju (CEN);
- Evropski komitet za standardizaciju elektrotehnike (CENELEC);
- Medjunarodna organizacija za mobilne satelite (IMSO);
- Međunarodno multirateralno partnerstvo protiv sajber prijetnji (IMPACT);
- Evropska organizacija za telekomunikacije preko satelita (EUTELSAT);
- Medjunarodna satelitska organizacija (ITSO).

Planira se pristupanje u:

- Evropski ured za komunikacije (ECO);
- Evropski institut za telekomunikacijske standarde (ETSI);
- i druge.

8. Molimo navedite kompletne detalje o administrativnom kapacitetu vašeg nacionalnog regulatornog organa i njegovoj organizaciji. Takođe navedite podatke o administrativnom kapacitetu ministarstva zaduženog za elektronske komunikacije.

Administrativni kapaciteti nacionalnog regulatornog organa, njegova organizacija i nadležnost organa u Agenciji

Saglasno Pravilniku o organizaciji rada i sistematizaciji radnih mesta, koji je donio Savjet Agencije, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost se organizuje kroz rad sektora, odjeljenja i odsjeka.

U Agenciji postoje pet sektora kao samostalne organizacione jedinice i to:

- Sektor za pravne poslove,
- Sektor za ekonomski poslove,
- Sektor za elektronske mreže i servise,
- Sektor za radiokomunikacije i
- Sektor za poštansku djelatnost.

U Agenciji se kao samostalne organizacione jedinice organizuju i:

- Odjeljenje za opšte poslove i
- Odsjek za nadzor.

U okviru sektora i odjeljenja organizuju se unutrašnje organizacione jedinice – odsjeci, i to na slijedeći način:

U Sektoru za pravne poslove postoje dva odsjeka i to:

- Odsjek za regulativu i
- Odsjek za rješavanje sporova i zaštitu korisnika.

U Sektoru za ekonomski poslove postoje dva odsjeka i to :

- Odsjek za analizu relevantnih tržišta i

- Odsjek za ekonomске aspekte regulacije tržišta.

U Sektoru za elektronske mreže i servise postoje tri odsjeka i to:

- Odsjek za numeraciju i adresiranje
- Odsjek za mreže i infrastrukturu i
- Odsjek za komunikacione usluge.

U Sektoru za radiokomunikacije ima četiri odsjeka i to:

- Odsjek za upravljanje radio-frekvencijskim spektrom,
- Odsjek za kontrolu i monitoring radio-frekvencijskog spektra,
- Odsjek za fiksne i mobilne radiokomunikacije i
- Odsjek za radio-difuziju.

U Odjeljenju za opšte poslove postoje tri odsjeka i to:

- Odsjek za administrativne poslove,
- Odsjek za računovodstvo i finansije i
- Odsjek za informacione tehnologije.

Imajući u vidu administrativne kapacitete Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost one su na visokom nivou i valja naglasiti, da su pomenutim Pravilnikom o organizaciji rada i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, svi zaposleni u Agenciji obavezni na stručno usavršavanje u cilju kvalitetnog obavljanja poslova i zadataka svog radnog mjeseta. Permanentno stručno ospozobljavanje zaposlenih, s obzirom na nova tehnološka rješenja na polju telekomunikacije se ogleda u učešću na stručnim skupovima, seminarima, konferencijama i radu u radnim grupama pod okriljem ITU, CEPT itd, kao i organizovanje stručnih skupova međunarodnog karaktera u cilju prenošenja najnovijih iskustava od strane renomiranih predstavnika evropskih institucija u oblasti telekomunikacija.

U Agenciji ima 59 zaposlenih, od čega su 4 člana Savjeta (predsjednik (dipl.pravnik) i tri člana (dipl.pravnik i 2 dipl.el.ing), izvršni direktor (dipl.pravnik) i 54 zaposlena. Zaposleni su slijedeće kvalifikacione strukture: 5 pravnika, 14 dipl.ecc, 21 dipl.el.ing. 1 profesor engleskog jezika, 1 bachelor građevinarstva, 12 sss.

Zakonom o elektronskim komunikacijama, utvrđeni su organi Agencije: Savjet Agencije i izvršni direktor.

Savjet Agencije ima predsjednika i 4 člana, od kojih su svi, osim jednog zaposleni u Agenciji, imenuje ih Vlada na predlog Ministarstva, po prethodno raspisanom javnom konkursu, a Izvršnog direktora, koji zastupa i predstavlja Agenciju, odgovara za zakonitost rada Agencije i organizuje i vodi posovanje stručnih službi Agencije, i obavlja tu funkciju profesionalno, bira Savjet Agencije, po, takođe prethodno raspisanom javnom konkursu.

Dužnosti Savjeta su da: donosi Statut Agencije; donosi procedure, norme i odluke koje se zasnivaju na regulatornim pravilima, u skladu sa ovim zakonom (o tržišnoj moći, tarifama, kolokaciji, interkonekciji, Univerzalnog servisa i naknadama po tom osnovu, o procedurama javnih tendera, o sporovima između subjekata na tržištu i sl.); donosi program rada i finansijski plan Agencije; donosi plan raspodjele radio-frekvencija, donosi Planove adresiranja i Planove numeracije; dostavlja godišnji izvještaj za Vladu uključujući i finansijski izvještaj.

Izvršni direktor vrši funkciju profesionalno u Agenciji. Izvršni direktor zastupa i predstavlja Agenciju, odgovara za zakonitost rada Agencije i organizuje i vodi posovanje stručnih službi Agencije. Za svoj rad izvršni direktor odgovara Savjetu Agencije.

U okviru Ministarstva saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija postoji Sektor za telekomunikacije, radio-spektar i poštu, kojim rukovodi pomoćnik ministra. Na dan 31.07.2009.godine u sektoru, pored pomoćnika ministra, zaposleno je pet (5) službenika po sledećoj strukturi:

- Diplomirani elektro inžinjer .....dva službenika;

- Diplomirani ekonomista.....dva službenika;
- Pripravnik-diplomirani inženjer za poštanski saobraćaj i telekomunikacije ....jedan službenik.

U sektoru je sledeća sistematizacija radnih mesta :

SEKTOR TELEKOMUNIKACIJA, RADIO – SPEKTRA I POŠTA			
1.	Pomoćnik ministra	1	Visoka školska spremna, pet godina radnog iskustva u struci i položen stručni ispit
2.	Samostalni savjetnik I za telekomunikacije i radio-spektar	1	Dipl.elektr. ing., osam godina radnog iskustva u struci, poznavanje rada na računaru i položen stručni ispit
3.	Viši savjetnik III za ICT	1	Dipl. elektro ing., jedna godina radnog iskustva u struci, poznavanje rada na računaru i položen stručni ispit
4.	Samostalni savjetnik I za poslove pošta	1	Dipl.ecc, dipl.ing. ili dipl.pravnik, osam godina radnog iskustva u struci, poznavanje rada na računaru i položen stručni ispit
5.	Samostalni savjetnik II ekonomski analitičar	1	Dipl.ecc, šest godina radnog iskustva u struci, poznavanje rada na računaru i položen stručni ispit
6.	Viši savjetnik III za međunarodnu saradnju	1	Dipl.ing.,dipl.ecc ili dipl.pravnik, jedna godina radnog iskustva u struci, poznavanje engleskog jezika i rada na računaru i položen stručni ispit,

Prijem u radni odnos državnih službenika i namještenika je definisan Zakonom o državnim službenicima i namještenicima ("Službeni list CG", broj 50/08), a njihova primanja Zakonom o zaradama državnih službenika i namještenika.

9. Objasnite na koji način regulatorno i institucionalno ustrojstvo obezbijeđuje dovoljnu transparentnost i pravnu predvidljivost za tržišne aktere i potencijalne investitore.

Tržište elektronskih komunikacija je otvoreno tržište za sve učesnike i potencijalne investitore.

Transparentnost i cjelovita pravna predvidljivost obezbijeđena je od strane Agencije, kao regulatornog organa, kroz obaveznu primjenu pojedinih odredaba Zakona o elektronskim komunikacijama („Službeni list CG”, br.50/08).

To su odredbe koje se odnose na:

- obavezu Agencije da sprovodi postupke javnih tendera i na nediskriminatornim osnovama - vrši dodjelu korišćenja ograničenih resursa (radio-frekvencija, numeracije i adresa), operatorima elektronskih komunikacionih mreža i pružaocima elektronskih komunikacionih usluga;
- ispitivanje tržišta i javnog mnjenja i sprovođenje otvorenih konsultacionih postupaka, omogućavajući time svim zainteresovanim stranama da daju primjedbe i komentare u vezi sa inicijativama, mjerama, odlukama i aktima koje priprema, predlaže ili donosi;
- nadzor nad tržištem , utvrđivanje operatora sa značajnom tržišnom snagom i preduzimanje preventivnih mjera za sprječavanje negativnih efekata značajne tržišne snage operatora;
- pojednostavljen način upisa u registar operatora putem prijave uz ispunjenje određenih uslova iz Zakona;
- ažuriranje elektronske baze podataka u sektoru elektronskih komunikacija, omogućavajući pristup svim informacijama koje nemaju regulatorna ograničenja u pogledu tajnosti ;
- javnost registra o upisu operatora;
- transparentnosti odluka Agencije (obavezno objavljivanje odluka na web-sajtu Agencije www.ekip.me).

C. Politički i regulatorni okviri

10. Molimo da opišete politiku za sektor telekomunikacija. Ukoliko postoji strateški dokument koji pokriva ovaj sektor, priložite kopiju na jednom od jezika EU.

Osnovni dokument prema kome se u dosadašnjem i predstojećem periodu definiše politika u telekomunikacijskom sektoru je „Strategija sektora elektronskih komunikacija“ koju je pripremilo Ministarstvo ekonomije, a usvojila Vlada Crne Gore juna 2006 godine.

Svrha Strategije je da u toku pet i više godina obezbijedi kontinuitet tendencija koje su se do sada razvijale u ovom sektoru. Uvažavajući okolnosti u svijetu na polju elektronskih komunikacija i unutar ekonomskog sistema Crne Gore, Strategija sadrži preporuke za ostvarivanjem napretka i otklanjanja uočenih nedostartaka.

U Strategiji je naznačena vizija i opšti ciljevi kojima se teži u cilju podsticanja i održavanja sektora elektronskih komunikacija tako da:

- 1.) Efikasno i ekonomično obezbijeduje fizičkim i pravnim licima i drugim korisnicima na svojoj teritoriji kompletan spektar mreža i usluga elektronskih komunikacija svjetske klase;
- 2.) Nudi atraktivne poslovne mogućnosti postojećim i budućim investitorima i pružaocima mreža i usluga elektronskih komunikacija na konkurenčnom tržištu koje funkcioniše na pravedan, otvoren i transparenatan način, usaglašavajući se na pragmatičnoj osnovi sa principima i ciljevima iz Direktiva EU koje regulišu ovaj sektor, uzimajući u obzir specifične okolnosti cg ekonomije i društva;
- 3.) Omogućava razvoj i ponudu aplikacija i usluga e-Vlade i e-biznisa u okviru angažovanja CG da izgradi informaciono društvo, u cilju veće efikasnosti usluga koje Vlada crne Gore pruža svojim korisnicima (fizičkim i pravnim licima u CG), kao i usluga koje koriste preduzeća radi razmjene informacija i obavljanja transakcija sa svojim klijentima i dobavljačima.

Iz ovakve Strategije i naznačenih ciljeva, proisteklo je i donošenje Zakona o elektronskim komunikacijama na sjednici Skupštine Crne Gore od 29.07.2008. godine.

Planirana je izrada „Strategija broadband-a u CG“ za I kvartal 2010 godine u saradnji sa renomiranim organizacijama i stručnjacima iz EU i regije Jugoistočne Evrope, kao i uz učešće

domaćih stručnjaka iz ove oblasti. Takodje, uz izradu ove strategije očekuje se i usvajanje Aktionog plana za razvoj broadbanda servisa na teritoriji Crne Gore.

Pored ovog dokumenta uradjena je „Strategija razvoja informacionog društva u Crnoj Gori od 2009 do 2013 godine“ od strane Ministarstva za informaciono društvo 2009. godine (Aneks 153).

11. Koji je vremenski okvir za zakonodavno usklađivanje sa *acquis communautaire*-om?

Po članu 106 „Mreže i usluge elektronskih komunikacija“ iz Sporazuma o stabilizaciji i priodruživanju izmedju EU i CG, propisan je period od 3 godine nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma za zakonodavno uskladjivanje sa *acquis communautaire*-om.

12. Kakva je politika i vremenski okvir za sprovođenje pune liberalizacije u ovom sektoru?

Tržište elektronskih komunikacija u Crnoj Gori je potpuno liberalizovano 31.12.2003. godine, kada je, shodno tada važećem Zakonu o telekomunikacijama, prestalo da važi ekskluzivno pravo Telekoma Crne Gore (sada Crnogorskog Telekoma) da pruža servise javne fiksne telefonije, teleksa i telegrafa, servise javnih telefonskih govornica i servise iznajmljivanja linija korisnicima kao i da gradi, posjeduje i eksploratiše javnu fiksnu telekomunikacionu mrežu i da organizuje, podstiče ili pruža servis povratnog poziva i servis prenosa govora preko interneta u Crnoj Gori. Od tog trenutka svi zainteresovani subjekti su bili u prilici da grade telekomunikacione mreže i pružaju javne telekomunikacione servise po dobijanju odgovarajuće licence u skladu sa Zakonom o Telekomunikacijama (koji je bio u skladu sa regulatornim okvirom EU iz 1998. godine).

U avgustu 2008. godine je donesen Zakon o elektronskim komunikacijama kojim je implementiran regulatorni okvir EU iz 2002. godine, kojim se gradjenje elektronskih komunikacionih mreža i pružanje javnih elektronskih komunikacionih servisa obavlja na osnovu prijave Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost. U zakonu, članom 22, navodi se da svako pravno ili fizičko lice može izgraditi, obrazbujediti i koristiti elektronske komunikacione mreže i opremu sa pripadajućom infrastrukturom, pod zakonskim uslovima i ako nisu u suprotnosti sa javnim redom, životom i zdravljem ljudi, kao i nacionalnom i javnom bezbjednošću. Takodje, u skladu sa članom 31 ZEK-a omogućava se prijava fizičkog ili pravnog lica kao operatora.

Medutim, potpuna liberalizacija će biti ostvarena donošenjem seta podzakonskih akata od strane resornog ministarstva i regulatornih akata Agencije, koji su pomenuti u odgovorima na pitanja pod brojevima 2,17 i 21, kao što su pravilnici o izdvojenoj lokalnoj petlji, prenosivosti brojeva, izbora operatora i drugi.

13. Kakva je situacija i politika koja se odnosi na obaveze univerzalne dostupnosti usluga?

Zakon o elektronskim komunikacijama definiše Univerzalni servis kao grupu telekomunikacionih usluga, propisanog kvaliteta, koja mora biti dostupna svim krajnjim korisnicima po pristupačnoj cijeni, bez obzira na njihov geografski položaj na teritoriji Crne Gore.

Saglasno Zakonu, da bi se Univerzalni servis učinio pristupačnim u pogledu cijene usluga koje obuhvata, potrebno je stvoriti tehničke mogućnosti koje će omogućiti korisnicima da nadziru i kontrolišu svoju potrošnju, a takođe i putem uvođenja posebnih tarifnih režima za kategorije korisnika sa niskim primanjima.

Takođe, Crna Gora, nezavisno od razvoja tržišta elektronskih komunikacionih usluga, garantuje korisnicima mogućnost korišćenja Univerzalnog servisa.

Zakonom o elektronskim komunikacijama se definiše opseg univerzalnog servisa, tako da obuhvata sljedeće usluge:

- 1) ispunjavanje svakog razumnog zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu, na fiksnoj lokaciji, čime se omogućava korišćenje javno dostupnih telefonskih usluga;
- 2) omogućavanje korisniku uspostavljanja lokalnih, međumjesnih i međunarodnih poziva, prenos komunikacija putem telefaksa i prenos podataka brzinom pogodnom za funkcionalan pristup Internetu;
- 3) pružanje usluge Univerzalnog telefonskog imenika i Univerzalne službe za davanje informacija korisnicima, o preplatnicima;
- 4) obezbjeđivanje usluge javnih telefonskih govornica, uz ispunjavanje razumne potrebe krajnjih korisnika u pogledu geografske pokrivenosti i pružanje mogućnosti besplatnih poziva u nevolji;
- 5) obezbjeđivanje određenih povoljnosti za krajnje korisnike - lica sa invaliditetom, koje im omogućavaju i odgovarajući pristup do javno dostupnih telefonskih usluga i njihovo korišćenje, uključujući pristup uslugama, telefonskim govornicama, imeniku i službi informacija.

Osnovne karakteristike sadašnjeg stanja su:

- 1) Crnogorski Telekom u svojoj standardnoj ponudi, po cijeni 55,55 € (koja uključuje i instalacionu taksu) bez PDV-a, ima uslugu zasnivanja preplatničkog odnosa. Ova usluga se pruža u slučaju da tehničke mogućnosti za priključenje na traženoj fiksnoj lokaciji postoje. Ovim je svim korisnicima obezbijeđen priključak na javnu telefonsku mrežu, tj. korišćenje javno dostupnih telefonskih usluga, pod istim i nediskriminatornim uslovima;
- 2) Crnogorski Telekom, na jednom broju fiksnih lokacija pruža Univerzalni servis putem usluga pristupa svojoj mreži, odnosno putem ruralne telefonije. Priključenje na ruralnu telefoniju podrazumijeva plaćanje standardne cijene priključka na fiksnu telefoniju i ukupne cijene terminalnog aparata za ruralnu telefoniju. Na kraju 2008. godine bilo je 3.067 korisnika ruralne telefonije.
- 3) Svakom korisniku koji ima zasnovan preplatnički odnos omogućeno je da pod istim uslovima ostvaruje dolazne i odlazne lokalne, međumjesne i međunarodne pozive, prenos komunikacija putem telefaksa i prenos podataka brzinom pogodnom za funkcionalan pristup Internetu (dial-up pristup, putem post-paid i pre-paid usluge, tj. brojeva 19802 i 19803);
- 4) Crnogorski Telekom takođe pruža i uslugu Univerzalnog telefonskog imenika i Univerzalne službe za davanje informacija korisnicima, o preplatnicima (preko broja 1181). Takođe, informacije iz univerzalnog telefonskog imenika su dostupne i putem Interneta, što korespondira sa savremenim trendovima u oblasti informacionog društva. Međutim, ipak treba istaći nepostojanje štampane verzije telefonskog imenika;
- 5) Preplatnici fiksne mreže Crnogorskog Telekoma, mogu izvršiti uvid u ostvarenu potrošnju, pri čemu se stanje ažurira jedanput dnevno. U pogledu kontrole potrošnje, odnosno ograničenja iste na željeni mjesecni iznos, može se zaključiti da iako postoje tehničke pretpostavke, ovo pravo korisnika još nije zaživjelo u skladu sa novim Zakonom, na pravi način. Međutim, operatori mobilne telefonije, ograničenje sprovode kroz režim pripajanja korisnika, a operator fiksne telefonije Crnogorski Telekom, oslobađanjem korisnika od strane Agencije od plaćanja iznosa preko limita koji odredi korisnik, po izjavljenom prigovoru korisnika.
- 6) Usluge fiksne telefonije, pa time, de facto, i univerzalnog servisa, pruža i MTEL putem WiMAX mreže u skladu sa posebnom licencom. Na kraju 2008. godine bilo je 5.520 preplatnika fiksne telefonske usluge. Zbog cijena uključenja ovih telefona, ali i povoljnijih tarifnih stavova, postoji veliko interesovanje korisnika za ovom vrstom priključaka, kome operator nije u mogućnosti da odgovori zbog iscrpljenosti kapaciteta u pristupnoj mreži. Ostala tri nosioca odobrenja za FWA radio-frekvencije, prema najavama, treba da počnu sa pružanjem servisa tokom 2009. godine, a postoji

interesovanje za izdavanje novih odobrenja za izgradnju fiksnih i mobilnih WiMAX mreža.

- 7) Usluge interneta u Crnoj Gori pružaju Crnogorski telekom (112.736 registrovanih korisnika), Mtel (5.520 registrovanih korisnika), Montsky (2271 registrovanih korisnika) i MNnews (1059 registrovanih korisnika). takođe usluge interneta nude i sva tri operatora mobilne telekonfije koji ukupno imaju 8.405 registrovanih korisnika. Uzimajući u obzir broj širokopojasnih konekcija, kao i da veliki broj korisnika pristupa internetu na poslu i obrazovnim ustanovama, procjenjuje se da u Crnoj Gori ima oko 238.722 korisnika interneta
- 8) Usluge javnih telefonskih govornica efikasno pruža samo Pošta Crne Gore, putem kabinskih posrednika u poštanskim jedinicama na čitavoj teritoriji Crne Gore (pri čemu se kroz otvaranje sezonskih jedinica poštanske mreže udovoljava povećanom zahtjevu za ovom vrstom usluga tokom trajanja turističke sezone). Treba istaći da sem Pošte Crne Gore nosioci licence za pružanje ove usluge su i Halo Card doo i Bristol doo, međutim, uslijed smanjenja potražnje za ovom vrstom usluga, tj, prelaska korisnika sa korišćenja fiksne na korišćenje mobilne telefonije, ova privredna društva ne pružaju ove usluge;
- 9) Postoji mogućnost pružanja besplatnih poziva u nevolji, na jedinstveni evropski broj 112, odnosno lokalne brojeve 122 (policija), 123 (vatrogasna služba) i 124 (hitna pomoć).
- 10) Obezbeđivanje određenih povoljnosti za lica sa invaliditetom je samo jednim dijelom primjenjivo, kroz standardnu ponudu Crnogorskog Telekoma, koja nudi određene povlastice za invalide 1. i 2. grupe sa 100% tjelesnim oštećenjem.

**14. Molimo da opišete nadležnosti, strukturu i stepen nezavisnosti regulatornog tijela za telekomunikacije (operativna nezavisnost, nivo političkog uticaja, finansijska nezavisnost).
Takođe, navedite podatke o njegovom osnivanju, procedurama imenovanja, budžetskim i ljudskim resursima i upravnim ovlašćenjima. U kom stepenu su regulatorne i operativne nadležnosti odvojene?**

Nadležnosti Agencije u oblasti elektronskih komunikacija pobrojane su u odgovoru na pitanje B.3.

Status Agencije, kao regulatornog tijela utvrđen je Zakonom o elektronskim komunikacijama(Sl. list CG, br. 50/08) i dat kroz odgovor na pitanje B.3., a Zakonom su utvrđeni organi Agencije: Savjet Agencije i izvršni direktor.

Izbor Savjeta:

Postupajući u skladu sa odredbama novog Zakona o elektronskim komunikacijama koji definišu imenovanje organa Agencije i kriterijuma za izbor organa, Ministarstvo je raspisalo javni konkurs dana 4.oktobra 2008. godine za izbor članova savjeta Agencije. Na konkurs se prijavio veći broj (dvadesetdvoje) kandidata, pa je po proceduri i uslovima konkursa, Vlada Crne Gore na sjednici od 11.12.2008. godine izabrala predsjednika i članove Savjeta.

Izbor izvršnog direktora:

Shodno nadležnostima iz Zakona o elektronskim komunikacijama, Savjet je krajem decembra 2008 godine raspisao javni konkurs za izbor izvršnog direktora Agencije. Konkurs je okončan i izabran izvršni direktor na sjednici Savjeta Agencije od 21.01.2009. godine

Nakon izbora predsjednika i članova Savjeta Agencije, održana je 22. decembra 2008.godine konstituitivna sjednica Savjeta i preduzete aktivnosti na konstituisanju Agencije sa pratećim aktima i reorganizacijom koja proistiće iz tih akata. Savjet Agencije je donio Statut i isti je usvojen na sjednici Vlade u martu ove godine.

Savjet Agencije ima predsjednika i 4 člana, od kojih su svi, osim jednog zaposleni u Agenciji, imenuje ih Vlada na predlog Ministarstva, po prethodno raspisanom javnom konkursu, a Izvršnog direktora bira Savjet Agencije, po, takođe prethodno raspisanom javnom konkursu.

Dužnosti Savjeta su da: donosi Statut Agencije; donosi procedure, norme i odluke koje se zasnivaju na regulatornim pravilima, u skladu sa ovim zakonom (o tržišnoj moći, tarifama, kolokaciji, interkonekciji, Univerzalnog servisa i naknadama po tom osnovu, o procedurama javnih tendera, o sporovima između subjekata na tržištu i sl.); donosi program rada i finansijski plan Agencije; donosi plan raspodjele radio-frekvencija, donosi Planove adresiranja i Planove numeracije; dostavlja godišnji izvještaj za Vladu uključujući i finansijski izvještaj.

Izvršni direktor vrši funkciju profesionalno u Agenciji. Izvršni direktor zastupa i predstavlja Agenciju, odgovara za zakonitost rada Agencije i organizuje i vodi poslovanje stručnih službi Agencije. Za svoj rad izvršni direktor odgovara Savjetu Agencije.

Kada je u pitanju Agencija, regulatorne obaveze su u nadležnosti Savjeta Agencije, a operativne nadležnosti su u nadležnosti izvršnog direktora Agencije

Na odluke Agencije može se izjaviti žalba Ministarstvu, u roku od 15 dana od dana prijema odluke. Agencija je finansijski nezavisna.

Način finansiranja Agencije (izvori finansiranja, finansijski plan i program rada Agencije) utvrđeni su Zakonom o elektronskim komunikacijama, kojim su, kao izvori finansiranja Agencije određene:

- 1) naknade za registraciju;
- 2) naknade za vršenje poslova regulacije i nadzora tržišta;
- 3) naknade po osnovu ovlašćenja za korišćenja radio-frekvencija i numeracije;
- 4) naknade propisane zakonima koji uređuju oblasti koje su u nadležnosti Agencije.

Zakonom je određeno da se godišnjim finansijskim planom Agencije projektuju ukupni prihodi i rashodi, uključujući i rezerve za nepredviđene izdatke, razdvojeni po oblastima regulacije i nadzora tržišta, korišćenja resursa numeracije i radio-frekvencijskog spektra i poštanske djelatnosti. Finansijski plan Agencije, sa Programom rada, za narednu kalendarsku godinu, Agencija dostavlja Vladi, najkasnije do 1. novembra tekuće godine. Finansijski plan i Program rada Agencije dostavlja se Skupštini Crne Gore na usvajanje, kao poseban dio Budžeta Crne Gore.

Finansijski plan, sa Programom rada, objavljaju se na način predviđen Statutom Agencije.

15. Da li je moguće uložiti žalbu na odluke regulatornog tijela? Ako jeste, opišite proceduru i rezultate te procedure u prethodne 2 godine.

Od stupanja na snagu Zakona o elektronskim komunikacijama a, to je datum 27.08.2008.), shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, na odluku Agencije može se izjaviti žalba Ministarstvu, u roku od 15 dana od dana prijema odluke

Takođe je propisano da žalba ne odlaže izvršenje odluke Agencije, te da se na odluku Ministarstva, koja je konačna u upravnom postupku, može podnijeti tužba nadležnom sudu, a to je Upravni sud Crne Gore.

Shodno **Zakonu o opštem upravnom postupku (Sl. list RCG br. 60/03)**, nakon što utvrdi da je žalba dopuštena, blagovremena i izjavljena od ovlašćenog lica, Agencija žalbu operatora ili korisnika dostavlja, uz kompletne spise predmeta, Ministarstvu saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija radi rješavanja po žalbi operatora ili korisnika.

Za proteklih godinu dana od dana stupanja na snagu Zakona o elektronskim komunikacijama, na odluke Savjeta Agencije uložene su od strane operatora 7 žalbi.

U istom sporu, tri (3) operatora, kao učesnici su se dogovorili međusobno uz posredstvo Agencije i odustali od žalbi, pa je resorno ministarstvo donijelo zaključak o obustavi postupka, kao i u još jednom sporu, u kojem je operator odustao od žalbe.

Od preostala tri (3) slučaja, postupak preispitivanja dvije (2) žalbe je još kod Agencije kao prvostepenog organa u upravnom postupku, a u postupku po žalbi jednog operatora, spisi predmeta i žalba, sa izjašnjenjem Agencije dostavljeni su resornom ministarstvu na odlučivanje.

Kad su u pitanju žalbe korisnika na odluke operatora sve do početka 2009. godine primjenjivao se Zakon o telekomunikacijama ("Sl.list RCG", broj 59/00) iako je Zakon o elektronskim komunikacijama stupio na snagu 27.08.2008.godine, iz razloga što se radilo o postupcima započetim po Zakonu o telekomunikacijama, (shodno odredbi Zakona o elektronskim komunikacijama koja je precizirala da će se postupci započeti po Zakonu o telekomunikacijama okončati po tom zakonu), tako da su Odluke Agencije u tim postupcima bile konačne, i protiv njih se nije mogla uložiti žalba, samo voditi upravni spor pred nadležnim sudom.

Kad su u pitanju postupci po žalbama korisnika koji su vođeni po Zakonu o elektronskim komunikacijama ("Sl.list CG", broj 50/08) uloženo je 5 žalbi na Odluke Agencije, od čega je resorno ministarstvo riješilo jednu i to zaključkom o obustavi postupka, dok je u jednom slučaju Agencija preinačila svoju odluku iz razloga što su u međuvremenu utvrđene nove činjenice. Za ostale slučajeve postupci su još u toku kod resornog ministarstva.

Podaci iz ministarstva se nalaze u odgovoru na pitanje broj 6.

16. Koji je način dodjele frekvencija i brojeva/kodova? Molimo da navedete, tamo gdje je to moguće, angažovanost Conférence Européenne des Administrations des Postes et Télécommunications (CEPT) i Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU).

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost upravlja radio-frekvencijskim spektrom i vrši nadzor i kontrolu njegovog korišćenja u skladu sa Planom namjene radio-frekvencija u Crnoj Gori, planovima raspodjele radio-frekvencijskih opsega i drugim podzakonskim aktima koji su saglasni sa Zakonom o elektronskim komunikacijama ("Sl. list CG", br. 50/08) (u daljem tekstu Zakon).

Planom namjene radio-frekvencijskih opsega definisani su radio-frekvencijski opsezi namijenjeni za pojedine radiokomunikacione službe, kao i osnovni uslovi korišćenja radio-frekvencijskog spektra, saglasno međunarodnim propisima iz oblasti radiokomunikacija, prije svega ITU Pravilnikom o radiokomunikacijama (*ITU Radio Regulations*) i Evropskom tabelom zajedničke namjene (*European Common Allocation Table*), uz specifičnosti koje se odnose na postojeće stanje i potrebe Crne Gore na nacionalnom nivou. Važeći Plan namjene radio-frekvencija u Crnoj Gori ("Sl. list RCG", 11/05) donijela je Vlada Crne Gore početkom 2005. godine. Stručne osnove za novi plan namjene radio-frekvencija uradila je Agencija i dostavila ministarstvu na dalju proceduru u junu 2009. godine.

Planovi raspodjele radio-frekvencijskih opsega sadrže bliže uslove i način korišćenja pojedinih radio-frekvencija po određenim radiokomunikacionim službama unutar određenih radio-frekvencijskih opsega, saglasno Planu namjene radio-frekvencija i odgovarajućim ITU-R i CEPT preporukama. Planove raspodjele radio-frekvencijskih opsega donosi Agencija, uz saglasnost državnih organa i institucija nadležnih za civilnu vazdušnu plovidbu i pomorsku plovidbu, u vezi planova koji se odnose na radio-frekvencije namijenjene za potrebe bezbjednosti u vazdušnom saobraćaju i bezbjednosti pomorske plovidbe, državnih organa nadležnih za planiranje i upravljanje radio-frekvencijama namijenjenim za potrebe nacionalne bezbjednosti i odbrane Crne Gore, u vezi planova koji se odnose na radio-frekvencije namijenjene za potrebe nacionalne bezbjednosti i odbrane Crne Gore, odnosno regulatornim organom za programske sadržaje, u vezi planova koje se odnose na radio-frekvencije namijenjene radio-difuznoj i radio-amaterskoj službi.

Dodjela radio-frekvencija korisnicima vrši se kroz izdavanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija u upravnom postupku kod Agencije. Odobrenje za korišćenje radio-frekvencija se

izdaje na osnovu javnog tendera samo za frekvencije namijenjene radio-difuznoj službi, ili kada se, u Zakonom propisanom postupku, utvrdi da se efikasno korišćenje dodijeljenih radio-frekvencija može obezbijediti jedino ograničavanjem broja odobrenja za korišćenje radio-frekvencija. Tender za dodjelu radio-difuznih frekvencija raspisuje se uz saglasnost regulatornog tijela za programske sadržaje.

Za korišćenje radio-frekvencija plaća se Agenciji godišnja regulatorna naknada koja je namijenjena za pokrivanje troškova nadzora i upravljanja radio-frekvencijskim spektrom, kao i Budžetu Crne Gore godišnja naknada za administriranje radio-frekvencijskog spektra. Metodologiju i način obračuna naknada koje se plaćaju Agenciji propisalo je resorno ministarstvo Pravilnikom o metodologiji i načinu obračuna visine godišnje naknade za korišćenje radio-frekvencija ("Sl. list CG", 1/09), dok je način obračuna naknade koja se plaća Budžetu Crne Gore propisala Vlada Crne Gore Odlukom o cjenovniku naknade za pokrivanje troškova administriranja radio-frekvencijskog spektra ("Sl. list CG", 22/09). Visinu naknada za svaku godinu određuje Skupština Crne Gore, po osnovu utvrđenog predloga od strane Vlade Crne Gore, prilikom usvajanja finansijskog plana Agencije.

Agencija je nadležna za upravljanje ograničenim resursima (numeracija i adrese) i izrađuje i objavljuje Plan numeracije i Plan adresiranja ("Sl. list RCG", 45/07 i 22/08), a resorno ministarstvo je donijelo Pravilnik o metodologiji i načinu obračuna visine godišnje naknade za korišćenje numeracije i/ili adresa ("Sl. list CG", 1/09), a u skladu sa Zakonom o elektronskom komunikacijama.

Plan numeracije sadrži definicije, strukturu brojeva i popis brojeva i kodova za numeričko područje Crne Gore. Plan adresiranja sadrži definicije i strukturu kodova međunarodnih signalizacionih tačaka, kodova nacionalnih signalizacionih tačaka, kodova mobilnih mreža, identifikacioni kod mreže za prenos podataka i način upravljanja.

Plan numeracije i Plan adresiranja su u skladu sa međunarodnim propisima (preporuke CEPT-a i ITU-T).

Agencija operatorima izdaje odobrenje za korišćenje numeracije i/ili adresa po opštem upravnom postupku i kroz tendersku proceduru, u skladu sa zakonom i sa Planom numeracije i Planom adresiranja. Postupak tendera se sprovodi kada se ocjeni da postoji interesovanje koje nadmašuje raspoloživost odobrenog numeričkog ili adresnog resursa.

Agencija je dužna da izda odobrenje, najkasnije u roku do 45 dana od dana podnošenja zahtjeva, a u slučaju tendera u roku od tri mjeseca.

Za korišćenje numeracije i/ili adresa podnositelj zahtjeva plaća Agenciji godišnju regulatornu naknadu, koja se koristi za pokrivanje troškova nadzora i upravljanja numeričkim i adresnim resursima. Metodologiju i način obračuna naknada propisalo je resorno ministarstvo pomenutim pravilnikom, a visinu naknada za svaku godinu određuje Skupština Crne Gore, po osnovu utvrđenog predloga od strane Vlade Crne Gore, prilikom usvajanja finansijskog plana Agencije.

17. Molimo navedite podatke o implementaciji i sprovođenju mjera za zaštitu konkurenčije, naročito:

- CS (izbor operatora)/CPS (predizbor operatora) uključujući i pozivanje negeografskih brojeva

Shodno Zakonu o telekomunikacijama (Sl. list RCG, br. 59/00) i podzakonskom aktu, koji je svojevremeno donijela Agencija za telekomunikacije i poštansku djelatnost (Pravilnik o izboru i predizboru operatora Sl. list RCG, br. 32/07), Agencija je, na osnovu zahtjeva šest operatora,

dodijelila početkom 2008.godine na korišćenje kodove izbora operatora. Po Planu numeracije (Sl. list RCG, br. 45/07 i Sl. list CG, br. 34/09) kod izbora operatora je definisan sa 10ab, ab-operator. Od operatora, koji su od Agencije dobili kod izbora operatora, do sada je samo jedan VoIP operator (PTT inženjering) sklopio ugovor sa fiksnim operatorom (Crnogorski Telekom) o uslovima pružanja usluge izbora operatora.

U međuvremenu je stupio na snagu novi Zakon o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08) koji na drugačiji način tretira obavezu mogućnosti izbora/predizbora operatora. Naime, kao jednu od mjera obezbjeđivanja konkurenčije zakon utvrđuje mogućnost pristupa uslugama operatora fiksne i mobilne telefonske mreže putem izbora i predizbora operatora.

Upravo je sada Agencija u fazi sprovođenja analize tržišta (rok- kraj 2009. godine), nakon čega će se odrediti operator, odnosno operatori sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima shodno direktivi EU iz 2007. godine.

U vezi sa time, Agencija će rješenjem/rješenjima tom/tim operatorima odrediti i obavezu da njegovim preplatnicima omogući pristup uslugama svih ostalih operatora javno dostupnih telefonskih usluga, i to:

- 1) izborom bilo kojeg operatora prilikom svakog poziva upotrebom prefiksa za tog operatora (10ab);
- 2) predizborom određenog operatora na osnovu koda usluge, pri čemu se ne ograničava mogućnost iz stava 1.

Zakonom je predviđeno da je operator dužan definisati cjenovnik u vezi sa izborom i predizborom operatora, pri čemu Agencija može propisati limit cijena za uslugu izbora/predizbora operatora, do mjere kojom se obezbjeđuje da cijena usluge ne bude destimulativna za korišćenje iste.

Plan numeracije Crne Gore (Sl. list CG, br. 34/09), koji je zasnovan na preporukama ITU-T Međunarodne unije za telekomunikacije, sadrži između ostalog, i popis brojeva i kodova za numeričko područje Crne Gore.

Ne-geografski brojevi, koji se trenutno koriste u CG su brojevi mobilnih mreža sa pristupnim kodom 6X, zatim brojevi za uslugu prenosa govora putem Interneta (VoIP) sa pristupnim kodom 78, brojevi za uslugu besplatnog poziva (Free-phone servis) sa pristupnim kodom 80 i brojevi za usluge sa dodatnom vrijednosti sa pristupnim kodovima 94 i 95.

Što se tiče pozivanja negeografskih brojeva, Zakonom je propisano da su operatori obavezni da, kada je to tehnički moguće i ekonomski opravdano, obezbijede da korisnici iz zemalja van Crne Gore pozivaju negeografske brojeve utvrđene Planom numeracije.

Trenutno u Crnoj Gori, omogućeno je biranje brojeva za uslugu besplatnog poziva (80) i brojeva za usluge sa dodatnom vrijednosti (94 i 95) samo preplatnicima fiksne mreže.

- sprovođenje prenosivosti broja

Zakon o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08) je propisao da Agencija posebnim aktom reguliše pitanja u vezi sa prenosivosti brojeva, kao i da se prenosivost brojeva realizuje u periodu od najmanje jedne, a najduže tri godine od dana stupanja na snagu zakona, odnosno najkasnije do avgusta mjeseca 2011. godine.

U cilju sprovođenja regulatornih okvira iz zakona, Agencija je uradila nacrt Pravilnika o prenosivosti brojeva i u toku je javni konsultativni proces, nakon čega će se donijeti navedeni Pravilnik, a u cilju nastavka daljih aktivnosti neophodnih za uvođenje usluge prenosivosti brojeva.

- regulativa o SMP (značajnoj tržišnoj poziciji) (procedura analize tržišta i nametanje pravnih lječiva operatorima sa SMP, uključujući kontrolu cijena i knjigovodstveno odvajanje); molimo da takođe navedete podatke o tome koja tržišta će biti analizirana (i uključite planiranje).

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost u okviru svojih nadležnosti, između ostalih, promoviše efikasnu konkurenčiju u sektoru elektronskih komunikacija na način da vrši nadzor tržišta, utvrđuje operatore sa značajnom tržišnom snagom i preduzima preventivne mјere za sprečavanje negativnih efekata značajne tržišne snage operatora.

U cilju obezbjeđivanja konkurenčije i preduprijeđenja štetnih efekata nedostatka konkurenčije, Agencija u saradnji sa organom nadležnim za zaštitu konkurenčije vrši analizu tržišta usluga elektronskih komunikacija.

Ako se na osnovu analize tržišta, utvrdi da određeno relevantno tržište nije dovoljno konkurentno, Agencija rješenjem određuje operatora, odnosno operatore sa značajnom tržišnom snagom na tom tržištu. Identifikacija operatora sa značajnom tržišnom pozicijom podrazumijeva propisivanje i nametanje ex-ante obaveza, koje treba da budu proporcionalne i adekvatne utvrđenom problemu-odstupanju od efikasne konkurenčije

Rješenjem izdatim određenom operatoru sa značajnom tržišnom snagom Agencija mora, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama(Sl. list CG, br.50/08), nametnuti preduzimanje bar jedne od sledećih mјera, i to:

- obavezu obezbjeđivanja preglednosti,referentna interkonekciona ponuda;
- obavezu obezbjeđivanja jednakog tretmana-nediskriminatorynosti;
- obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija;
- obavezu omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja;
- obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva;
- obavezu mogućnosti izbora/predizbora operatora;
- obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga.

Savjet Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurenčije, na sjednici od 03.04.2009. godine, a nakon sprovedenog konsultativnog procesa, usvojio Odluku o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu.

Odlukom je određena teritorija Crne Gore kao relevantno geografsko tržište.

Takođe, ovom Odlukom Agencija je odredila sedam relevantnih tržišta, saglasno Revidiranoj Preporuci Evropske komisije o relevantnim tržištima iz 2007. godine i to:

- (1) Tržište pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica-maloprodajni nivo;
- (2) Tržište poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji-veleprodajni nivo;
- (3) Tržište poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji-veleprodajni nivo;
- (4) Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) -veleprodajni nivo;
- (5) Tržište širokopojasnog pristupa -veleprodajni nivo ;
- (6) Terminalni ili zaključni segmenti iznajmljenih linija, bez obzira na tehnologiju korišćenu da se obezbedi zakupljeni ili dodijeljeni kapacitet -veleprodajni nivo;
- (7) Tržište poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama-veleprodajni nivo.

Agencija može da proširi navedenu listu relevantnih tržišta nakon sprovedenog testa trostrukog kumulativnog kriterijuma, u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama.

- **pristup i interkonekcija, troškovna orijentacija, RIO (referentne interkonekcione ponude) (uključujući i proceduru odobrenja od strane regulatornog tijela) i broj ugovora o interkonekciji.**

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je do sada implementirala niz mjera koje se odnose na zaštitu konkurenčije, kada su u pitanju pristup i interkonekcija. Mjere koje je Agencija preduzimala su sljedeće:

- Obezbeđivanje transparentnosti, preko davnja saglasnosti na Referentnu interkonekcionu ponudu - RIO Crnogorskog Telekoma.
- Obezbeđivanje nediskriminacije kod zaključivanja ugovora o interkonekciji, preko kontrole zaključenih ugovora o interkonekciji koji se dostavljaju Agenciji.
- Rješavanje sporova između operatora u proceduri zaključivanja ugovora, a, takođe, i u procesu implementacije pristupa i interkonekcije.

Cijene servisa pristupa i interkonekcije su formirane na osnovu poređenja sa cijenama istih servisa u zemljama okruženja i u zemljama EU (tzv. benchmarking metodologija određivanja cijena), s obzirom da još uvijek nijesu implemntirani modeli troškovnog formiranja cijena servisa pristupa i interkonekcije. Kao najznačajnije cijene servisa interkonekcije izdvajamo:

- Terminacija poziva u fiksnu mrežu - single transit terminacija poziva iznosi 2,7 €centi/min;
- Terminacija poziva u fiksnu mrežu - local terminacija poziva iznosi 2,25 €centi/min;
- Terminacija poziva u mobilne mreže iznosi 10 €centi/min.

U skladu sa važećom regulativom Crnogorski Telekom, kao operator sa značajnom tržišnom snagom je dužan da objavi Referentnu interkonekcionu ponudu na koju Agencija daje saglasnost. Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je dala saglasnost na Referentnu interkonekcionu ponudu Crnogorskog Telekoma u aprilu 2008. godine. Procedura davanja saglasnosti, od inicijalnog zahtjeva Crnogorskog Telekoma do rješenja Agencije kojim je data saglasnost na tu ponudu, je trajala skoro četiri mjeseca, pri čemu je inicijalna referentna interkonekciona ponuda pretrpjela značajne izmjene i dopune. Ta ponuda je i dalje važeća ponuda.

Između operatora u Crnoj Gori je trenutno zaključeno 8 ugovora o interkonekciji.

- **RUO (referentna interkonekciona ponuda) (potpuna kontrola nad lokalnim petljama (full bundling), podijeljeni pristup (shares access), uključujući i pristup posredstvom bita (bitstream access)) i broj slobodnih i zajedničkih lokalnih petlji (unbundled & shared loops).**

Do sada nije implementirano razvezivanje lokalne petlje (unbundling local loop) u Crnoj Gori. Nakon zavšetka analize relevantnih tržišta (kraj 2009. godine), odrediće se operator sa značajnom tržišnom snagom na veleprodajnom tržištu pristupa mrežnoj infrastrukturi na fiksnoj lokaciji i veleprodajnom tržištu širokopojasnog (eng. broadband) pristupa, koji će biti u obavezi da pripremi Referentnu ponudu za razvezivanje lokalne petlje (Reference unbundling offer), nakon čega će biti ponuđeni servisi potpuno razvezanog pristupa petlji (full unbandling), zajedničkog pristupa petlji (Shared access) i bitstream pristup.

- nacionalni roaming i pristup MVNO (operatoru mobilnih virtuelnih mreža)

Zakonom o elektronskim komunikacijama predviđeno je da Agencija, na osnovu rezultata analize određenih tržišta, može operatorima sa značajnom tržišnom snagom narediti preduzimanje mjera u cilju ispunjavanja svih razumnih zahtjeva za pristup i korišćenje mogućnosti određenih elemenata elektronskih komunikacionih mreža i pripadajuće infrastrukture, uključujući i pristupnu. Ovakva odredba Agenciji daje mogućnost da, u slučaju da se analizom utvrdi nedovoljna konkurentnost tržišta mobilnih elektronskih komunikacionih usluga na maloprodajnom nivou, operatorima sa značajnom tržišnom snagom nametne obavezu nacionalnog roaminga ili otvorenog pristupa virtuelnih mrežama.

Obzirom na veoma izraženu konkureniju na tržištu mobilnih elektronskih komunikacionih usluga, Agencija do sada nije primjenjivala mjere vezane za nacionalni roaming i MVNO.

18. Opišite vaše procedure 'prava puta'.

Procedure "prava puta" djelimično tretira Zakon o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08), u dijelu koji se odnosi na izgradnju u pojasu saobraćajnica.

Naime, investitor izgradnje saobraćajnice je dužan da, na zahtjev operatora elektronskih komunikacionih mreža, nediskriminatory i u dobroj namjeri pregovara o mogućnosti i uslovima građenja elektronskih komunikacionih objekata i infrastrukture u pojasu saobraćajnice.

Takođe je propisano da se izgradnja u pojasu saobraćajnica iz ovog člana ne može preduzimati bez saglasnosti Agencije, koja je obavezna prije izdavanja saglasnosti pribaviti mišljenje organa nadležnih za bezbjednost i odbranu.

U smislu tih odredaba Zakona o elektronskim komunikacijama, Agencija je na svom sajtu-www.ekip.me objavila Obavještenje o obavezi investitora prilikom izgradnje saobraćajnica.

19. Implementacija Evropskog broja za hitne pozive 112.

U Planu numeracije Crne Gore (Sl. list CG, br. 34/09), koji je donijela Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je definisan broj **112 kao jedinstveni evropski broj za pozive u nevolji**.

Shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08) , operatori javne telefonske mreže moraju omogućiti korišćenje navedenog broja.

Trenutno ,ovaj broj je dostupan korisnicima svih mobilnih mreža.

Na osnovu zahtjeva Ministarstvu unutrašnjih poslova i javne uprave (sektoru za vanredne situacije i civilnu bezbjednost), Agencija je istom dodijelila na korišćenje broj 112. To Ministarstvo je, shodno obavezi iz direktiva Evropske komisije 1995. i 2002. godine o uvođenju besplatnog telefonskog broja 112 kao jedinstvenog evropskog broja za hitne intervencije, počelo sa implementacijom opremanja operativno-komunikacionog centra 112. Korisnik broja 112, kao i krajnji korisnici su oslobođeni plaćanja naknade za korišćenje numeracije, odnosno poziva na ovaj broj.

Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija, u saradnji sa ministarstvom nadležnim za poslove zaštite i spašavanja, je pripremilo „Pravilnik o načinu,uslovima i dinamici uvodenja jedinstvenog evropskog telefonskog broja 112 za pozive u nevolji, kao i o kvalitetu usluge opsluživanja poziva upućenih na taj broj”.

Takođe, resorno ministarstvo je pripremilo i „Pravilnik o parametrima kvaliteta usluge, graničnim vrijednostima i metodama mjerena parametara za korišćenje jedinstvenog evropskog telefonskog broja 112 za pozive u nevolji”.

Navedena dva pravilnika su objavljena u Službenom listu Crne Gore, br. 64/09.

20. Opišite odredbe o saradnji između svih relevantnih tijela u ovom sektoru (npr. saradnja sa tijelom zaduženim za konkurenčiju i regulatornim tijelom nadležnim za elektronske komunikacije.)

Imajući u vidu činjenicu da Zakon o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08) propisuje obavezu Agencije za elektronske komunikacije da u saradnji sa organom nadležnim za zaštitu konkurenčije određuje, prati, preispituje relevantne usluge i relevantna geografska tržišta u Crnoj Gori u oblasti usluga elektronskih komunikacija, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i Uprava za zaštitu konkurenčije potpisale su dana 28.04.2009. godine Sporazum o saradnji na području obezbjeđenja konkurenčije i predupređenja štetnih efekata nedostatka konkurenčije na tržištu usluga elektronskih komunikacija.

Pomenutim Sporazumom je predviđeno da ugovorne strane saradjuju u smislu:

- uzajamnog pružanja odgovarajuće stručne i tehničke pomoći potrebne za rješavanje konkretnih slučajeva u nadležnosti ugovornih strana;
- razmjenom relevantnih podataka, obavještenja i isprava;
- izradom stručnih mišljenja na zahtjev i za potrebe druge ugovorne strane, i drugim oblicima pružanja stručne i tehničke pomoći;
- saradnjom na stalnoj edukaciji stručnjaka na području obezbjeđivanja konkurenčije i predupređenja štetnih efekata nedostatka konkurenčije na tržištu elektronskih komunikacija i srodnih područja;
- saradnjom na izvršavanju međunarodnih obveza Crne Gore, a naročito u vezi sa sticanjem članstva u Europskoj uniji, kao i u obavljanju poslova i sprovođenju projekata u okviru međunarodnih organizacija i drugih institucija (npr. WTO, SETA INA, OECD, ...).

Ciljevi saradnje Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i Uprave za zaštitu konkurenčije se sastoje u:

- obezbjeđenju konkurenčije na tržištu usluga elektronskih komunikacija;
- omogućavanju pristupa novim učesnicima na tržištu usluga elektronskih komunikacija;
- sprečavanju svih vrsta sporazuma kojima se ograničava ili kontroliše tržišta, primjenjuju nejednaki uslovi poslovanja različitim učesnicima na tržištu, uslovjava zaključenje sporazuma prihvatanjem dodatnih obaveza koje nijesu u vezi sa predmetom sporazuma i sl;
- sprečavanju sprovođenja koncentracija kojima se bitno sprečava, ograničava ili narušava konkurenčija, stvaranjem odnosno jačanjem značajne tržišne snage na tom tržištu.

Resorno ministarstvo i nadležni sektor u ministarstvu, nakon djelimičnog popunjavanja administrativnih kapaciteta, je preuzeo inicijativu u oblasti pripreme, objedinjavanju informacija i realizaciji nacrta podzakonskih dokumenata koji proističu iz zakona o elektronskim komunikacijama.

Agencija je nakon formiranja Savjeta agencije i izbora izvršnog direktora usvojila plan rada za 2009 godinu i pristupila samostalnoj izradi stručnih osnova za pravna akta koje donosi ministarstvo i izradi regulatornih akata iz svoje nadležnosti.

U okviru Agencije su postavljeni nadzornici po novoj sistematizaciji, a u okviru ministarstva je trenutno ovlašćen službenik za poslove inspekcijskog nadzora u oblasti elektronskih komunikacija i

poštanske djelatnosti, tako da i u pogledu nadzora nad ukupnim tržištem telekomunikacija treba da se uspostavi kooperacija i efikasno nastavi vršiti zakonom predvidjene aktivnosti.

Sektor telekomunikacija u resornom ministarstvu je započeo intenzivnu saradnju sa drugim ministarstvima u cilju objedinjavanja svih pravnih dokumenata koji tretiraju elektronske komunikacije kao što je Sektor infrastrukture kvaliteta u Ministarstvu ekonomije.

Pored ove saradnje, ističemo započetu saradnju sa Institutom za standarde Crne Gore (ISME) i Agencijom za akreditaciju u cilju pravovremene i stručne podrške pri donošenju novih pravilnika i ostalih tehničkih propisa.

D. Opis sektora

21. Na kom se stepenu trenutno nalazi liberalizacija sektora? Molimo da navedete podatke za sve segmente (fiksnu telefoniju, mobilnu telefoniju, internet) za sljedeće oblasti:

Tržište elektronskih komunikacija u Crnoj Gori je potpuno liberalizovano 31.12.2003. godine, kada je, shodno tada važećem Zakonu o telekomunikacijama(Sl. list RCG, br. 59/00), prestalo da važi ekskluzivno pravo Telekoma Crne Gore (sada Crnogorskog Telekoma) da pruža servise javne fiksne telefonije, teleksa i telegrafa, servise javnih telefonskih govornica i servise iznajmljivanja linija korisnicima kao i da gradi, posjeduje i eksploatiše javnu fiksnu telekomunikacionu mrežu i da organizuje, podstiče ili pruža servis povratnog poziva i servis prenosa govora preko interneta u Crnoj Gori. Od tog trenutka svi zainteresovani subjekti su bili u prilici da grade telekomunikacione mreže i pružaju javne telekomunikacione servise po dobijanju odgovarajuće licence u skladu sa Zakonom o Telekomunikacijama (koji je bio u skladu sa regulatornim okvirom EU iz 1998. godine).

Donošenjem Zakona o elektronskim komunikacijama(Sl. list CG, br. 50/08) kojim je implementiran regulatorni okvir EU iz 2002. godine, pružanje javnih elektronskih komunikacionih servisa obavlja se na osnovu prijave Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

a) infrastrukturu, uključujući svu "alternativnu" infrastrukturu;

Optička infrastruktura koju koristi incumbent operator - Crnogorski Telekom je izgrađena uglavnom u jezgru mreže (engl. backbone) tj. u prenosnim sistemima, a u posljednje vrijeme se sve više implementira i u pristupnoj mreži (FTTx), ali je i dalje pristupna mreža u većem dijelu bazirana na kablovima sa bakarnim paricama. Drugi fiksni operator M:tel za svoje prenosne sisteme koristi radio relejne veze, dok je u pristupu fiksna bežična pristupna mreža implementirana korišćenjem tehnologije WiMax-a u radiofrekvencijskom opsegu 3400-3600 MHz. Takođe, operatori koji pružaju servise distribucije radio i televizijskih signala (eng. cable operators) krajnjim korisnicima posjeduju svoje mreže koje su bazirane na koaksijalnim kablovima i kablovima sa optičkim vlaknima. Mobilni operatori posjeduju svoje prenosne mreže koje su bazirane na radio relejnim vezama, a dijelom koriste i iznajmljene vodove (eng. leased lines) u svojim mrežama za prenos.

Pored toga, Radio-difuzni centar Crne Gore posjeduje svoju prenosnu mrežu koja je bazirana na radio relejnim vezama.

Pored Crnogorskog Telekoma optičku infrastrukturu posjeduju i Elektroprivreda Crne Gore i Željeznice Crne Gore i koriste je, trenutno, za sopstvene potrebe.

b) liberalizovane usluge.

Pružanje svih javnih elektronskih komunikacionih usluga je liberalizovano.

Trenutno postoji konkurenčija (dva ili više operatora) u segmetima:

- fiksne telefonije:(Crnogorski Telekom,M-tel i PTT inžinjering);
- mobilne telefonije :(Promonte GSM d.o.o. ,T-Mobile u okviru Crnogorskog Telekoma i M-tel-a d.o.o);
- interneta: (Crnogorski Telekom , M-tel d.o.o , Mont-Sky);
- iznajmljenih linija, kablovskoj distribuciji radio i televizijskih signala: (BroadBand Montenegro, Crnogorski Telekom,Total TV,M-kabl, Novi KDS).

22. Navedite broj operatora i vrste ovlašćenja? Molimo navedite podatke za sljedeće podsektore:

Navedeni podaci su dobijeni od Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

a) javna govorna telefonija (javna komutirana telefonska mreža (PSTN), digitalna mreža integrisanih usluga (ISDN), alternativna infrastruktura, npr. komunalna infrastruktura)

Operatori javne fiksne elektronske komunikacione mreže i operatori javnih fiksnih elektronskih komunikacionih usluga.

Navedeni podaci su dobijeni od Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

	NAZIV	
1.	CRNOGORSKI TELEKOM A.D.	PSTN/ISDN

	NAZIV	
1.	POŠTA CRNE GORE DOO	VoIP
2.	COMPANY ALLIANCE TELECOM D.O.O.	VoIP
3.	VOIP TELEKOM D.O.O.	VoIP
4.	DIMAL TELCOM	VoIP
5.	PTT-INŽENJERING D.O.O.	VoIP
6.	MONTEKOM D.O.O.	VoIP
7.	IT MONTENEGRO D.O.O.	VoIP
8.	VOX D.O.O.	VoIP

	NAZIV	
1.	POŠTA CRNE GORE DOO	JAVNE GOVORNICE
2.	HALO CARD	JAVNE GOVORNICE

b) javne zemaljske mobilne komunikacije (analogni i digitalni ne-GSM (Globalni sistem za mobilne komunikacije), GSM, DCS 1800 (GSM koji radi na višim frekvencijama), UMTS (digitalni mobilni sistem treće generacije), WiMAX (Globalna interoperabilnost za mikrotalasni pristup), paging, itd;

Operatori javne mobilne elektronske komunikacione mreže i operatori javnih mobilnih elektronskih komunikacionih usluga.

Navedeni podaci su dobijeni od Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

	NAZIV	STANDARDI
1.	PROMONTE GSM D.O.O	GSM/DCS-1800, IMT-2000/UMTS
2.	T-MOBILE CRNA GORA D.O.O	GSM/DCS-1800, IMT-2000/UMTS
3.	DRUŠTVO ZA TELEKOMUNIKACIJE MTEL D.O.O.	GSM/DCS-1800, IMT-2000/UMTS

Operatori javne fiksne elektronske komunikacione mreže na bazi fiksnog bežičnog pristupa i operatori javnih fiksnih elektronskih komunikacionih usluga;

	NAZIV	STANDARD
1.	T-MOBILE CRNA GORA D.O.O	WiMAX
2.	BROADBAND MONTENEGRO D.O.O.	WiMAX
3.	DRUŠTVO ZA TELEKOMUNIKACIJE MTEL D.O.O.	WiMAX
4.	PROMONTE GSM D.O.O	WiMAX

c) privatne zemaljske mobilne komunikacije (npr. taksi službe, prevoz, hitne službe);

U oblasti Radio-Taxi i prevoz je 53 korisnika, dok u oblasti Funkcionalni sistemi imamo 44 korisnika.

d) satelitska komunikacija;

JP RT CRNE GORE - zemaljska satelitska up - link stanica.

RTV ATLAS D.O.O. - zemaljska satelitska up - link stanica (uplink za SMG).

Postoji nekoliko VSAT stanica.

U proceduri je davanje odobrenja za jedan INMARSAT pomorski i kopneni pokretni terminal.

e) prenos podataka;

Operatori koji pružaju internet servise i/ili imaju mreže za prenos podataka

	NAZIV	TEHNOLOGIJA/servisi
1.	CRNOGORSKI TELEKOM A.D.	MPLS/ADSL/Internet
2.	INFORMATIKA MONTENEGRO D.O.O.	Internet
3.	NEBOELECTRONIC D.O.O.	Internet
4.	ZIREX D.O.O.	Internet
5.	VIP BROADBAND MONTENEGRO D.O.O.	Internet
6.	MNNEWS D.O.O	Mreža za prenos podataka/ Internet
7.	CABLING D.O.O.	Mreža za prenos podataka /Internet
8.	DASTO MONTEL D.O.O.	Mreža za prenos podataka/ Internet
9.	ŽELJEZNICA CRNE GORE	Privatna mreža za prenos podataka
10.	ELEKTROPRIVREDA CRNE GORE	Privatna mreža za prenos podataka

f) kablovska televizija

Operatori javne kablovske elektronske komunikacione mreže i operatori javnih elektronskih komunikacionih usluga distribucije radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika:

	NAZIV	Nivo
1.	ADRIANET D.O.O.	Lokalni
2.	CABLING D.O.O.	Lokalni
3.	CATTV D.O.O.	Lokalni
4.	ELTAMONT D.O.O.	Lokalni
5.	MONTENEGRO KABL D.O.O.	Lokalni
6.	NOVI KDS D.O.O.	Lokalni
7.	PTT INŽINJERING D.O.O.	Lokalni
8.	BROADBAND MONTENEGRO D.O.O.	MMDS/Nacionalni nivo
9.	CRNOGORSKI TELEKOM A.D.D	IP TV/Nacionalni nivo
10.	TOTAL TV MONTENEGRO D.O.O.	DTH, uplink u drugoj državi/Nacionalni nivo

g) ostalo (gore nepomenuto)

Operator javne elektronske komunikacione mreže za prenos i emitovanje radio-difuznih i drugih signala i operator javne elektronske komunikacione usluge prenosa i emitovanja radio-difuznih i drugih signala.

	NAZIV
1.	RADIO-DIFUZNI CENTAR

Broj pravnih i fizičkih lica koja koriste frekvencije za radio-stanice na plovilu ili vazduhoplovu a nisu operatori:

- Radio-stanice na plovilu
  - 117 fizičkih lica
  - 41 pravno lice
- Radio-stanice na vazduhoplovu
  - 9 pravnih lica.

Podaci o broju operatora i vrste ovlašćenja dati su sa 30.06.2009.godine.

23. Navedite proizvođače i proizvodne aktivnosti vezane za mrežnu opremu i terminale u vašoj zemlji?

U Crnoj Gori ne postoje proizvodjači čije su aktivnosti vezane za mrežnu opremu i terminale.

24. Navedite glavne javne telekomunikacione operatore/operatora? Molimo da navedete sljedeće:

- 1) Crnogorski Telekom a.d - Podgorica
- 2) T-Mobile Crne Gore a.d. Podgorica
- 3) Promonte GSM d.o.o Podgorica
- 4) Mtel d.o.o Podgorica
- 5) Internet Crne Gore d.o.o. Podgorica

a) vlasništvo i kontrola nad operatorima;

1. Crnogorski Telekom a.d - Podgorica

a) Vlasništvo i kontrola nad operatorom:

Crnogorski Telekom na teritoriji Crne Gore pruža usluge fiksne telefonije.

Struktura vlasništva: Magar telekom 76,53%, ostala lica 15,45%, Hrvatska poštanska banka 4,34%, Podravska banka 2.11% i Raffles Associateslt 1,57%. Izuzimajući akcije Magar Telekoma, ostalim akcijama se slobodno trguje.

Nadzor nad poslovanjem Crnogorskog Telekoma obavlja Odbor Direktora sastavljen od predstavnika vlasnika a kontrolu i nadzor telekomunikacionog tržišta CG, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, vrši Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

2. T-Mobile Crne Gore a.d. Podgorica

a) Vlasništvo i kontrola nad operatorom:

T-Mobile Crne Gore pruža usluge javnih mobilnih komunikacija, odnosno prenos govora, podataka, slike i drugih informacija.

Struktura vlasništva: Magar telekom 76,53%, ostala lica 15,45%, Hrvatska poštanska banka 4,34%, Podravska banka 2.11% i Raffles Associateslt 1,57%. Izuzimajući akcije Magar Telekoma, ostalim akcijama se slobodno trguje.

Nadzor nad poslovanjem T-Mobile Crne Gore obavlja Odbor Direktora sastavljen od predstavnika vlasnika a kontrolu i nadzor telekomunikacionog tržišta CG, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, vrši Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

3. Promonte GSM d.o.o Podgorica

a) Vlasništvo i kontrola nad operatorom:

Promonte pruža usluge mobilne telefonije, roming, dodatne usluge, kao i mobilne data usluge preko GPRS-EDGE-3G-HSDPA-WiMAX-WUPU.

Vlasništvo : 100% vlasništvo Telenor Mobile Communications AC, Norveška.

Kontrolu poslovanja Promonta vrši Odbor Direktora a kontrolu na tržištu Agencija.

4. Mtel d.o.o Podgorica

Mtel pruža usluge mobilne telefonije kao i fiksne usluge i usluge interneta zasnovanog na WiMax tehnologiji.

a) Vlasništvo i kontrola nad operatorom:

Telekom Republike Srbije 51%; Ogalar BV Holandija 49%.

Kontrolu poslovanja kompanije Mtel vrši odbor direktora, a kontrolu i nadzor na tržištu vrši Agencija.

5. Internet Crne Gore d.o.o. Podgorica

a) Vlasništvo i kontrola nad operatorom:

Osnovna djelatnost društva je pružanje internet usluga i iznajmljivanje linija.

Magyar Telekom je većinski vlasnik Crnogorskog Telekom-a, matične kompanije Internet Crna Gora i ima 76,53% udjela u akcijskom kapitalu.

Kontrolu poslovanja vrši Odbor Direktora a kontrolu na tržištu Agencija.

b) vrsta ovlašćenja;

1. Crnogorski Telekom a.d - Podgorica

b) Vrsta ovlašćenja

U procesu usaglašavanja postojećih licenci sa novim regulatornim okvirom Crnogorskom Telekom-u je dato odobrenje za korišćenje ograničenih resursa (numeracija i frekvencija).

2. T-Mobile Crne Gore a.d. Podgorica

b) Vrsta ovlašćenja

U procesu usaglašavanja postojećih licenci sa novim regulatornim okvirom T Mobile je obuhvaćen kroz objedinjeno odobrenje za korišćenje ograničenih resursa (numeracija i frekvencija) dano Crnogorskom Telekomu.

3. Promonte GSM d.o.o Podgorica

b) Vrsta ovlašćenja

U procesu usaglašavanja postojećih licenci sa novim regulatornim okvirom Promonte-u je dato odobrenje za korišćenje ograničenih resursa (numeracija i frekvencija).

4. Mtel d.o.o Podgorica

b) vrsta ovlašćenja

U procesu usaglašavanja postojećih licenci sa novim regulatornim okvirom Mtel -u je dato odobrenje za korišćenje ograničenih resursa (numeracija i frekvencija).

5. Internet Crne Gore d.o.o. Podgorica

b) Vrsta ovlašćenja

U procesu usaglašavanja postojećih licenci sa novim regulatornim okvirom preduće Internet Crna Gora je obuhvaćeno kroz objedinjeno odobrenje za korišćenje ograničenih resursa (numeracija i frekvencija) dano Crnogorskom Telekomu .

c) glavne podružnice;

1. Crnogorski Telekom a.d - Podgorica

c) Glavne podružnice

Do aprila 2009. godine u sastavu Telekoma nalazio se T Mobile Crna Gora d.o.o i Internet Crne Gore d.o.o. U cilju osavremenjavanja poslovanja, prema ocjeni kompanije i stvaranja jedinstvenih usluga na nivou kompanije, ukinute su navedene kompanije a njihovu imovinu i zaposlene preuzeala je nova kompanija Crnogorski Telekom.

2. T-Mobile Crne Gore a.d. Podgorica

c) Glavne podružnice

T Mobile Crna Gora d.o.o je u sastavu Crnogorskog Telekoma od aprila 2009. godine.

3. Promonte GSM d.o.o Podgorica

c) Glavne podružnice

Promonte je kompanija u sastavu Telenora gdje je unutrašnja organizacija i odnos sa Telenorom uređen odgovarajućim normativnim aktima.

4. Mtel d.o.o Podgorica

c) Glavne podružnice

Mtel posluje kao kompanija u okviru Telekoma Srbije i Ogalara a njena unutrašnja organizacija i odnosi sa navedenim kompanijama uređeni su odgovarajućim aktima.

5. Internet Crne Gore d.o.o. Podgorica

c) Glavne podružnice

Internet Crna Gora je u sastavu Crnogorskog Telekoma od aprila 2009. godine.

d) prihod/neto prihod;

1. Crnogorski Telekom a.d - Podgorica

d) Prihod/neto prihod

Ukupan prihod Crnogorskog Telekoma u 2008. godini iznosio je 75.881.435 Eura. Neto dobit je iznosila 10.465.559 Eura.

2. T-Mobile Crne Gore a.d. Podgorica

d) Prihod/neto prihod

Ukupan prihod T-Mobile-a u 2008. godini iznosio je 72.153.805 Eura. Neto dobit je iznosila 15.264.985 Eura.

3. Promonte GSM d.o.o Podgorica

d) Prihod/neto prihod

Ukupan prihod Promonte GSM za 2008 godinu iznosio je 95.287.833 Eur-a, a neto dobit 31.593.084 Eura.

4. Mtel d.o.o Podgorica

d) Prihod/neto prihod

Ukupan prihod Mtel-a za 2008. godinu iznosio je 49.668.001 Eur-a, a neto gubitak 3.368.807 Eura.

5. Internet Crne Gore d.o.o. Podgorica

d) Prihod/neto prihod

Ukupan prihod Internet Crna Gora za 2008. godinu iznosio je 4.309.095 Eur-a, a neto dobit 1.458.387 Eura.

e) broj zaposlenih;

1. Crnogorski Telekom a.d - Podgorica

e) Broj zaposlenih

Crnogorski Telekom a.d. Podgorica ima 697 zaposlenih.

2. T-Mobile Crne Gore a.d. Podgorica

e) Broj zaposlenih

T-Mobile Podgorica ima 175 zaposlenih.

3. Promonte GSM d.o.o Podgorica

e) Broj zaposlenih

Promonte GSM ima 277 zaposlenih.

4. Mtel d.o.o Podgorica

e) broj zaposlenih

MTel ima oko 252 zaposlenih.

5. Internet Crne Gore d.o.o. Podgorica

e) Broj zaposlenih

Internet Crna Gora ima 31 zaposlenih.

f) broj glavnih linija.

1. Crnogorski Telekom a.d - Podgorica

f) Broj glavnih linija

Ukupan broj govornih kanala fiksne telefonije na dan 30.06.2009. godine iznosio je 178.090.

g) broj pretplatnika glavnih operatora (u slučaju mobilne telefonije, napravite razliku između pre-paid i post-paid korisnika).

1. Crnogorski Telekom a.d - Podgorica

g)Broj pretplatnika

Na dan 30.06.2009. godine broj pretplatnika fiksne telefonije je 180.319. U istom periodu broj korisnika mobilne telefonije iznosio je 1.153.704. Od ovog broja 864.482 je prepaid, a 289.222 postpaid korisnika.

2. T-Mobile Crne Gore a.d. Podgorica

g)Broj pretplatnika

Broj pretplatnika na dan 30.06. 2009. godine iznosio je 397.264. Od ovog broja 272.514 je prepaid, a 124.750 postpaid korisnika.

3. Promonte GSM d.o.o Podgorica

g) broj pretplatnika

Broj pretplatnika na dan 30.06.2009. godine iznosio je 449.499. Od ovog broja su prepaid 326.267, a 123.232 postpaid korisnici.

4. Mtel d.o.o Podgorica

g) broj pretplatnika

Broj pretplatnika na dan 30.06.2009. godine je 306.941. Od ovog broja 265.701 je prepaid korisnika, a 41.240 postpaid korisnika.

5. Internet Crne Gore d.o.o. Podgorica

g) Broj pretplatnika

Ukupan broj registrovanih korisnika na kraju juna 2009. godine je 119.504.

25. Koji strateški telekomunikacioni savezi postoje u vašoj zemlji? Molimo navedite podatke o partnerima, akcionarima, oblastima aktivnosti i odobrenjima od strane tijela nadležnih za konkurenčiju.

Strateški telekomunikacioni savez postoji izmedju Crnogorskog telekoma (T-Com i T-Mobile) i Deutsche Telecom-a preko vlasništva Magyar Telecom-a u iznosu od 76,53% akcija, tako da su zastupljeni brandovi ove međunarodne korporacije.

Promonte ima strateški savez sa Telenor Mobile Communications AC iz Norveške, jer je u 100% vlasništvu ove kompanije.

Mtel ima strateški savez sa kompanijom Telekom Srbija, koja ima udio od 51% vlasništva ovog operatora fiksne i mobilne telefonije.

26. Koju vrstu sistema za obračun troškova koriste glavni javni mrežni operatori (operator) i/ili operatori sa značajnom tržišnom pozicijom? Da li su obavezni da koriste sisteme obračuna troškova u opravdavanju svojih cijena? Na koji način su regulisane maloprodajne cijene? Na koji način su regulisane veleprodajne cijene (npr. za interkonekciju)?

Telekomunikacioni operatori na crnogorskom tržištu ne primjenjuju regulatorno troškovno računovodstvo, s obzirom da Agencija nije još uvijek propisala metodologiju troškovnog računovodstva.

Shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama - Agencija u saradnji sa organom nadležnim za zaštitu konkurenčije vrši analizu tržišta usluga elektronskih komunikacija. Ako Agencija kroz analizu tržišta utvrdi da relevantno tržište nije dovoljno konkurentno, Agencija će odlukom o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom, nametnuti svakom operatoru sa značajnom tržišnom snagom regulatorne obaveze u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama.

Ako nakon tržišnih analiza Agencija utvrdi da relevantno tržište usluga namijenjenih krajnjim korisnicima nije dovoljno konkurentno, ona će biti u mogućnosti da nametne obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga, i u tom pravcu može propisati jednu od sljedećih metoda određivanja cijena usluga, i to:

- 1) metodu ograničavanja maloprodajnih cijena (Price cap);
- 2) metodu regulacije individualnih tarifa;
- 3) metodu troškovne orientacije cijene;
- 4) usklađivanje cijena sa cijenama na uporedivim tržištima.

Takodje, Operativnim planom za izvršenje Programa rada Agencije za 2009.godinu, Agencija je predviđela donošenje dva akta do kraja godine:

- Pravilnik o troškovnom računovodstvu i vođenju odvojenih računovodstvenih evidencija, i
- Pravilnik o regulaciji maloprodajnih cijena.

Nakon okončanja postupka analize tržišta (koja je započeta u martu 2009 i očekuje se završetaka krajem 2009.godine) i određivanja operatora sa značajnom tržišnom pozicijom, Agencija će pristupiti razvijanju troškovnog modela koji će doprinijeti formiranju cijena sa troškovnom orijentacijom.

Regulisanje veleprodajnih cijena

Agencija, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama u pogledu regulacije cijena interkonekcije , odnosno operatorskog pristupa (veleprodaje), može:

- propisati metodologiju određivanja cijena koje se odnose na pristup i interkonekciju;
- primijeniti metode troškovnog računovodstva koje su nezavisne od onih koje primjenjuje operator;
- koristiti upoređenja sa cijenama na uporedivim tržištima ili tržištima sa razvijenom konkurencijom.

Operativnim planom za izvršenje Programa rada Agencije za 2009.godinu, Agencija je predviđela donošenje Pravilnika o troškovnom računovodstvu i vođenju odvojenih računovodstvenih evidencija do kraja tekuće godine.

Ovim pravilnikom će se nametnuti obaveza operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu, troškovne orijentisanosti pomenutih usluga.

Prilikom davanja saglasnosti na tekst Referentne interkonekcione ponude Crnogorskog Telekoma, Agencija je, u odsustvu propisanog troškovnog modela, primjenila tzv. benchmarking metodologiju utvrđivanja cijena.

Kao najznačajnije cijene servisa interkonekcije mogu se izdvojiti:

- terminacija poziva u fiksnoj mreži – single transit terminacija iznosi 2.7 €cent/min;
- terminacija poziva u fijenoj mreži – local terminacija poziva iznosi 2.25 €cent/min;
- terminacija poziva u mobilnim mrežama iznosi 10 €cent/min.

27. Molimo navedite podatke o broju internetskih korisnika, po osnovu različitih tehnologija (pristupa). Molimo navedite podatke o načinu na koji se određuju cijene za korišćenje interneta.

Podaci za 2008. godinu

Podaci su dobijeni od Agencije za elektronske komunikacije I poštansku djelatnost.

Za 2008.godinu:

Dial –up korisnici						
	broj korisnika- prepaid			broj korisnika- postpaid		
	fizička lica	pravna lica	ukupno	fizička lica	pravna lica	ukupno
Internet CG	32.368	2.355	34.723	20.097	2.186	22.283
MontSky			2.271	-	-	-

10 Informaciono društvo i mediji

Ukupno Internet CG	57.006
Ukupno MontSky	2.721
Ukupno	59.727

ADSL korisnici - Crnogorski Telekom		
pravna lica	fizička lica	Ukupno
4.875	22.964	27.839

WiMAX korisnici - Mtel		
pravna lica	fizička lica	Ukupno
301	5219	5.520

Iznajmljene linije- pravna lica			
Internet CG	MNNEWS	Cabling	Ukupno
188	184	3	375

KDS - Cabling	
328	

Hot-Spots	Internet CG – T-Mobile	MNNEWS	ProMonte	ukupno
Broj korisnika	1418	875	461	2754

Pristup Internetu preko 3G modema					
	postpaid			prepaid	ukupno
	pravna lica	fizička lica	ukupno		
T-Mobile	262	1.181	1.443	1.701	3.143
ProMonte	682	588	1.270	3.684	4.954
Mtel			308		308
					8.405

U Crnoj Gori na kraju 2008. godine bilo je:

- 59.727 korisnika koji su pristupili Internetu putem dial-up konekcije;
- 27.839 korisnika ADSL;
- 5.520 korisnika koji su putem WiMAX tehnologije pristupili Internetu;
- 375 korinika iznajmljenih linija za pristup Internetu;
- 328 korisnika kablovskog distributivnog sistema za pristup Internet;
- 8.405 korisnika mobilnog interneta putem 3G modema i
- 2.754 korisnika pristupilo je Internetu putem Hot –spots.

U Cnoj Gori je na kraju 2008. godine bilo je 132.651 registrovanih korisnika.

t-com	112736
mtel	5828
mnnews	1059
cabling	331
promonte	5415
t-mobile	4561
montsky	2721
ukupno	132651

T-Com dao je podatak da imaju 112736 korisnika bez obzira na način pristupa Internetu.

Podaci za jun 2009. godine :

Dial –up korisnici						
	broj korisnika- prepaid			broj korisnika- postpaid		
	fizička lica	pravna lica	ukupno	fizička lica	pravna lica	ukupno
Internet CG	68345	4293	72638	45467	3017	48484
MontSky			1904	-	-	-
Ukupno Internet CG						121122
Ukupno MontSky						1904
Ukupno						123026

ADSL korisnici - Crnogorski Telekom		
pravna lica	fizička lica	Ukupno

10 Informaciono društvo i mediji

5261	29421	34682
------	-------	-------

WiMAX korisnici - Mtel		
pravna lica	fizička lica	Ukupno
393	5990	6383

Iznajmljene linije- pravna lica			
Internet CG	MNNEWS	Cabling	Ukupno
188	201	3	392

KDS – Cabling			
pravna lica	fizička lica	Ukupno	
18	349	367	

Hot-Spots	Internet CG – T-Mobile	MNNEWS	ProMonte	ukupno
Broj korisnika	325	875	265	1465

Pristup Internetu preko 3G modema					
	postpaid			prepaid	ukupno
	pravna lica	fizička lica	ukupno		
T-Mobile	289	1654	1943	4907	6850
ProMonte	774	511	1285	8463	
Mtel			364		364
					17962

U Crnoj Gori je u junu 2009. godine bilo je:

- 123026 korisnika koji su pristupili Internetu putem dial-up konekcije;
- 34682 korisnika ADSL;
- 6383 korisnika koji su putem WiMAX tehnologije pristupili Internetu;
- 392 korinika iznajmljenih linija za pristup Internetu;
- 367 korisnika kablovskog distributivnog sistema za pristup Internet;
- 17962 korisnika mobilnog interneta putem 3G modema i

- 1465 korisnika je pristupilo Internetu putem Hot –spots.

Način na koji se određuju cijene za korišćenje interneta:

Zakonom o elektronskim komunikacijama je propisano da Agencija reguliše maloprodajne cijene na način što operatoru sa značajnom tržišnom snagom može nametnuti neku od mjera, na način što će onemogućiti: obračunavanje prekomjernih cijena, zabranu ometanja ulaska na tržiste, ograničavanje konkurenije postavljanjem previških ili preniskih cijena, i davanje neopravdane prednosti korisniku i neosnovano vezivanje određenih usluga. Na osnovu ovih mjera, Agencija može propisati jednu od slijedećih metoda određivanja cijena usluga:

- metodu ograničavanja maloprodajnih cijena (price cap);
- metodu regulacije individualnih tarifa;
- metodu troškovne orientacije cijena;
- usklađivanje cijene sa cijenama na uporedivim tržistima.

Operativnim planom za izvršenje Programa rada Agencije za 2009. godinu, Agencija je predvidjela donošenje dva pravilnika do kraja godine:

Pravilnik o troškovnom računovodstvu i vođenju odvojenih računovodstvenih evidencija, i Pravilnik o regulaciji maloprodajnih cijena.

Do momenta donošenja i stupanja na snagu ovih pravilnika, Agencija, prilikom zahtjeva od strane operatora za davanjem saglasnosti na promjene cijena, može od operatora tražiti slijedeće: podatke o detaljnem opisu usluge za koju se predlaže formiranje ili promjena cijena, podatke o kvalitetu te usluge, podatke o realizovanom prihodu za navedene usluge za određeni vremenski period, podatke o prodatim uslugama, i analizu troškova za izvršene usluge, a naročito troškova rada, materijala, amortizacije i troškova kapitala.

28. Opišite situaciju u oblasti infrastrukturnog pristupa kablovima i kanalima, kao i trenutni stepen zajedničkog korišćenja infrastrukture.

Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture (eng. facility sharing) se zasniva na komercijalnim osnovama između zainteresovanih operatora, pri čemu Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost podstiče ugovorno uređivanje zajedničkog korišćenja, a u slučaju da se ne može postići dogovor o zajedničkom korišćenju Agencija rješava spor između zainteresovanih strana u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama (član 33). U posebnim slučajevima, kada je zajedničko korišćenje potrebno i iz razloga zaštite životne sredine, zdravlja ljudi, bezbjednosti, planiranja prostora ili racionalnog korišćenja zemljišta, a ukoliko se operatori ne sporazumiju o zajedničkom korišćenju, Agencija određuje uslove i pravila za zajedničko korišćenje, nakon sprovedene javne rasprave.

Omogućeno je zajedničko korišćenje telekomunikacione kablovske infrastrukture (eng. ducts) koja je u vlasništvu Crnogorskog Telekoma. Nekoliko kablovnih operatora ima potpisane ugovore o korišćenju telekomunikacione kablovske infrastrukture (eng. ducts) koje su zaključili sa Crnogorskim Telekomom.

Pored toga mobilni operatori i Radiodifuzni centar Crne Gore omogućavaju zajedničko korišćenje pasivne infrastrukture kao što su antenski stubovi i drugi pripadajući elementi (npr. prostorije za smještaj opreme, elektroenergetsko napajanje) na osnovu zaključenih ugovora.

II. USLUGE INFORMACIONOG DRUŠTVA

A. Politika

29. Molimo da opišete institucionalni okvir u ovom sektoru, sa osvrtom na relevantna vladina tijela, ulogu parlementa i ostalih potencijalnih organizacija i institutija. Takođe, opišite politiku razvoja informacionog društva u vašoj zemlji. Ukoliko postoji strateški dokument, molimo da obezbijedite kopiju na jednom od jezika zemalja EU. Da li postoji nacionalna politička inicijativa slična inicijativama eEuope ili i2010?

Ministarstvo za informaciono društvo je formirano u januaru 2009. godine, čime je prestao sa radom Sekretarijat za razvoj, koji je u dijelu svojih obaveza bio zadužen i za pitanja razvoja informacionog društva. Novo ministarstvo ima iste odgovornosti koje je, u dijelu razvoja informacionog društva, imao i Sekretarijat za razvoj, uz dopunu nadležnosti, nakon formiranja nove Vlade 2009. godine, koje se tiču razvoja i podsticanja ICT inicijativa, kreiranja politike, razvoja projekata i sl. u svim Vladinim tijelima.

U skladu sa svojim obavezama, Ministarstvo za informaciono društvo je pripremilo, a Vlada usvojila Strategiju razvoja informacionog društva u Crnoj Gori za period od 2009. do 2013. godine (Aneks 153). Neki od osnovnih ciljeva strategije su: Unapređenje u oblasti ICT-a, Izgradnja partnerstva između privatnog i javnog sektora, Promovisanje društvenih promjena, Omogućavanja i podsticanje lokalne inicijative itd., uopšte, stvaranje informacionog društva - društva zasnovanog na znanju

Ovom strategijom definisane su oblasti razvoja informacionog društva i prepoznate su sljedeće oblasti: Evropski ciljevi i standardi, Institucionalni i zakonodavni okvir, eObrazovanje, Registri, eGovernment, ePoslovanje i eBankarstvo, eZdravstvo, ICT infrastruktura, Zaštita podataka, Razvoj ICT sektora. Strategija je rađena u skladu sa smjernicama definisanim strateškim dokumentima kao što su: Strategija razvoja Informacionog društva – put u društvo znanja – 2004 – 2007. godine, Akcioni plan za razvoj i implementaciju informatičkih projekata u Vladi Crne Gore za period do kraja 2008. godine, eSEE Agenda Plus, i2010 program EU, kao i sa programima zemalja okruženja.

U cilju kreiranja informacionog društva u Crnoj Gori, Ministarstvo za informaciono društvo predstavlja nadležni organ, koji u saradnji sa drugim institucijama radi na postizanju postavljenih ciljeva.

Osim Ministarstva za informaciono društvo, nadležnosti razvoja informacionog društva, naročito u dijelu telekomunikacija, povjerene su Ministarstvu saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija, u sektoru za elektronske komunikacije i poštu, kao i Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, kao regulatornom tijelu.

Agencija je funkcionalno nezavisna od pravnih i fizičkih lica koja obezbjeđuju elektronske komunikacione mreže, opremu ili usluge. Agencija sarađuje i usklađuje svoje poslovanje sa nadležnim nacionalnim regulatornim tjerima drugih država i Komisijom Evropske Unije, kao i sa Međunarodnom unijom za telekomunikacije, Svjetskim poštanskim savezom i drugim međunarodnim organizacijama koje se bave poslovima elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti. Agencija vodi registar operatora, registar odobrenih radio-frekvencija, registar dodijeljene numeracije i adresa u skladu sa propisima Ministarstva nadležnog za poslove elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti kojim se uređuje sadržaj i način vođenja registra. Agencija vodi i redovno obnavlja bazu podataka imalaca odobrenja za obavljanje djelatnosti elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti u skladu sa zakonom sa svim elementima koje sadrži ta baza. Agencija vodi i redovno obnavlja bazu podataka radio-frekvencijskog spektra u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama.

30. Koje tijelo je zaduženo za politike informacionog društva, uključujući njegovu implementaciju? Na koji način se u ovom sektoru vrši i obezbeđuje koordinacija aktivnosti, događaja i politika?

Ministarstvo za informaciono društvo, zajedno sa Ministarstvom saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija je zaduženo za politike informacionog društva, uključujući njegovu implementaciju. U tom smislu, u saradnji sa drugim institucijama priprema politike, koje usvaja Vlada, i ima ulogu koordinatora i nosioca aktivnosti na realizaciji projekata.

U dijelu koji se odnosi na administrativne kapacitete, Ministarstvo za informaciono društvo se sastoji iz tri stručna sektora i sektora opšte službe. Sektori koji su prepoznati u Ministarstvu su: sektor za razvoj eUprave, sektor za promociju informacionog društva i sektor za razvoj informatičke infrastrukture.

Akcionim planom za razvoj informatičkih projekata za 2008. godinu, a imajući u vidu probleme sa kojima se institucije prilikom rada na projektima često srijeću, kako na nivoima koordinacije, operativnom nivou, implementacionom nivou i sl, na osnovu iskustava, metodoloških uputstava u razvoju i implementaciji svih informatičkih projekata definisana je upravljačka struktura na sljedeći način:

1. *Savjet projekta* – ovo tijelo čini najviše 5 ljudi iz oblasti kojih se tiču projekti. U okviru Savjeta su uključeni najviši predstavnici, što omogućava donošenje odluka u vezi projekta na najvišim nivoima odlučivanja (formirani su i svoju djelatnost obavljaju Savjet projekta Centralnog registra stanovništva, kao i Savjet projekta Pravosudni informacioni sistem);
2. *Menadžer projekta* - osoba koja dobro poznaje svrhu i cilj projekta, strukturu, procese. To može biti neko ko je već zaposlen u administraciji ili neko drugo lice ugovorom angažованo - po outsourcing sistemu.
3. *Operativni projektni tim* - sastavljen od najviše 5 članova, predstavnika vladine administracije i izvođača (firme partnera).

U zavisnosti od obima projekta, uspostavlja se navedena struktura, pri čemu su nosioci realizacije projekata iz Akcionog plana resorna ministarstva, državni organi kao i druge institucije. Namjera je da se kroz koordinirani pristup, uz maksimalno učešće i stručnu podršku Ministarstva za informaciono društvo, u razvojnem i implementacionom pogledu, obezbijedi što je moguće veći stepen izvodljivosti projekata.

Realizacija i implementacija projekata se dakle vrši kroz koordinirane aktivnosti na najvišem nivou odlučivanja. Za svaki projekat za koji se uspostavi ovakva struktura rukovođenja, radi što bolje relaizacije i aktivnog praćenja samog projekta, jednom nedjeljno se održavaju kako sastanci menadžera projekta sa operativnim timom, tako i sastanci savjeta projekta.

31. Koliki je budžet izdvojen za ovu politiku, kakav je administrativni kapacitet i koji su mehanizmi implementacije?

Razvoj informacionog društva obuhvata ne samo realizaciju projekata, već pored njihove implementacije i osposobljavanje u tehničkom ali i edukativnom pogledu samih korisnika, koje čine građani, zaposleni i privredni subjekti. U vezi sa tim, opredijeljenim budžetskim sredstvima za 2009. godinu omogućena je djelimična podrška aktivnostima na uspostavljanju osnovnih registara kao i osnovnih servisa informacionog društva.

Za 2009. godinu, budžet za realizaciju projekata razvoja informacionog društva je iznosio 9.173.886,38 € (a nakon rebalansa budžeta 5.524.583,30 €) i to za projekte: centralni registar stanovništva, registar privrednih subjekata, registar pravnih propisa, registar nevlasničkih založnih prava, eJavne nabavke i eAukcije, sistem za upravljanje dokumentima – eDMS, uspostavljanje certifikacionog tijela (CA) – infrastruktura javnih ključeva (PKI), portal eUprave, pravosudni infromacioni system, procjena stanja eUprave u Crnoj Gori bazirana na evaluaciji Implementacije 20 zajedničkih osnovnih javnih servisa, portal Vlade Crne Gore, sistem za implementaciju projekata EU, informacioni sistem evropskih integracija, sigurna komunikacija između diplomatsko konzularnih predstavništava i Ministarstva inostranih poslova Crne Gore, 100 za 100 (100 računara za 100 najboljih učenika OŠ i SŠ na republičkim takmičenjima), 10 nagrada za 10 najboljih informatičkih rješenja na univerzitetima Crne Gore, besplatna e-mail adresa, osnivanje eMontenegro centra.

S obzirom na dostignuti stepen razvoja informacionog društva u Crnoj Gori, opredijeljena budžetska sredstva su samo djelimično mogla da odgovore potrebama realizacije i implementacije projekata u ovom sektoru.

Mehanizmi implementacije su objašnjeni u pitanju broj 30.

B. Osnovni podaci o pristupu internetu

32. Molimo da navedete procenat pristupa internetu za:

a) škole, kako osnovnog tako i srednjeg obrazovanja;

Od ukupno 162 osnovne škole u Crnoj Gori, internet konekciju imaju 84 škole.

Dakle, 51,85 % osnovnih škola ima Internet konekciju.

Što se tiče srednjih škola, procenat je 100%, odnosno sve srednje škole u Crnoj Gori imaju pristup Internetu.

Kada je u pitanju broj učenika koji koriste Internet, procenat je sljedeći:

	Imaju internet	Nemaju internet
Broj učenika u osnovnim školama	67 203 (90,55%)	7 017 (9,45%)
Broj učenika u srednjim školama	31 333 (100%)	0 (0%)
Ukupno:	98 536 (93,35%)	7 017 (6,65%)

Izvor: Ministarstvo prosvjete i nauke

b) domaćinstva;

Broj domaćinstava u Crnoj Gori iznosi 183 853.

(Izvor: Monstat).

Broj domaćinstava koja imaju pristup Internetu iznosi 63 687 (podaci su dati zaključno sa junom mjesecom 2009. godine).

Dakle, procenat pristupa Internetu za domaćinstva iznosi: 34, 64%

Po vrstama pristupa Interenetu, podaci su sljedeći:

dial-up prepaid	15 305
dial-up pospaid	10 457
adsl	29 421
wimax	5 990
mobilni internet promonte	511
mobilni internet-t-mobile	1 654
KDS	349
ukupno	63 687

Izvor: Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost

c) preduzeća, po veličini (MSP, srednja, velika) i po sektoru, ako je moguće.

Ukupan broj aktivnih preduzeća u Crnoj Gori je 41 706.

(Izvor: Registar Privrednog suda Crne Gore)

Ukupan broj preduzeća u Crnoj Gori koja imaju pristup Internetu iznosi 9 512 (podaci su dati zaključno sa junom mjesecom 2009. godine).

Procenat pristupa Internetu za preduzeća iznosi: 22,81%

dial-up prepaid	1365
dial-up postpaid	1020
adsl	5261
wimax	393
mobilni internet pro monte	774
mobilni internet t-mobile	289
iznajmljene linije	392
KDS	18
ukupno	9512

Izvor: Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost

Napomena: ne postoji statistika pristupa Internetu po veličini preduzeća.

C. Istraživanje

33. Kakva je posebna javna politika za promociju i podršku istraživanju iz oblasti tehnologija informacionog društva (IST)? Ukoliko postoji strateški dokument, molimo da obezbijedite kopiju na nekom od jezika EU.

Ministarstvo za informaciono društvo je formirano u januaru 2009. godine, a neposredno poslije toga, u februaru 2009. godine, usvojena je Strategija razvoja informacionog društva do 2013. godine. Ovo je temeljni dokument iz kojeg proizlaze sve aktivnosti na planu razvoja informacionog društva u Crnoj Gori, a za čiju realizaciju je zaduženo Ministarstvo za informaciono društvo.

Strategija razvoja informacionog društva je propoznala, kao jedan od osnovnih ciljeva u narednom periodu, afirmaciju, odnosno promociju ICT dostignuća u Crnoj Gori. U tom kontekstu, u Ministarstvu za informaciono društvo je, kao jedan od sektora, formiran Sektor za promociju informacionog društva.

Misija rada ovog Sektora unutar Ministarstva za informaciono društvo jeste popularizacija pojma ICT svim segmentima stanovništva Crne Gore, odnosno približavanje svega onoga što čini jedno razvijeno informaciono društvo. U realizaciji ovih planova Sektor za promociju informacionog društva koristiće različite vrste marketing i Public Relations tehnika.

U Sektoru za promociju informacionog društva vrše se poslovi koji se odnose na:

- pripremu strategije razvoja informacionog društva ;
- praćenje indikatora razvoja informacionog društva;
- definisanje skupa indikatora i njihova ocjena radi projekcije stanja razvijenosti informacionog društva ;
- definisanje i prilagođavanje metodologije mjerjenja indikatora;
- prikupljanje, organizovanje i obrada svih relevantnih statističkih podataka;
- prikupljanje i analizu podataka u cilju praćenja indikatora razvoja informatičkog društva i obezbeđivanje informacija potrebnih za poslove iz djelokruga Sektora ;
- učešće u radu međuresorskih komisija sa ciljem preduzimanja zajedničkih akcija u oblasti izgradnje informacionog društva ;
- sprovođenje istraživanja u oblasti informacionog društva;
- izradu analiza, izvještaja i statističkih priloga ;
- prikupljanje i obradu podataka o stanju i razvijenosti resursa i projekata informacionog društva;
- izradu planova , programa rada i izvještaja o radu sektora ;
- izradu akcionih i operativnih planova iz oblasti informacionog društva i praćenje njihove realizacije ;
- upravljanje projektima u oblasti razvoja informacionog društva;
- predlaganje i realizaciju marketing planova u funkciji promocije informatičkog društva
- saradnja sa univerzitetima i drugim obrazovnim ustanovama po pitanjima unapredjenja i razvoja informatičkog društva
- organizovanje takmičenja za najbolja informatička rješenja i promociju talenata
- utvrđivanje budžeta projekata kao i izvora njihovog finansiranja, komunikaciju sa donatorima , konsultantima i izvođačima;
- analizu razvojnih potencijala u zemlji iz oblasti informacionog društva u cilju jačanja inovativnosti privrede i društva ;
- prikupljanje podataka za potrebe analize primijenjenih tehnologija i tržišta ;
- saradnja sa ICT sektorom
- učestvovanje u pripremi nacionalnih i međunarodnih planova ICT sistema ;
- pripremanje analiza, izvještaja i materijala koji služe kao osnova za unapređenje politike razvoja u oblasti informatičkog društva ;

- praćenje razvoja novih ICT tehnologija i pripremanje predloga za njihovu primjenu kroz odgovarajući zakonski okvir;
- izradu uporednih analiza sa drugim zemljama u oblasti informacionog društva;

Cilj promocije informacionog društva jeste da se svim građanima Crne Gore ukaže na neophodnost primjene savremenih tehnoloških rješenja u svakodnevnim aktivnostima.

Jedan od ciljeva je i promocija projekata koje će u ovom smislu realizovati Ministarstvo za informaciono društvo.

Krajnji rezultat ovih aktivnosti je još snažnija PC penetracija, Internet penetracija i uošte korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija u Crnoj Gori.

S obzirom da je za realizaciju ciljeva definisanih Strategijom razvoja informacionog društva zaduženo Ministarstvo za informaciono društvo, kao državni organ, **ciljne grupe** su svi građani i svi privredni subjekti u Crnoj Gori.

Promotivne aktivnosti će se realizovati korišćenjem različitih marketinških mehanizama i PR tehnika, vodeći računa o ekonomskoj opravdanosti preduzetih akcija. Cilj je da se sa što manje uloženih sredstava postigne najbolji efekat. Takođe, u ovom kontekstu, neki projekti će se realizovati na principu privatnog i javnog partnerstva, dakle u saradnji sa vodećim crnogorskim ICT kompanijama. Paralelno sa tim, ispitaće se mogućnost saradnje na ovim projektima i sa međunarodnim institucijama i UN organizacijama koje djeluju u Crnoj Gori, kao sa i NVO sektorom. Važno je napomenuti da je u realizaciji promocije informacionog društva, kako bi ona doživjela pun uspjeh, neophodna saradnja između više činilaca: Ministarstva za informaciono društvo, Ministarstva prosvjete i nauke, lokalne samouprave, ICT stručnjaka, ICT sektora, Univerziteta, škola itd.

34. Koji su glavni univerziteti, istraživački instituti ili centri aktivni u istraživanju IST-a ? U kojim oblastima?

Sva istraživanja iz oblasti IST-a su organizovana na fakultetima tri postojeća Univerziteta u Crnoj Gori:

1) UNIVERZITET CRNE GORE (<http://www.ucg.ac.me/>)

- **Prirodno-matematički fakultet (PMF - <http://www.pmf.ac.me/>)**
Osnovne studije

- Akademске studije - Matematika i računarske nauke, Računarske nauke
  - Primijenjene studije - Računarstvo i informacione tehnologije

Postdiplomske studije

- Računarske nauke

Doktorske studije

- Računarske nauke

- **Elektrotehnički fakultet (ETF - <http://www.etf.ac.me/>)**

Osnovne studije

- Akademске studije - Odsjek za elektroniku, telekomunikacije i računare
  - Primijenjene studije - Primjenjeno računarstvo

Postdiplomske magistarske i specijalističke studije

- Akademске studije - Odsjek za elektroniku, telekomunikacije i računare
  - Primijenjene studije - Primjenjeno računarstvo

Doktorske studije

- **Ekonomski fakultet (EF - <http://www.ekonomija.co.me/>)**

Osnovne studije

- IV godina - Smjer: Poslovni Informacioni Sistem

Postdiplomske studije (<http://www.postdiploma.ef.ac.me/>)

- Usmjerjenje: Menadžment Informacionih Sistema

Na Univerzitetu Crne Gore, odnosno navedenim fakultetima, istraživanja se vrše u okviru laboratorijskih centara koji postoje na ovim fakultetima. Istraživanja se finansiraju djelimično od strane Ministarstva za prosvjetu i nauku, a djelimično iz projekata za koje nastavnici konkurišu kod inostranih, pretežno evropskih, institucija. Dio projekata je finansiran od strane vanevropskih fondacija (Kanada, USA, Japan itd) dok dio naučno-stručnih projekata finansiraju pojedine kompanije iz Crne Gore.

Istraživanjima rukovode nastavnici, a uključeni su studenti, post-diplomci i doktoranti koji rezultate istraživanja koriste za akademске svrhe (seminarski radovi, magistarski radovi, doktorske teze) i za naučne svrhe (objavljivanje naučnih radova na domaćim i međunarodnim konferencijama i simpozijumima, kao i u uglednim naučnim časopisima iz odgovarajućih oblasti istraživanja). Kada je o nastavnicima riječ naučni radovi predstavljaju neophodan uslov za napredovanje u viša akademска zvanja.

Studenti u laboratorijskim radionicama Univerziteta pripremaju seminarske i diplomske radove. Posebno su zastupljeni programiranje, internet tehnologije, baze podataka, vještačka inteligencija, računarske mreže i distribuirani računarski sistemi, informaciona bezbjednost i sl.

Centar informacionog sistema (CIS - <http://www.cis.ac.me/>)

Akademска mreža je postala integralni dio akademskog okruženja, bitan faktor u nastavi i neophodan dio u administrativno-finansijskim aktivnostima.

Od osnivanja, 1996. godine, Centar informacionog sistema je u sklopu Univerziteta Crne Gore.

Fakultetske jedinice Univerziteta Crne Gore se nalaze u 9 gradova (Podgorica, Kotor, Cetinje, Nikšić, Herceg Novi, Bijelo Polje, Pljevlja, Budva i Berane) na različitim lokacijama u okviru samog grada. Svi fakulteti su korisnici akademске mreže i svaka od ovih jedinica ima lokalnu kompjutersku mrežu povezana na CIS, a preko CIS-a na akademsku mrežu i Internet. Treba istići da je sva komunikaciona infrastruktura bazirana na optičkim vlaknima.

CIS trenutno ima 15 zaposlenih (10 ICT eksperata, 4 operatera i 1 administrativnog službenika), veliki broj honorarno angažovanih (u okviru projekata), kao i volontere i studente (diplomci i postdiplomci). Dio zaposlenog kadra su predavači na brojnim fakultetima Univerziteta. CIS je, stalni član asocijacije TERENA (Trans-European Research and Education Networking Association), kao predstavnik Crnogorske mreže za istraživanje i razvoj (Montenegro Research and Education Network). Učestvovao je u dva FP6 projekta: SEEREN2 (www.seeren.org) i SEEGRID2 (www.see-grid.eu), kao i u nekoliko WUS (Austrija) projekata iz oblasti elektronskog učenja (eLearning).

Vlada Crne Gore je Centru informacionog sistema povjerila ulogu administratora crnogorskog Internet domena (.me).

Crnogorska mreža za istraživanje i razvoj (**MREN** - <http://www.mren.ac.me/>) je osnovana u junu 2005. i predstavlja skup svih mrežnih servisa i kapaciteta, koji podržavaju komunikaciju i zadovoljavaju informatičke potrebe obrazovne i istraživačke zajednice u Crnoj Gori. CIS je odgovoran za tehničko održavanje i monitoring Nacionalne Mreže za Istraživanje i Edukaciju. Ministarstvo za obrazovanje i nauku (Sektor za nauku, istraživanje i tehnološki razvoj) je odgovorno za profesionalne i administrativne aktivnosti koje zahtijeva MREN.

Cilj MREN-a je da kreira, promoviše, nudi, učestvuje i održava neophodne osnove za efektivnu upotrebu modernih telekomunikacionih tehnologija u obrazovanju i istraživačkom radu u Crnoj Gori. Glavna misija je povezivanje MRENA-a sa GEANT-om - multi-gigabitnom pan-evropskom mrežom za razmjenu podataka, rezervisanu za istraživačke i obrazovne potrebe, putem širokopojasnih mreža baziranih na optičkim vlaknima.

Takođe, MREN ima za cilj da realizuje podršku u korišćenju pan-evropskih i svjetskih istraživačkih mreža od strane crnogorskih istraživača, naučnika, predavača i studenata, kao i integraciju crnogorskih obrazovnih, istraživačkih i kulturnih resursa u internacionalni informacioni prostor. Glavni zadatak MREN-a je da predstavlja i štiti interes naučne zajednice u Crnoj Gori u istraživačkoj mreži kao i da podržava dalju implementaciju informatičkih tehnologija na svim socijalnim i ekonomskim poljima.

MREN djeluje prvenstveno u interesu Univerziteta Crne Gore i istraživačkih instituta kao i naučnih odjeljenja. Aktivnosti MREN-a su fokusirane na nekoliko osnovni polja:

1. Održavanje i razvoj akademске mreže,
2. Planiranje, dizajniranje i implementacija tehnoloških i razvojnih projekata sa naglaskom na istraživačke mreže i GRID,
3. Predstavljanje Crne Gore na polju Evropske i svjetske istraživačke mreže,
4. Promocija tehnologija e-poslovanja.

Misija je obezbijevanje visoko-kvalitetnih internacionalnih i nacionalnih mrežnih servisa akademskim i istraživačkim institucijama u Crnoj Gori kao i pružanje podrške istraživačkim i obrazovnim aktivnostima u javnom i privatnom sektoru. Takođe, MREN promoviše upotrebu ICT u javnom i privatnom sektoru u cilju razvoja društva zasnovanog na znanju, kroz e-Government, e-Learning i e-Business.

Razvoj i operacija MREN-a je do sada bila ko-finansirana od strane Evropske Komisije kroz SEEREN2 projekat i Ministarstvo Obrazovanja i Nauke. Trenutno, realizacija MREN-a se izvršava kroz SEE-GRID-SCI, SEE-ERA-EI i GEANT3 (od ove godine). Planovi takođe uključuju EGI, koji je nastavak SEEGRID-a.

2) UNIVERZITET MEDITERAN (<http://www.unimediteran.net/>)

- **Fakultet za informacione tehnologije (FIT- <http://fit.unimediteran.net/>)**
Osnovne studije
  - Studijski program: Informacione Tehnologije
Magistarske i specijalističke studije
  - Studijski program: Informacione Tehnologije

Univerzitet „Mediteran“ je prvi privatni univerzitet u Crnoj Gori. Kao akreditovana i licencirana institucija omogućava sticanje akademskih diploma iz oblasti turizma, hotelijerstva, informacionih tehnologija, poslovnih studija, vizuelnih umjetnosti, prava i stranih jezika.

Do sada FIT je realizovao sledeće istraživačke projekte:

Tempus projekt JEP - 41016 - 2006 Postdiplomski nastavni program u formi elektronskog učenja

Projekat treba da bude usmjeren na dva glavna problema:

- da se omogući visok kvalitet i stručnost u obrazovanju na polju elektronskog učenja i
- da se organizuju postdiplomske studije iz oblasti elektronskog učenja, saglasno principima bolonjske deklaracije.

Razvoj Internet baze sistema preduzeća u poljoprivredi

Cilj projekta AgriSmart je kombinacija četiri oblasti, ne samo tamo gdje stvari dobro funkcionišu, već i u uslovima gdje su mogući propusti i izuzeci, kao i tamo gdje postoji izrazito negativan uticaj..

Razvoj sistema zadovoljnih potrošača u različitim oblastima - Development of a Customer Satisfaction Oriented Service Architecture and Software Platforms for Commerce, Tourism, Recreation, and QoS (Quality of Service)

Ovaj projekt (SatisVar) je fokusiran na problem koncepta usluga i platforme budućeg internet sistema, orijentisanog na to da potrošač bude zadovoljan.

Razvoj tehnološki savremenijeg sistema učenja kroz stvaralaštvo i uključivanje zajednice

Projekat je fokusiran na dva aspekta: sistem učenja i podučavanja (kognitivni aspekt) i komunikacione tehnologije (ICT aspekt), sa ciljem da se kroz stvaralaštvo i saradnju uključi zajednica u širem smislu. Ovaj istraživački program uključuje dvije dimenzije: razvoj nastavne prakse koja uvodi, stimuliše i ubrzava stvaranje kroz interakciju (kognitivna dimenzija) kao i razvoj komunikacionih tehnologija koji omogućava efektiviniju razmjenu ideja (ICT dimenzija).

3) UNIVERZITET DONJA GORICA

- **Fakultet za informacione sisteme i tehnologije
(FIST - http://www.udg.cg.yu/site/fist/o_fakultetu.php)**

Univerzitet Donja Gorica (UDG) je počeo sa radom školske 2008/2009. godine i do sada iz oblasti IST-a nije imao realizovanih niti započetih istraživačkih radova.

Ministarstvo prosvjete i nauke, tj. Sektor za nauku, istraživanje i tehnološki razvoj većinu svojih aktivnosti, vezanih za naučno-istraživačku djelatnost, realizuje putem Konkursa za sufinansiranje. Ovaj nacionalni Konkurs se objavljuje svake godine i obuhvata sufinansiranje:

- naučno-istraživačkih projekata (**jedna od najvećih stavki u budžetu za nauku**),
- nabavku opreme,
- učešća na naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu,
- organizovanje naučnih kongresa,
- školarinu na doktorskim i magistarskim studijama.

Pored toga, u okviru bilateralne naučne i tehnološke saradnje realizovani su i realizuju se zajednički istraživački projekti kroz sufinansiranje međusobnih posjeta sa istraživačima iz zemalja sa kojima postoji potpisani sporazum o naučno-istraživačkoj saradnji.

Takođe, jedna od novijih aktivnosti jeste da Ministarstvo prosvjete i nauke istraživačima iz Crne Gore koji kao koordinatori prijave projekat u okviru FP7, odobrava naknadu u iznosu od 1.000,00 eura, uz uslov da je projekat pozitivno ocijenjen od strane evaluatora Evropske Komisije.

Nacionalni projekti koji su u tom smislu realizovani u periodu 2006-2009. godina su: Dekompozicija složenih signala primjenom vremensko-frekvencijske analize; Estimacija parametara signala zasnovana na vremensko-frekvencijskim transformacijama sa primjenom u telekomunikacionim sistemima; Warping Complex-time distribucija i njene primjene u watermarkingu; Razvoj mikro-elektronskih sistema za telemetrijske aplikacije sa akcentom na kontrolu životne sredine; Projektovanje specijalizovanog hardwera za obradu visoko nestacionarnih jednodimenzionalih i višedimenzionalnih signala za vremensko-promjenjivo filtriranje; Generalizovane vremensko-frekvencijske distribucije: primjena u multimedijalnim sistemima i hardware-ska realizacija; Lokalna polinomialna aproksimacija i tehnike multiparametarske optimizacije u estimaciji parametara i filtriranju signala; Istraživanje uticaja strukture komutacionog uređaja na performanse komutatora paketa implementiranog na NetFPGA platformi; Analiza performansi OFDM relay i OFDM kooperativnih diversity sistema; Analiza nestacionarnih signala u vremensko-frekvencijskom domenu sa primjenom na radarske signale; Novi koncept u razvoju WHC sistema.

D. Javni sektor

35. Koje se javne usluge trenutno nude online građanima i preduzećima?

Zvaničnih istraživanja o procentu kompanija koje su uključene u elektronsko poslovanje, kao i njihovoj strukturi, nema.

Činjenica je da je u funkciji niz rješenja koja na različitim nivoima (Nivo 1 - *Information*, Nivo 2 – *One-way Interaction*, Nivo 3 – *Two-way Interaction*, Nivo 4 – *Full electronic case handling*, Nivo 5 - *Personalisation*) omogućavaju elektronsko poslovanje.

Koncept eGovernmenta je u početnoj fazi razvoja, kako sa aspekta pružanja online usluga građanima tako i sa aspekta pružanja online usluga preduzećima i zaposlenim licima. Razvoj eGovernmenta je prepoznat i Strategijom razvoja informacionog društva u Crnoj Gori od 2009 – 2013. godine, dok su Akcionim planom definisane konkretnе aktivnosti na realizaciji ciljeva postavljenih strateškim dokumentom. Preduslovi za razvoj online usluga se ogledaju u postojanju odgovarajućeg nivoa internet penetracije, primjeni zakonske regulative i pouzdane i sigurne informatičke infrastrukture.

Online usluge, koje pružaju Vlada i ministarstva, karakterišu različiti nivoi interoperabilnosti, interaktivnosti informacija, aplikacija, informacija o zakonima, procedurama, odgovarajućim ministarstvima i agencijama.

Javne usluge koje se trenutno nude online se mogu podijeliti u kategorije, u zavisnosti od toga ko ih pruža:

- Vlada Crne Gore (www.gov.me), Ministarstva, Parlament (www.skupstina.me)
- Vladine Agencije, Savjeti, Fondovi (Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, agencija za radiodifuziju, Fond Penzijskog i invalidskog osiguranja, Zavod za zapošljavanje, Direkcija za javne nabavke, Savje za privatizaciju i sl.)
- Ostale Vladine institucije (Centralna Banka Crne Gore, Projekti, kancelarije i sl.)
- Opštine

Nivo online interaktivnosti i online dostupnosti javnih usluga se razlikuje od institucije do institucije – postoje segmenti koje karakteriše visoki nivo online dostupnosti.

Najveći broj pravnih i fizičkih lica u Crnoj Gori, u oblasti elektronskog poslovanja koristi usluge elektronskog bankarstva.

Uprava Carina Crne Gore (<http://www.gov.me/upravacarina/>) u cilju kvalitetnog i efikasnog izvršavanja poslova iz svoje nadležnosti je u postupku carinjenja realizovala servis kojim je korisnicima omogućeno podnošenje carinskih deklaracija elektronskim putem. Takođe pripremljen je i pušten u rad sistem za praćenje garancija. Pravna lica, putem interneta mogu da izvrše uvid o stanju i detaljima opterećenja svojih bankarskih garancija - zajedničko i generalno obezbjedjenje, i tako planiraju svoje uvozne i izvozne aktivnosti. Istovremeno ovim je obezbijedena i transparentnost rada svih učesnika u carinskom postupku.

Jedan od primjera elektronskog poslovanja sa visokom penetracijom korisnika jeste i internet prezentacija katastarskih podataka Uprave za Nekretnine Crne Gore (<http://www.nekretnine.co.me>). Na vrlo brz i jednostavan način može se na osnovu jedinstvenog matičnog broja nosioca prava na nepokretnosti ili broja lista nepokretnosti (posjedovnog lista) ili broja parcele doći do svih podataka iz katastarskih evidenciјa.

Direkcija za javne nabavke (<http://www.djn.gov.me>) je portal koji ima za cilj uspostavljanje unaprijeđenijeg sistema javnih nabavki kako bi država i privrednici ostvarili najveću vrijednost za utrošenu količinu novca, čime će se takođe ostvariti niz ekonomskih koristi u javnom i privatnom sektoru (podsticaj konkurenčije, sprječavanje korupcije i mita, efikasnost i ekonomičnost te unaprijeđenje upravljanja javnim finansijama). Sadržane su i informacije i obavještenja o javnim nadmetanjima, pretragama, download potrebne dokumentacije, zakona i sl.

Kroz naredne tabele dat je prikaz online usluga koje pojedine državne institucije pružaju sa opisom servisa koje nude kroz te usluge.

Tabela 1. Primjer naprednih usluga koje pružaju Vlada, ministarstva i Parlament

Vlada, ministarstva i Parlament	Online usluge
Vlada www.gov.me	Informacije i dokumentacija u vezi rada Vlade, Pristup podacima korišćenjem pretraživača, Mogućnost postavljanja pitanja kroz forme i e-mail. U toku je izrada novog portala

10 Informaciono društvo i mediji

Ministarstvo za informaciono društvo www.mid.gov.me	Informacije o radu Ministarstva, Novosti, intervju, strateški dokumenti, zakoni, arhiva, pretraga i download dokumentacije, uspostavljena veza sa sajтовима partnerskih institucija, prijava na mailing listu
Ministarstvo pomorstva, saobraćaja i telekomunikacija www.mibnsaob.gov.me	Informacije, novosti, javna rasprava o zakonima, strateški dokumenti, zakoni, arhiva, pretraga i download dokumentacije, i sl.
Ministarstvo ekonomije www.minekon.gov.me	Informacije, novosti, pretraga zakona, arhiva, download dokumentacije, prezentacije tekućih projekata, forme za kontakt, informacije o tekućim tenderima
Skupština www.skupstina.me	Novosti, zakoni, članovi Skupštine, sazivi, mogućnost pretrage, baza dnevnihi redova zasjedanja, kao i zapisnika sa sjednica Skupštine. U toku je izrada novog portala

Tabela 2. Primjer naprednih usluga koje pružaju Vladine agencije, Savjeti, Fondovi i ostale Vladine institucije

Institucije	Online usluge
Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost www.ekip.me	Informacije, linkovi, javne konsultacije, informacije o tenderima, forme za pretraživanje arhive, download dokumentacije, program rada, finansijski izvještaji
Zavod za zapošljavanje www.zzzcg.org	Informacije o slobodnim radnim mjestima, prijava na listu i pretraga radnih mesta (interaktivna forma), forumi, arhiva, ponuda/potražnja

Savjet za privatizaciju www.savjetzaprivatizaciju.me	Novosti i aktivnosti, pretraga aktuelnih i završenih tendera, forma za postavljanje pitanja, ankete, napredne pretrage, download dokumentacije
Centralna banka www.cb-mn.org	Novosti, aktuelnosti, kursne liste, finansijske institucije, statistika, aukcije, tenderi i oglasi
Komisija za hartije od vrijednosti www.scmn.me	Informacije, regulativa, download obrazaca prema vrsti djelatnosti, stanje na berzama, kontakt, mailing liste

Na lokalnom nivou inicijative opština zavise od finansijskih izvora za razvoj web orientisanih usluga, što rezultira različitim uslugama, ali i nivoima interaktivnosti. Od 21 opštine, samo dvije opštine trenutno nisu prisutne na internetu, a ostale nude online usluge različitog nivoa interoperabilnosti.

Opština	Online usluge
Zajednica opština www.uom.co.me	Informacije, aktuelnosti, kontakt, regije, optišne i informacije o opštinama
Podgorica www.podgorica.me	Informacije, vodiči, ankete, download dokumentacije, info centar
Herceg Novi www.hercegnovi.me	Aktuelnosti, informator, multimedija, eRazglednice, vremenska prognoza, pretrage
Kotor www.kotor.me	Informacije, pretrage, mapa grada, informacije za građane i preduzeća, download dokumentacije, forme za postavljeni pitanja

Mojkovac www.mojkovac.me	Informacije, aktuelnosti, telefonski imenik, download dokumentacije, informacije za građane i preduzeća
Bijelo Polje www.bijelopolje.co.me	Servisne informacije, zapošljavanje, pitanja gradonačelniku, berza, građanska prava, informacije za građane i preduzeća, forum

Osim državnih organa, online servise nude i obrazovne institucije, koje karakteriše veća interaktivnost, kao i veći nivo razvijenosti samih servisa. Skoro na svim fakultetima Univerziteta Crne Gore realizovani su on-line servisi, sa svim neophodnim informacijama u vezi sa nastavnim planom, programom, ispitima i rezultatima polaganja ispita. U okviru akademske mreže, svaki student ima mogućnost otvaranja i svog e-mail naloga i „personal web page“. Na Elektrotehničkom fakultetu Univerziteta Crne Gore realizovan je i uveden elektronski index – kartica. Velik broj fakulteta uveo je on-line servis eLearning. Na ovaj način moguće je slušati predavanja i polagati „na daljinu“. Imamo primjer Ekonomske fakulteta Univerziteta Crne Gore, gdje pojedini profesori na postdiplomskim studijama održavaju video on-line predavanja iz Sjedinjenih Američkih Država.

Najrazvijeniji online servisi su za sada servisi koje nude ICT provajderi, a koji omogućavaju pregled imenika, sopstvenog telefonskog računa, online naručivanje određenih servisa i sl.

Veoma značajno je pomenuti i bankarski sektor koji već nekoliko godina pruža usluge elektronskog bankarstva. U ovom sektoru, sve banke u Crnoj Gori pružaju usluge elektornskog bankarstva.

36. Koje su stope penetracije/korišćenja ovih usluga?

Ne raspolažemo pouzdanim podacima o stepenu penetracije / korišćenja ovih servisa.

Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT, nije realizovao istraživanje ovog tipa a da je u potpunosti u skladu sa nekom od međunarodno priznatih metodologija (EUROSTAT npr). Upravo zato, i u cilju povezivanja više puzdanih podataka sa eEurope indikatorima, Ministarstvo za informaciono društvo je iniciralo izradu godišnjeg statističkog istraživanja „ICT survey“, primjenom EUROSTAT metodologije. Ovaj dokument treba da sadrži četiri upitnika: (i) za kompanije; (ii) za kompanije iz sektora finansija); (iii) za domaćinstva i (iv) za Vladu i vladine institucije, javni sektor i agencije. Podaci koji će biti obuhvaćeni su: hardver, umrežavanje, Internet, veb prezentacije, operativni sistemi, baze podataka, softver, upotreba računara, informatički kadar, obuke i investiranje u ICT sektor

Takođe, Ministarstvo za informaciono društvo je u „Akcionom planu za razvoj i implementaciju informatičkih projekata u Crnoj Gori do kraja 2009. godine“ predviđelo realizaciju projekta “Procjena stanja eUprave u Crnoj Gori bazirana na evaluaciji implementacije 20 zajedničkih osnovnih javnih servisa“. Naime, direktive EU propisuju implementaciju portala koji sadrži 20 osnovnih eGovernment servisa, kako za građane, tako i za upravu i privredu. Evropska komisija je u 2007. godini izradila metodologiju, po kojoj se vrši istraživanje o sofisticiranosti, dostupnosti, otvorenosti i sl. portala državne uprave i sličnih portala. U skladu sa tim, u rokovima predviđenim navedenim Akcionim planom, biće realizovana i ova Procjena - Projekat.

U pojedinim sektorima (kao što su Uprava Carina Crne Gore, Uprava za Nekretnine Crne Gore, Bankarski Sektor, Direkcija za Javne Nabavke, Zavod za Zapošljavanje) stopa penetracije/korišćenja je veoma visoka. Treba istaći da se zbog disproporcije korišćenja ovih servisa radi o veoma različitim grupama korisnika. Samim tim i nije moguće bez metodološki realizovanog istraživanja prezentirati procente penetracije/korišćenja.

Kada su u pitanju IT kompanije, stopa penetracije/korišćenja servisa je na mnogo višem nivou, tj. veoma je visoka. Trenutno je moguće putem on-line servisa naručiti ADSL, IPTV, dobiti informacije o korisničkom računu, naručiti filmove (VoD), promijenti pakete, vidjeti javno dostupne informacije o korisnicima (imenici za fiksnu i mobilnu telefoniju) i sl.

Stopa penetracije/korišćenja on-line servisa u obrazovnim institucijama je takođe veoma visoka.

37. Kakavo je institucionalno ustrojstvo i koji su regulatorni instrumenti i procedure za bezbjednost podataka i zaštitu privatnosti u ovom sektoru?

U skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08) operatori javnih komunikacionih mreža i usluga obavezni su preduzimati odgovarajuće tehničke i organizacione mјere u cilju obezbjeđenja sigurnosti usluga i zaštite svojih korisnika od zlonamjernih aktivnosti, elektronskih sabotaža, prevara trećih lica i zloupotreba bilo koje vrste.

Vlada Crne Gore je u maju 2008. godine donijela Program informacione bezbjednosti kojim se obrađuju organizacioni i upravljački aspekti uvođenja sistema informacione bezbjednosti u Crnoj Gori, polazeći od pretpostavki neophodnih za sistemski razvoj zakonskih i podzakonskih propisa, metoda, postupaka i tehničkih sistema u oblasti informacione bezbjednosti. Donošenjem ovog nacionalnog programa započinje se sa sistemskim procesom uvođenja informacione bezbjednosti u Crnoj Gori. Vlada je usvojila i Nacionalnu politiku informacione bezbjednosti, a u završnoj fazi pripreme je Zakon o informacionoj bezbjednosti. Vlada i nadležni organi državne uprave treba da donesu odgovarajuće uredbe, pravilnike i smjernice. U skladu sa tim, u narednom periodu će biti usvojeni i ostali sprovedbeni propisi po užim bezbjednosnim oblastima (bezbjednosna provjera lica, fizička bezbjednost, bezbjednost podataka, bezbjednost informacionih sistema, bezbjednost pristupa trećih strana i vanjske saradnje). Na taj način propisuju se koordinirani postupci, odnosno sistem obaveza i odgovornosti pojedinih organa državne uprave u tom procesu. Navedenim propisima treba da se obezbijede minimalni bezbjednosni kriterijumi na nivou centralne državne vlasti, što je jedan od osnovnih zahtjeva Sjevernoatlantskog saveza (NATO) u okviru Akcionog plana za članstvo (MAP).

Strategijom razvoja informacionog društva za period od 2009. do 2013. godine prepoznato je da informaciona bezbjednost predstavlja temelje za stvaranje i organizaciju informacionog društva. Osnovni cilj strategije bezbjednosti i zaštite podataka je podizanje nivoa bezbjednosti u svim segmentima i njegovo dovođenje na optimalan nivo. Dostizanje ovog cilja je kontinuiran proces koji se sprovodi planski i koji zahtijeva ulaganja u znanje i tehnologiju. Kako bi se realizovali postavljeni ciljevi definisano je nekoliko osnovnih koraka koje treba realizovati:

- *Kompletiranje zakonske infrastrukture i njeno sprovođenje u djelo* – donošenje Zakona koji se bave ovom oblašću, a koji do sada još nijesu usvojeni kao i implementacija PKI infrastrukture.
- *Stvaranje stručnog tima/tjela koje će se baviti problemom bezbjednosti podataka i sistema* – tijelo će imati ulogu koordinatora i regulatora u oblasti bezbjednosti podataka sa zadatkom da: priprema dokumenta o uredbama o zaštiti podataka i tehnička dokumenta koja definišu minimalni set standarda u zaštiti sistema, vrše nadzor nad sprovođenjem donešenih mјera, preuzimaju kontrolnu funkciju u oblasti sigurnosti u državnim organima i sl.
- *Donošenje generalne Uredbe o zaštiti podataka na nivou Državnih organa* – na ovaj način ponudiće se razrada osnovnih elemenata definisanih Zakonom o informacionoj bezbjednosti. Osim ovog, Uredbom će se specificirati glavni nosioci aktivnosti kao i njihove odgovornosti i obaveze, biće definisane mјere koje je potrebno preduzeti u cilju obezbjeđenja zaštite kritičnih podataka i sistema.
- *Donošenje jednog ili više tehnički orijentisanih dokumenata* koji će definisati minimalni set standarda koji moraju biti zadovoljeni da bi se sistem mogao nazvati sigurnim – dokument treba da

tretira i tehnički razradi sve aspekte sigurnosti podataka, saglasno sa ISO/IEC 27001, a na osnovu mjera definisanih u Uredbi o zaštiti podataka. Generalno, treba da budu pokriveni: Identifikacija podataka i upravljanje njima; Organizacija sistema zaštite; Polise o zaštiti sistema; Bezbijednost na fizičkom nivou; Zaštita prostora; Zaštita opreme; Upravljanje zaštitom u komunikacionom i upravljačkom dijelu; Kontrola pristupa; Razvoj sistema sigurnosti u Informacionim sistemima, akvizicija podataka i održavanje; Upravljanje sigurnosnim incidentima.

- *Stvaranje ME-CERT-a (Montenegro Computer Emergency Response Team)* – nacionalne organizacije čiji će glavni zadaci biti: Koordinacija i tehnička pomoć u slučajevima incidenata (u cilju obezbjeđenja sigurnosti) u koje su uključeni mreže ili sistemi u Crnoj Gori, bilo javni ili komercijalni; Revizija sistema zaštite; Tehnička ekspertiza u oblasti zaštite sistema i podataka; Obuka stručnih kadrova u oblasti zaštite sistema i podataka; Distribucija podataka i informacija od značaja za bezbijednost sistema; Koordinacija i razmjena informacija sa stranim tijelima i organizacijama koje se bave istom problematikom (FIRST i sl.); Koordinacija preventivnih akcija u oblasti zaštite; Otklanjanje problema vezanih za sigurnost računarskih mreža u državnim tijelima.

- *Edukacija korisnika* - Ovaj proces podrazumijeva upoznavanje korisnika informatičkih resursa sa pravilnim načinom njihovog korišćenja, što je jedan od osnovnih preduslova za održavanje visokog stepena zaštite IS.

Takođe je u 2008. godini donesen Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (Sl. list CG, br. 79/08) koji je stupio na snagu 31. decembra 2008. godine, a njegova primjena je počela nakon isteka roka od šest mjeseci od dana sticanja na snagu. Ovim zakonom se zaštita podataka o ličnosti obezbjeđuje pod uslovima i na način propisan tim zakonom, a u skladu sa principima i standardima sadržanim u potvrđenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

Za vršenje poslova nadzornog organa utvrđenih tim zakonom osnovaće se Agencija za zaštitu ličnih podataka koja je u vršenju poslova iz svog djelokruga samostalna i nezavisna i ima svojstvo pravnog lica. Organi Agencije su Savjet Agencije i direktor. Predsjednika i članove Savjeta Agencije imenuje Skupština Crne Gore, na predlog nadležnog radnog tijela. Ova agencija će vršiti nadzor nad sprovođenjem zaštite ličnih podataka u skladu sa Zakonom. Agencija takođe rješava po zahtjevima za zaštitu prava; daje mišljenja u vezi primjene ovog zakona; daje saglasnost u vezi sa uspostavljanjem zbirkličnih podataka; daje mišljenje u slučaju kad postoji sumnja da li se određeni skup ličnih podataka smatra zbirkom u smislu ovog zakona; prati primjenu organizacionih i tehničkih mjera za zaštitu ličnih podataka i predlaže poboljšanje tih mjera; daje predloge i preporuke za unaprjeđenje zaštite ličnih podataka; daje mišljenje da li određeni način obrade ličnih podataka ugrožava prava i slobode lica; sarađuje sa organima nadležnim za nadzor nad zaštitom ličnih podataka u drugim zemljama; sarađuje sa nadležnim državnim organima u postupku pripreme propisa koji se odnose na zaštitu ličnih podataka; daje predlog za ocjenu ustavnosti zakona, odnosno ustavnosti i zakonitosti drugih propisa i opštih akata kojima se uređuju pitanja obrade ličnih podataka; obavlja i druge poslove u skladu sa ovim Zakonom.

38. Molimo navedite podatke o važećim pravilima (odnosno o njihovom postojanju) koja se tiču zadržavanja podataka, nepoželjnih komunikacija (spam), izdavanja računa po stavkama, sveobuhvatnih imenika o registrovanim korisnicima.

Zakon o elektronskim komunikacijama (član 126) propisuje obavezu operatorima koji pružaju usluge javnih komunikacionih mreža da registriraju pretplatnike svojih usluga fiksne telefonije i korisnike svih usluga mobilne telefonije (post-peid i pri-peid) i interneta, kao i da evidentirane podatke čuvaju u toku trajanja korisničkog odnosa i najmanje još godinu dana od dana prestanka mogućnosti pružanja usluge.

Istim Zakonom propisano je da podaci o saobraćaju, vezani za pretplatnike ili korisnike, obrađeni i uskladišteni na strani pružaoca javno dostupnih elektronskih komunikacionih usluga, moraju biti

izbrisani ili napravljeni anonimnim, nakon isteka roka od pet godina i kada ne postoji obaveza zadržavanja podataka .

Zakonom (član 127) su popisane sljedeće kategorije podataka koje su operatori elektronskih komunikacionih mreža i usluga dužni da zadrže:

- 1) podatke potrebne za pronađenje i identifikaciju izvora određene komunikacije kod mreža fiksne i mobilne telefonije (pozivajući telefonski broj, ime i adresa preplatnika ili ovlašćenog korisnika), Internet pristupa, Internet e-maila i Internet telefonije (dodijeljen ID(e) korisnika), ID korisnika i telefonski broj dodijeljen bilo kojoj komunikaciji koja ulazi u javnu telefon -sku mrežu i ime i adresu preplatnika ili ovlašćenog korisnika kome je adresa Internet Protokola (IP), ID korisnika ili telefonski broj dodijeljen u vrijeme komunikacije);
- 2) podatke potrebne za identifikovanje destinacije određene komunikacije kod mreža fiksne i mobilne telefonije (odabrani ili pozvani broj u slučajevima angažovanja dopunskih usluga, kao što su dostava poziva ili transfer poziva, broj ili brojevi na koje je poziv upućen i ime i adresa preplatnika ili ovlašćenog korisnika), Internet e-maila i Internet telefonije (ID korisnika ili broj telefona namjeravanog primaoca Internet telefonskog poziva i ime i adresa preplatnika ili ovlašćenog korisnika i ID korisnika namjeravanog primaoca komunikacije);
- 3) podatke potrebne za identifikaciju datuma, vremena i trajanja određene komunikacije kod mreža fiksne i mobilne telefonije (datum, vrijeme početka i završetka komunikacije i dužina trajanja komunikacije), Internet pristupa, Internet e-mail-a i Internet telefonije (datum i vrijeme log-in i log-off usluge Internet pristupa, na osnovu određene vremenske zone, zajedno sa IP adresom, bilo dinamičkom ili statickom, dodijeljenom od strane provajdera usluge Internet pristupa određenoj komunikaciji, korisnički ID preplatnika ili ovlašćenog korisnika i datum i vrijeme log-in i log-off usluge Internet e-mail-a ili usluge Internet telefonije, na osnovu određene vremenske zone);
- 4) podatke potrebne za identifikaciju vrste komunikacije kod mreža fiksne i mobilne telefonije (telefonska usluga koja je korišćena), Internet e-mail-a i Internet telefonije (Internet usluga koja je korišćena);
- 5) podatke potrebne za identifikovanje komunikacione opreme korisnika ili utvrđivanja svrhe te opreme kod mreža fiksne telefonije (pozivajući i pozvani telefonski brojevi), mreža mobilne telefonije (pozivajući i pozvani telefonski brojevi, identitet međunarodnog mobilnog preplatnika (skr. IMSI) strane koja poziva, identitet međunarodne mobilne opreme (skr. IMEI) strane koja poziva, IMSI strane koja je pozvana, IMEI strane koja je pozvana, u slučaju pre-paid usluga, datum i vrijeme početnog aktiviranja usluge i oznaka lokacije (Cell ID) sa koje je usluga aktivirana), Internet pristupa, Internet e-maila i Internet telefonije (pozivajući telefonski broj za biranje (dial-up) pristupa i digitalna preplatnička linija (DSL) ili druga krajnja tačka pokretača komunikacije);
- 6) podatke potrebne za identifikovanje lokacije kod mobilne komunikacione opreme: oznaka lokacije (Cell ID), na početku komunikacije i podaci kojima se identificira geografska lokacija ćelija putem oznaka njihovih lokacija (Cell ID), prilikom svake promjene lokacije međunarodne mobilne opreme (skr. IMEI) tokom perioda za koji su podaci o komunikaciji zadržani.

Obaveza zadržavanja navedenih podataka odnosi se i na podatke koji se tiču neuspjelih poziva (veza je uspostavljena, ali nije rezultirala odgovorom ili je postojala intervencija upravljanja mrežom), ako su ovi podaci generisani i obrađeni, kod telefonskih usluga ili logovani kod Internet usluga od strane operatora .

Zakon (član 128) propisuje sigurnost zadržanih podataka, odnosno da su operatori javnih komunikacionih mreža i usluga obavezni da:

- 1) obezbijede da zadržani podaci budu istog kvaliteta i istog stepena sigurnosti i zaštite kao relevantni podaci na mreži;
- 2) obezbijede odgovarajućim tehničkim i organizacionim mjerama da zadržani podaci budu zaštićeni od nezakonitog ili slučajnog uništavanja, slučajnog gubitka ili izmjene, neovlašćenog ili nezakonitog čuvanja, obrade, pristupa ili otkrivanja;

- 3) obezbijede odgovarajućim tehničkim i organizacionim mjerama da zadržanim podacima mogu pristupiti isključivo lica sa posebnim ovlašćenjem;
- 4) zadržane podatke, osim onih kojima je pristupljeno i koji su sačuvani, unište na kraju propisanog perioda zadržavanja.

Zakon o elektronskim komunikacijama (član 124) u dijelu koji se odnosi na neželjene komunikacije dozvoljava upotreba automatskih govornih uređaja, bez ljudskog posredovanja (pozivni automati), faks aparata ili elektronske pošte (e-mail), za pozive prema pretplatniku u svrhu direktnog marketinga, samo uz prethodno pribavljenu saglasnost pretplatnika, te da nije u suprotnosti sa tom odredbom, ako pravno ili fizičko lice dobije od svojih kupaca kontakt podatke za elektronsku poštu u cilju marketinga sopstvenih ili sličnih proizvoda i usluga, ali mora kupcu dati mogućnost da bilo kada, na jednostavan način i besplatno, da primjedbe ili odbije takvo korišćenje njegovih elektronskih kontakt podataka.

Takve elektronske komunikacije u cilju marketinga, osim u slučajevima naprijed navedenim, nijesu dozvoljene bez saglasnosti pretplatnika, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, a nije dozvoljeno ni slanje elektronske pošte u svrhe direktnog marketinga, gdje se pogrešno interpretira ili krije identitet pošiljaoca ili bez tačne adrese, na koju primalac može poslati zahtjev da se sa ovom komunikacijom prestane.

Zakon o elektronskim komunikacijama (član 113) propisao je obaveza operatora koji pružaju javne komunikacione usluge da koristite opremu koja će tačno registrovati podatke o obavljenoj komunikacionoj usluzi, u cilju tačnog obračuna tih usluga, kao i da omoguće korisnicima uvid u te podatke, odnosno da im izdaju, bez naknade, detaljan račun, raščlanjen do nivoa koji omogućava jasno raspoznavanje svih stavki i provjera obračunatog iznosa, pri čemu rasčlanjivanje ne smije obuhvatati pozive na besplatne telefonske brojeve, uključujući i brojeve za pozive u nevolji.

Takođe je zakonom propisano da račun za javno dostupne elektronske komunikacione usluge mora da sadrži, odvojeno, sljedeće podatke: obračunski period; priključnu taksu; pretplatu; vrstu i iznos svih mogućih drugih jednokratnih plaćanja u obračunskom periodu koji se odnose na pružanje usluge za koju se izdaje račun; vrstu i iznos svih mogućih drugih mjesечnih jednokratnih ili višekratnih neperiodičnih plaćanja; broj poziva, trajanje tih poziva, broj obračunskih jedinica, jediničnu cijenu obračunske jedinice, iznos, i to odvojeno za pozive u lokalnom saobraćaju, pozive u međumjesnom saobraćaju, pozive u međunarodnom saobraćaju, pozive prema mobilnim javnim mrežama (pozivi u roaming-u, mogu se prikazati kroz vrstu i iznose ostalih obavljenih usluga), pozive prema brojevima usluga sa dodatnom vrijednošću i pozive za prenos podataka; vrstu i iznos za ostale obavljene usluge i ukupni iznos računa.

U slučaju da operator nudi viši stepen raščlanjivanja računa, to mora objaviti u opštim uslovima. Ako ove podatke nudi uz naknadu, cijene moraju biti određene u visini stvarnih troškova, koje ima po osnovu detaljnijeg raščlanjivanja.

Zakonom o elektronskim komunikacijama data je definicija i opseg univerzalnog servisa.

Zakonom (član 53) je propisano i da operatori koji pružaju usluge javnih komunikacionih mreža moraju evidentirati sljedeće podatke o korisnicima: ime i prezime, odnosno naziv privrednog društva koje je korisnik i njegov organizacioni oblik; jedinstveni matični broj za fizička lica i poreski i registarski broj za pravna lica; adresu korisnika i dodijeljeni korisnički broj, odnosno ID korisnika. Takođe operatori mogu za svoje korisnike evidentirati i sljedeće podatke: akademski, naučni ili stručni naziv korisnika, po njegovoj želji; djelatnost korisnika, po njegovoj želji; dodatne podatke, na osnovu plaćanja, ako se time ne šteti interes trećih lica.

Istim zakonom propisana je obavezna sadržina univerzalnog telefonskog imenika, kao jedne od usluga iz opsega Univerzalnog servisa, osim ako korisnici nijesu tražili zabranu objavljivanja tih podataka. Taj se imenik ažurira podacima najmanje jednom godišnje, uzimajući u obzir način njegovog izdavanja. Podaci koje daje Univerzalna služba informacija moraju se ažurirati najmanje jednom u 60 dana. U slučaju postojanja zajedničke baze podataka korisnika, operator baze će operatoru Univerzalnog imenika omogućiti dostupnost podataka iz baze, u obimu koji odgovara potrebama imenika Operator Univerzalnog servisa, koji obezbjeđuje Univerzalni imenik, odnosno Univerzalnu službu informacija, podatke koje dobija od različitih operatora javno dostupne telefonske mreže obrađuje na ravnopravnim osnovama.

39. Navedite podatke o registru i registratorima za naziv nacionalnog domena. Molimo da takođe navedete podatke o broju registrovanih naziva domena i pod-domena, kao i da date pregled godišnje cijene koja u se tu svrhu naplaćuje (bez PDV-a).

Vlada Crne Gore je potpisala ugovor sa Agentom registracije nacionalnog domena .me, u februaru 2008. godine. Agent registracije, kompanija Domen d.o.o. čiji su osnivači i korporativni garanti kompanije Afilias, GoDaddy i Menet, je izabran putem javnog poziva.

Registracija domena .me je dozvoljena domaćim i stranim licima pod jednakim uslovima. Dodatno, licima iz Crne Gore je omogućena registracija domena ispod generičkih domena (tzv. domeni trećeg nivoa).

Za svaki pojedinačni domen, u registru se čuvaju kontakt podaci o osobi koja je registrovala domen, o osobama zaduženim za administrativni, tehnički i finansijski kontakt i serverima koji opslužuju domen. Podaci o svim transakcijama se čuvaju u posebnoj bazi podataka, a vrši se i dnevno čuvanje podataka kod nezavisnog provajdera (eng. '3rd party backup') o svim dnevno obavljenim transakcijama.

Registracija domena se obavlja preko ovlašćenih registrara, kojih trenutno ima 115 iz čitavog svijeta, uključujući jednog iz Crne Gore. Registrari pristupaju elektronskoj bazi podataka putem web interfejsa ili korišćenjem standardizovanog EPP protokola. Registrari slobodno formiraju cijene prema krajnjim korisnicima.

Na dan 5. oktobar 2009. g. u registru je ukupno upisano 311.587 domena, od toga 2.225 domena trećeg nivoa.

Shodno pravilu poslovanja, utvrđena je jedino cijena prema registrarima u iznosu od 10€ za registraciju odn. produženje registracije za period od jedne godine i u iznosu od 5,99€ za domene trećeg nivoa za registrare iz Crne Gore.

E. Privatni sektor

40. Koji procenat kompanija su uključene u elektronsko poslovanje, po veličini kompanija i po sektoru, ako je moguće?

Shvatajući značaj razvoja elektronskog polovanja, Ministarstvo za informaciono društvo je u februaru 2009. godine usvojilo dokument „Strategija razvoja Informacionog društva Crne Gore“, od 2009. do 2013. godine (<http://www.gov.me/eng/rsr/vijesti.php?akcija=vijesti&id=169877>) u kojem su definisani strateški pravci, ciljevi i prioriteti razvoja elektronskog polovanja.

Proces razvoja elektronskog polovanja u zemlji prožima široki spektar tehničkih, pravnih, privrednih i institucionalnih pitanja. U njemu učestvuju i privatni i javni sektor. Po pravilu, privatni sektor je nosilac razvoja u tehnološkom smislu i kroz praktičnu primjenu, dok je Vlada nosilac razvoja u smislu stvaranja pogodnog okruženja; obezbjeđivanja saradnje između inicijativa ePoslovanja koje dolaze iz privatnog/javnog sektora, kao i kroz pružanje podrške za uspostavljanje informacionog društva, uključujući i pripremu opšte javnosti, malih i srednjih preduzeća i javnog sektora za mogućnosti koje nude nove informacione tehnologije.

Strateški prioriteti Crne Gore u pogledu razvoja elektronskog poslovanja do 2013. godine treba da se zasnivaju na sljedećim smjernicama:

- uspostavljanje visokog nivoa elektronskog poslovanja radi ravnopravnog učestvovanja na unutrašnjem tržištu Evropske Unije i razvoja informacionog društva,

- korišćenje prednosti koje nude ICT kao i znanja o uređenim poslovnim procesima radi povećanja nivoa umreženosti privrede i povećanja njene konkurentnosti,
- povećanje efikasnosti javnog sektora,
- kreiranje društva zasnovanog na znanju, koje će podržati i unaprijediti razvoj elektronskog poslovanja u zemlji.

Ključni ciljevi koji su prepoznati i koji će biti realizovani u oblasti elektronskog poslovanja su:

- unaprjeđenje informacione komunikacione infrastrukture i obezbjeđenje lakšeg i jeftinijeg pristupa tim tehnologijama,
- promovisanje elektronskog poslovanja, podizanje svijesti i edukacija,
- reinžinjering poslovnih procesa,
- pravni i institucionalni okvir za elektronsko poslovanje.

U skladu sa nevednim, Ministarstvo za informaciono društvo je usvojilo „Akcioni plan za razvoj i implementaciju informatičkih projekata u Crnoj Gori do kraja 2009. godine“ koji ima za cilj nastavak realizacije započetih velikih infrastrukturnih projekata, realizaciju malih projekata čiji efekti relativno brzo mogu osjetiti građani, privreda i zaposleni u državnoj upravi, kao i promociju informacionog društva, kako bi se povećala svijest o neophodnosti upotrebe ICT u svakodnevnom poslovanju i životu uopšte.

Između ostalih, ovim Planom je zacrtana i realizacija fundamentalnih projekata (Centralni Registr Stanovnistva - CRS, Registr Prostornih Jedinica - RPJ, PRavosudni Informacioni Sistem - PRIS, Registr Privrednih Subjekata - RPS i drugi G2C, G2B, G2G projekti) kao i projekata koji promovišu razvoj informacionog društva.

Do sada su usvojeni sledeći zakoni koji se odnose na ovu oblast (U prilogu su adrese verzija zakona na crnogorskom jeziku):

- Zakon o elektronskom dokumentu (<http://www.gov.me/files/1221489506.pdf>),
- Zakon o elektronskom potpisu (<http://www.gov.me/files/1198662448.pdf>),
- Zakon o elektronskoj trgovini (<http://www.gov.me/files/1198662564.pdf>).

Usvajanjem Zakona o informacionoj bezbjednosti, Zakona o izmjenama i dopunama zakona o elektronskom potpisu, Zakona o izmjenama i dopunama zakona o elektronskoj trgovini, Zakona o zaštiti privatnosti u javnim elektronskim komunikacijama, Zakona o time-stamping autoritetu i kreiranjem PKI infrastrukture i njenom operacionalizacijom, i realizacijom gore navedenih projekata, u periodu 1. kvartal 2010, u potpunosti će biti realizovan ambijent i stvoreni preduslovi za uspešan razvoj elektronskog poslovanja u Crnoj Gori.

Jedan od osnovnih preduslova za kvalitetnu realizaciju elektronskog poslovanja su i razvijene telekomunikacije, odnosno mogućnost broadband pristupa internetu. Tržište telekomunikacija u Crnoj Gori u mnogim njegovim segmentima je u potpunosti liberalizovano i konkurenca je uveliko prisutna. Takav je slučaj sa fiksnom i mobilnom telefonijom, međunarodnim saobraćajem, Internet servisima, fiksnim bežičnim pristupom. Jedino zvanično istraživanje koje je do sada rađeno jeste „Istraživanje o nivou i načinu korišćenja kompjutera, interneta, fiksne i mobilne telefonije među građanima Crne Gore“ (<http://www.ekip.me/download/izvjestaji/publikacija-internet.pdf>) za 2007. godinu, koje je sprovela Agencija za telekomunikacije i poštansku djelatnost (<http://www.ekip.me>).

Kod dvije kompanije koje se bave web hostingom, Crnogorski Telekom i doMEn d.o.o., registrovan je sledeći broj prezentacija:

- broj prezentacija u vlasništvu pravnih lica	920
- broj prezentacija u vlasništvu fizičkih lica	181
- broj kolokacija servera	22

Zvaničnih istraživanja o procentu kompanija koje su uključene u elektronsko poslovanje kao i njihovo strukturi nema. Činjenica je da je u funkciji niz rješenja koja na različitim nivoima omogućavaju elektronsko poslovanje.

Najveći broj pravnih i fizičkih lica u Crnoj Gori, u oblasti elektronskog poslovanja koristi usluge elektronskog bankarstva. Sve banke u Crnoj Gori imaju uveden sistem elektronskog plaćanja bilo da se radi o uslugama koje podrazumijevaju transakcione klijentsko (app offline) ili web (app online) rješenje.

Prema podacima preduzeća „E-mon“ (<http://www.emonca.com>) koje je za sada jedino sertifikaciono tijelo (Certification Authority – CA) u Crnoj Gori, broj pravnih lica koja koriste elektronsko bankarstvo (info i transakcione kanale) je 24% (u odnosu na broj pravnih lica koja su za 2008.godinu predala prijavu poreza na dobit). Ako se uzme u obzir ukupan broj registrovanih obveznika poreza na dobit taj procenat bi bio oko 21%. Nije bilo moguće doći do ovih podataka po veličini kompanija i po sektoru.

Uprava Carina Crne Gore, u cilju kvalitetnog i efikasnog izvršavanja poslova iz svoje nadležnosti, je u postupku carinjenja realizovala servis kojim je korisnicima omogućeno **podnošenje carinskih deklaracija elektronskim putem**. Korišćenjem ovog servisa podnešeno je preko 95% carinskih deklaracija (više od 300.000 elektornskih carinskih deklaracija) u toku 2008 godine. Uprava carina je, takođe pripremila i pustila u rad **sistem za praćenje garancija**. Korišćenjem ovog načina obezbjedjenja carinskog duga, roba se stavlja u slobodan promet nakon sprovedene carinske procedure, a carinski dug je potrebno platiti u narednih 8 dana. Pravna lica, putem interneta mogu da izvrše uvid u stanje i detalje opterećenja svojih bankarskih garancija - **zajedničko i generalno obezbjedjenje**, i tako planiraju svoje uvozne i izvozne aktivnosti. Istovremeno ovim je obezbijedjena i transparentnost rada svih učesnika u carinskom postupku.

Jedan od primjera elektronskog poslovanja sa visokom penetracijom korisnika je i interent prezentacija katastarskih podataka Uprave za nekretnine (<http://www.nekretnine.co.me>). Na vrlo brz i jednostavan način može se na osnovu jedinstvenog matičnog broja nosioca prava na nepokretnosti ili broja lista nepokretnosti (posjedovnog lista) ili broja parcele, doći do svih podataka iz katastarskih evidencijsa.

Razvojem telekomunikacija, elektronskog bankarstva i kreiranjem PKI infrastrukture u Crnoj Gori, stekle su se prepostvake da se otpočne trgovati putem Interneta. Primjer da je to moguće jeste portal <http://www.prodavnica.co.me> koji se može posmatrati kao velika internet robna kuća, gde se broj izlagača i ponuđenih proizvoda i usluga svakodnevno povećava. Isporuku kupljenih artikala vrši Pošta Crne Gore. Rok isporuke za sve articke sa lagera je 24 sata. Roba se dostavlja na kućnu adresu na teritoriji grada u svim opštinama Crne Gore. Na jednom mjestu se mogu naći računari, audio-video program, bijela tehnika, foto program, telefoni, parfemi, igračke, sportska oprema, potrošni materijal, kućna i poslovna galerterija, itd. U toku je proces otvaranja internet knjižare, apoteke i prodavnice ručnih i električnih alata.

41. Da li su kompanijama koje koriste ICT ponuđene bilo kakve podsticajne mjere? Koje vrste podsticajnih mera?

U okviru Privredne komore Crne Gore, postoji ICT udruženje, čiji članovi su predstavnici IT kompanija iz Crne Gore, sa kojima Ministarstvo za informaciono društvo ima veoma uspješnu saradnju. U samom Ministarstvu, u okviru Sektora za promociju informacionog društva, definisane su nadležnosti koje se tiču saradnje sa ICT sektorom, kako u cilju jačanja ovog sektora, tako i u cilju uspostavljanja saradnje samog ministarstva sa tim sektorom, kroz jačanje kapaciteta, izradu strategija, podsticanje razvoja lokalnog tržišta i sl. U skladu sa tim, u Strategiji razvoja informacionog društva u Crnoj Gori od 2009 – 2013. godine prepoznato je i poglavljje razvoj ICT sektora, koje je pripremano u saradnji sa predstavnicima ICT udruženja Privredne komore. Ovim dijelom je definisana vizija razvoja ICT sektora u Crnoj Gori, a to je da ICT sektor, kao intelektualni kapital, bude okosnica budućeg razvoja i značajni resurs održivog razvoja crnogorske privrede. Preko organizovanog, dobro strukturiranog, pravilno pozicioniranog i prepoznatljivog ICT sektora,

Crna Gora će vrlo brzo biti prepoznata u regionu kao prostor tehnološkog napretka. Definisani su strateški principi koji počivaju na shvatanju ICT sektora kao generatora i katalizatora ekonomskih promjena, podržanih od strane intelektualnog kapitala i razvijene informacione i komunikacione infrastrukture. Ovi principi su najbolji put ka razvoju ekonomije znanja, međunarodnoj konkurentnosti naše privrede i održivom razvoju.

ICT intelektualni kapital - Strateški prioritet u razvoju ICT sektora je da država potpomogne stvaranje infrastrukture koja će omogućiti da intelektualni potencijal u Crnoj Gori preraste u svjetski konkurentan intelektualni kapital.

Međunarodna konkurentnost - Razvoj ICT sektora se mora kreirati tako da bude međunarodno konkurentan.

Održivi razvoj - Razvoj ICT sektora shvaćen kao razvoj intelektualnog kapitala u Crnoj Gori može obezbijediti održiv razvoj ICT sektora.

Vlada Crne Gore je prije dvije godine predložila, a Skupština prihvatile, da se smanji porez na računarsku opremu, sa 17% na 7%, što predstavlja jednu od podsticajnih mjeru koje ICT kompanije koriste.

Osim navedenih podsticajnih mjeru, značajne su i aktivnosti koje sprovodi Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća. Ova Direkcija, u okviru svojih aktivnosti, pruža različite podsticajne mjere za razvoj kompanija u ICT sektor. Neke od tih podsticajnih mjeru su:

- grant šeme za refundaciju troškova unaprjeđenja marketinga i unaprjeđenja informacionog sistema u okviru Programa državne podrške i pomoći malim i srednjim preduzećima za 2009. godinu (u iznosu od 200.000 eura),
- otvaranje biznis inkubatora – početkom 2009. godine otvoren je prvi inkubator iz oblasti informacionih tehnologija. Osnovni cilj IT inkubatora je formiranje malih timova koji bi razvijali ICT servise čime bi se podigla digitalna kultura u Crnoj Gori i koji bi učestvovali na međunarodnim tenderima za male softverske projekte.

F. Elektronska trgovina

42. Da li postoji zakonska regulativa ili druge obaveze koje se konkretno odnose na usluge informacionog društva (definisane kao bilo koje usluge uobičajeno pružane uz novčanu naknadu, na daljinu, elektronskim putem i na pojedinačan zahtjev primaoca usluga)? Ako postoji, molimo navedite podatke u usaglašenosti sa odgovarajućim *acquis communautaire*-om i način sprovođenja.

Radi stvaranja pravnog osnova za izjednačavanje elektronskih oblika poslovanja sa klasičnim papirnatim oblikom, donešen je Zakon o elektronskoj trgovini („Službeni list RCG“, br. 80/04). Taj zakon je pripremljen na osnovu Direktive 2000/31/EZ.

Zakonom o elektronskoj trgovini, između ostalog, obezbjeđuje se: usklađenost sa važećom regulativom ugovornog prava u Crnoj Gori; nesmetano poslovanje davalaca usluga informacionog društva, dokle god je njihova djelatnost u skladu sa propisima koji regulišu tu djelatnost; definisanje informacija koje od strane davalaca usluga moraju biti jasno i nedvosmisleno formulisane i dostupne u svakom trenutku svim učesnicima, odnosno subjektima informacionog društva, pa i nadležnim državnim organima; regulisanje procesa komercijalnog komuniciranja; punovažnost ugovora koji su zaključeni u elektronskoj formi; utvrđivanje odgovornosti davalaca usluga informacionog društva.

S obzirom da je Zakon o elektronskoj trgovini djelimično usklađen sa odredbama evropskog zakonodavstva, odnosno Direktivom 2000/31/EZ, neophodno je obezbijediti potpunu usklađenost,

što će se izvršiti donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama zakona o elektronskoj trgovini u prvom kvartalu 2010. godine.

Da bi Zakon o elektronskoj trgovini u potpunosti implementirao Direktivu 2000/31/EZ kroz inoviranje tog zakona utvrđice se odredbe kojima se uređuje pružanje usluga informacionog društva od strane davalaca usluga sa sjedištem u Evropskoj uniji, u skladu sa Dodatkom Direktive 2000/31/EZ, kao i djelokrug organa državne uprave nadležnog za sprovođenje elektronskog poslovanja, sudska zaštita, privremene mjere i vansudsko rješavanje sporova.

Dodatkom Direktive uređuju se izuzeci za primjenu člana 4 Zakona o elektronskoj trgovini. Kod definisanja tih izuzetaka, odnosno slučajeva kada se uvijek primjenjuje domaće pravo države članice, tim dodatkom se ukazuje na tačno određene druge direktive Evropske unije, i to u četiri alineje.

Zakon o elektronskoj trgovini (član 5 stav 2) ne poziva se direktno na direktive Evropske unije na koje upućuje rješenje sadržano u Dodatku Direktive 2000/31/EZ. Na taj način, rješenja iz člana 5 stav 2 Zakona predstavljaju preširoko postavljene izuzetke, s obzirom da ih navedeni dodatak direktive određuje u užem obliku. Širim definisanjem izuzetaka u primjeni opšteg pravila u odnosu na rješenja sadržana u Direktivi, utiče se na slobodu obavljanja usluga informacionog društva na jedinstvenom tržištu Evropske unije. Odnosno, ograničava se mogućnost pružanja tih usluga na tržištu Crne Gore za davaoce usluga iz drugih država članica Evropske unije u većem obimu nego što je predviđeno i dozvoljeno navedenim Dodatkom Direktive o elektronskoj trgovini, a što prema mišljenju Evropske komisije nije prihvatljivo.

Nadzor nad sprovođenjem propisa koji uređuju pružanje usluga informacionog društva vrši Ministarstvo za informaciono društvo preko Odjeljenja za inspekcijski nadzor, kao posebne organizacione jedinice tog ministarstva.

G. Elektronske komercijalne usluge (uslovni pristup – Direktiva 98/84/EZ)

43. Da li je vaša zemlja ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope 178 o pravnoj zaštiti usluga koje su zasnovane na uslovnom pristupu ili se sastoje od uslovnog pristupa?

Crna Gora nije ratifikovala predmetnu konvenciju.

Ratifikacija, odnosno donošenje zakona o potvrđivanju Evropske konvencije o pravnoj zaštiti usluga sa uslovnim pristupom (European Convention on the Legal Protection of Services based on, or consisting of, Conditional Access) planira se za II kvartal 2010. godine.

44. Da li je vaša zemlja ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope 185 o računarskom (cyber) kriminalu?

Ratifikacija predmetne konvencije je u toku.

Vlada Crne Gore je utvrdila i Skupština Crne Gore 14. oktobra 2009. usvojila:

- Zakon o potvrđivanju konvencije o računarskom kriminalu i
- Zakon o potvrđivanju dodatnog protokola uz konvenciju o računarskom kriminalu koji se odnose na kažnjavanje akata rasizma i ksenofobije, učinjenih putem računarskih sistema.

U skladu sa odgovarajućim odredbama Konvencije o računarskom kriminalu, predviđeno je da će Crna Gora prilikom predaje instrumenata o potvrđivanju izraziti određene rezerve, i to:

- u skladu sa članom 9 stav 4, u vezi člana 9 stav 1 tačka e) Konvencije: „Crna Gora izjavljuje da nabavljanje dječje pornografije preko računarskih sistema za sebe i druga lica i da posjedovanje dječje pornografije u računarskom sistemu ili na medijima za smještanje računarskih podataka neće smatrati krivičnim djelom u slučaju kada je osoba koja se prikazuje na tim materijalima navršila četvrnaest godina i dala svoj pristanak“;
- u skladu sa članom 9 stav 4, u vezi člana 9 stav 2 tačka b) Konvencije: “Crna Gora izjavljuje da dječjom pornografijom neće smatrati materijale koji vizuelno prikazuju lice po čijem se izgledu može zaključiti da je maloljetno, koje učestvuje u eksplicitnom seksualnom činu kako je navedeno u članu 9 stav 2 tačka b) ove Konvencije“;
- u skladu sa članom 14 stav 3, u vezi člana 20 Konvencije: “ Crna Gora izjavljuje da će mjere iz člana 20 Konvencije primjenjivati samo na osnovu odluke nadležnog crnogorskog suda, ako je to neophodno za vođenje krivičnog postupka ili iz razloga bezbjednosti Crne Gore “.

45. Koja vrsta zaštite je trenutno dostupna radi obezbjeđenja nadoknade pružaocima usluga koje su zaštićene uslovnim pristupom?

U Zakonu o autorskim i srodnim pravima SCG (koji se još uvijek primjenjuje u Crnoj Gori) i Zakonu o primjeni propisa kojima se uređuje zaštita prava intelektualne svojine sadržane su odredbe koje u značajnoj mjeri odgovaraju standardima sadržanim u Konvenciji i Direktivi 98/84/EZ o zaštiti usluga sa uslovnim pristupom.

46. Da li smatrate da je ova zaštita u skladu sa Direktivom 98/84/EZ?

Zaštita usluga emitovanja i distribucije radio i TV programa sa uslovnim pristupom je trenutno na zadovoljavajućem nivou i obezbjeđuje se kroz primjenu:

- Zakona o autorskim i srodnim pravima („Službeni list SCG“, br. 61/04), čl. 180 do 187, i
- Zakona o primjeni propisa kojima se uređuje zaštita prava intelektualne svojine („Službeni list RCG“, br. 45/05).

H. Elektronski potpis

47. Molimo da navedete podatke o usaglašenosti sa Direktivom o elektronskom potpisu. Da li su preduzete mjere radi obezbjeđenja pravovaljanosti i priznavanja elektronskih potpisa? Da li su preduzete mjere radi obezbjeđenja pravovaljanosti i priznavanja elektronskih potpisa?

Donesen je Zakon o elektronskom potpisu („Službeni list RCG“, br: 55/03 i 31/05). Radi implementacije Zakona donešeni su: Pravilnik o evidenciji, registru i obaveznom osiguranju davalaca usluga certifikovanja („Službeni list RCG“, br.53/04 i 32/05) , Pravilnik o mjerama i postupcima upotrebe i zaštite elektronskog potpisa, sredstava za izradu elektronskog potpisa i sistema certifikovanja („Službeni list RCG“, br. 25/05) i Pravilnik o tehničkim pravilima i uslovima povezivanja sistema certifikovanja elektronskih potpisa („Službeni list RCG“, br.25/05).

Cilj donošenja Zakona o elektronskom potpisu bio je stvaranje povjerenja najšire javnosti u upotrebu elektronskog potpisa i podsticanje primjene elektronskog potpisa i razmjene elektronskih dokumenata. Istovremeno, tim zakonom se želio stvoriti ambijent za intenzivniju primjenu sistema elektronske trgovine, koja sve više postaje imperativ postizanja konkurentnosti na svjetskom tržištu.

Zakonom o elektronskom potpisu uređeno je: pravo fizičkih i pravnih lica na upotrebu elektronskog potpisa u upravnim, sudskim i drugim postupcima, pravnim poslovima i drugim radnjama; elektronski potpis i napredni elektronski potpis; certifikati i davanje usluga certifikovanja; prava, obaveze i odgovornosti potpisnika i davaoca usluga certifikovanja; nadzor i kaznene odredbe; rokovi za donošenje podzakonskih propisa.

Pouzdanost elektronskog poslovanja garantuje se naprednim elektronskim potpisom, kojim se obezbeđuje integritet i neporecivost podataka, kao i sigurna identifikacija potpisnika. Zakonom je u pravnom prometu izjednačen elektronski oblik dokumenta sa papirnim oblikom. Uvođenjem elektronskog poslovanja u djelatnostima državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi stvara se mogućnost za njihovu temeljitu modernizaciju i posebno realizaciju koncepta elektronske uprave. Na taj način moguće je bitno povećati efikasnost rada svih organa i službi i unaprijediti njihov odnos prema građanima.

Zakon o elektronskom potpisu, kao i navedeni podzakonski akti, pripremljen je i većim dijelom uskladen sa Direktivom 1999/93/EC.

Obzirom na djelimičnu usklađenost sa Direktivom o elektronskom potpisu, neophodno je obezbijediti potpunu usklađenost, što će se izvršiti donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama zakona o elektronskom potpisu u 1. kvartalu 2010. godine.

U cilju potpunog usklađivanja Zakona o elektronskom potpisu sa Direktivom 1999/93/EZ kroz inoviranje tog zakona utvrđice se odredbe kojima se: uređuju obaveze davalaca usluga certifikovanja, koje su u aktuelnom zakonu utvrđene šire u odnosu na obaveze propisane Direktivom; eliminisu odredbe Zakona kojima je propisano izdavanje dozvole za rad (u formi rješenja o ispunjenosti propisanih uslova) davaocima usluga certifikovanja koji izdaju kvalifikovane certifikate, s obzirom da je njihovo izdavanje u suprotnosti sa odredbama Direktive; definije „vremenski žig“ i „napredni vremenski žig“; uređuje davanje usluga certifikovanja od strane davalaca usluga sa sjedištem u inostranstvu; uređuje dobrovoljna akreditacija davalaca usluga certifikovanja.

Punom implementacijom Zakona o elektronskom potpisu stvorće se uslovi za primjenu elektronskog potpisa i razmjenu elektronskih dokumenata uz povjerenje najšire javnosti, čime se stvara prostor za djelovanje sistema elektronske trgovine.

U cilju kompletiranje pravnog okvira za elektronsko poslovanje donesen je Zakon o elektronskom dokumentu („Službeni list CG“, br.5/08) a u završnoj fazi je izrada Predloga Zakona o informacionoj bezbjednosti, čije donošenje je planirano za četvrti kvartal 2009. godine.

Do sada je u evidenciju davalaca usluga certifikovanja elektronskih potpisa upisan jedan davalac tih usluga. U toku je uspostavljanje sistema za izdavanje kvalifikovanih certifikata, u skladu sa Strategijom uspostavljanja Certifikacionog tijela (CA-Certification Authority) koju je Vlada Crne Gore donijela u julu 2009. godine.

I. Odgovornost i saradnja

48. Na koji način obezbeđujete odgovornost nadležnih tijela u ovoj oblasti?

Zakonom o elektronskom potpisu, usvojenim 2003. godine i ispravkama ovog zakona iz 2005., uređuje se upotreba elektronskog potpisa u pravnom prometu, upravnim, sudskim i drugim

postupcima, kao i prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih lica u vezi sa elektronskim certifikatima. Nadzor nad radom davalaca usluga certifikovanja vrši nadležni organ uprave (Ministarstvo za informaciono društvo). Kao i u oblasti prikupljanja, upotrebe i zaštite ličnih podataka potpisnika, nadzor mogu vršiti i državni i drugi organi određeni zakonom i drugim propisima koji uređuju zaštitu ličnih podataka. U Ministarstvu za informaciono društvo je predviđeno posebno odjeljenje za inspekcijski nadzor u kojem se pored ostalih obavljaju poslovi koji se odnose na: vršenje inspekcijskog nadzora nad primjenom zakona, podzakonskih akata i drugih propisa iz oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija ili informatičkog društva; preduzimanje i izvršenje upravnih i drugih mjera i radnji u cilju otklanjanja nepravilnosti i usklađivanja sa propisima; vođenje postupka i odlučivanje u prvostepenom upravnom postupku; vršenje kontrole i nadzora nad poslovanjem subjekata koji se bave razvojem informacionog društva; podnošenje prijava za učinjeno krivično djelo, privredni prestup ili prekršaj; praćenje izvršavanja obaveza koje proizilaze iz obavljenih kontrola i preporuka i druge poslove u skladu sa propisima i dr.

U okviru nadzora rada registrovanih, odnosno evidentiranih davalaca usluga certifikovanja nadležni organ uprave utvrđuje da li su ispunjeni uslovi propisani zakonom i kontroliše pravilnost primjene propisanih postupaka i organizaciono-tehničkih mjera, primjenu internih pravila koja su u vezi sa uslovima utvrđenim zakonom i propisima donešenim na osnovu tog zakona. Davalac usluga certifikovanja dužan je da, u cilju sprovodenja nadzora ovlašćenim licima organa, omogući pristup u svoje poslovne prostorije i uvid u podatke o poslovanju, uvid u poslovnu dokumentaciju, pristup registru potpisnika i računarskoj opremi i uređajima koje koristi.

Ako davalac usluga certifikovanja ne ispunjava uslove propisane ovim zakonom i propisima donesenim na osnovu ovog zakona, ovlašćeno lice nadležnog organa uprave donosi rješenje u upravnom postupku, kojim se privremeno zabranjuje davanje usluga certifikovanja i ta činjenica se upisuje u evidenciju, odnosno registar.

Nadležni organ uprave, nakon pravosnažnosti ovog rješenja, vrši brisanje davaoca usluga certifikovanja iz evidencije, odnosno registra. Zakonom o elektronskom potpisu propisane su kaznene odredbe za različite vidove odgovornosti.

Vlada Crne Gore je u julu 2009. godine usvojila Strategiju uspostavljanja Certifikacionog tijela na nacionalnom nivou. Pored strategije, prihvaćen je i Program uspostavljanja Certifikacionog tijela u Ministarstvu za informaciono društvo. Usputstvom Root CA u Ministarstvu za informaciono društvo, do kraja 2009. godine, omogućće se kreiranje sistema za razmjenu ključeva na nacionalnom nivou, kako u državnoj upravi, tako i prema poslovnim subjektima i građanima.

Strategijom je definisano ne samo uspostavljanje Certifikacionog tijela u Ministarstvu za informaciono društvo, već je definisana i preporuka da je za uvođenje javnih elektronskih Internet servisa u jednoj državi dovoljno da postoji barem jedno javno certifikaciono tijelo, koje izdaje digitalne certifikate, s tim što je poželjno da postoje barem dva javna certifikaciona tijela, kako bi korisnici mogli da izaberu od kog će certifikacionog tijela da nabave tj. kupe i koriste digitalni certifikat.

49. Da li je imenovana kontakt osoba (u ministarstvu, regulatornom tijelu ili drugom tijelu – ako postoji) za saradnju sa nadležnim organima u drugim evropskim zemljama?

Da, u Odjeljenju za međunarodnu saradnju i evropske integracije u Ministarstvu za informaciono društvo sistematozovana su mjesta za dva službenika koji su zaduženi za međunarodnu saradnju, samim tim i za saradnju sa nedležnim organima u drugim zemljama.

J. Administrativni kapacitet

50. Molimo da navedete podatke (po instituciji/tijelu) o broju zaposlenih i pojedinačnim zaduženjima zaposlenih, kao i da ukažete na (trenutno dostupan i neophodan) nivo administrativnih kapaciteta u ovom sektoru.

- U Ministarstvu za informaciono društvo sistematizovano je 66 radnih mesta od čega je popunjeno 37;
- Po Ugovoru o djelu odnosno po Ugovoru o privremenom-povremenom vršenju poslova zaposleno je 12 lica ;
- U radnom odnosu je 14 pripravnika, od kojih 13 sa visokom i jedan sa višom stručnom spremom;
- Donešena je odluka za prijem u radni odnos još 8 pripravnika sa visokom stručnom spremom, koji su počeli sa radom 01.09.2009. godine;
- Unutrašnje organizacione strukture Ministarstva su : Sektor za razvoj elektronske uprave, Sektor za promociju informacionog društva; Sektor za informatičku infrastrukturu sa dva odsjeka – Odsjek za razvoj i Odsjek za održavanje i podršku; Odjeljenje za inspekcijski nadzor; Odjeljenje za međunarodnu saradnju i evropske integracije; Služba za opšte poslove i finansije sa dvije kancelarije – Kancelarijom za kadrovske, opšte pravne poslove i upravljanje ljudskim resursima i Kancelarijom za računovodstvo i finansije; Kabinet Ministra;
- Pojedinačna zaduženje zaposlenih 1 - za izvršavanje poslova iz djelokruga Ministarstva pored Ministra utvrđena su mesta za 65 izvršilaca , kako slijedi:

Zvanje	Status	Opis poslova
Sekretar Ministarstva	Popunjeno	Koordinira rad organizacionih jedinica u ministarstvu, obezbjeduje ostvarivanje odnosa i saradnje sa organima uprave u upravnim oblastima za koje je ministarstvo osnovano i drugim organima
Savjetnik ministra za izradu razvojne strategije i realizaciju utvrđene politike - 2	Popunjeno	Obavlja najsloženije poslove iz nadležnosti ministarstva za koje je potrebna posebna stručnost i samostalnost
Šef kabineta	Upraznjeno	Organizuje sastanke, priprema informacije za interno informisanje, kako ministra tako i rukovodećih službenika, prati Ministra tokom susreta, prima, sređuje i kompletira materijal za sjedenice Vlade i Skupštine

Portparol ministarstva	Popunjeno ²	Priprema saopštenja i daje informacije za javnost, priprema publikacije i druge materijale Ministarstva, organizuje sastanke, uređuje i održava internet prezentacije Ministarstva, vrši i druge poslove vezane za odnose sa javnošću, državnim organima i organizacijama
Poslovni sekretar	Upraznjeno ³	Vrši administrativno tehničke poslove za potrebe Kabineta ministra
Pomoćnik ministra za sektor za razvoj elektronske uprave	Upraznjeno ⁴	Rukovodi i organizuje rad u Sektoru, vrši najsloženije poslove u okviru rada sektora, koordinira i usmjerava rad izvršilaca

¹ U tabeli je dat pregled sistematizovanih radnih mesta , kratak opis poslova za svaku poziciju sa jasnom naznakom koje mjesto je popunjeno .

² Posao trenutno obavlja službenik angažovan po Ugovoru o djelu

³ Posao trenutno obavlja službenik angažovan po Ugovoru o djelu

⁴ Posao trenutno obavlja službenik angažovan po Ugovoru o djelu

10 Informaciono društvo i mediji

Samostalni savjetnik za razvoj e. Servisa prema građanima	Popunjeno	Obavlja najsloženije poslove vezane za pripremu strategije razvoja elektronskih servisa prema građanima, i izradu akcionalih planova kao i relaizaciju projekata definisanih akcionim planovima
Samostalni savjetnik III za praćenje razvoja e-servisa prema građanima	Upraznjeno	Sagledava opšta kretanja u oblasti razvoja elektronskih servisa prema građanima, obavlja poslove vezane za analizu razvoja elektronskih servisa prema građanima
Samostalni savjetnik I razvoj e-servisa prema upravi	Popunjeno	Obavlja poslove vezane za pripremu strategije razvoja elektronskih servisa u upravi, i izradu akcionalih planova kao i relaizaciju projekata definisanih akcionim planovima, u saradnji sa drugim sektorima i jedinicama
Samostalni savjetnik III za praćenje razvoja e-servisa prema upravi	Popunjeno	Sagledava opšta kretanja u oblasti razvoja elektronskih servisa prema upravi obavlja poslove vezane za analizu razvoja elektronskih servisa u upravi, proučava aktuelne probleme i učestvuje u predlaganju odgovarajućih mera za njihovo rješavanje
Samostalni savjetnik I za razvoj e-servisa prema poslovnim subjektima	Upraznjeno	Obavlja poslove vezane za pripremu strategije razvoja elektronskih servisa prema poslovnom sektoru, i izradu akcionalih planova kao i relaizaciju projekata definisanih akcionim planovima, u saradnji sa drugim sektorima i jedinicama
Samostalni savjetnik III za praćenje razvoja e-servisa prema poslovnim subjektima	Upraznjeno	Sagledava opšta kretanja u oblasti razvoja elektronskih servisa prema građanima, obavlja poslove vezane za analizu razvoja elektronskih servisa u upravi, proučava aktuelne probleme i učestvuje u predlaganju odgovarajućih mera za njihovo rješavanje
Samostalni savjetnik II za oblast razvoja elektronske uprave – dva službenika	Upraznjeno	Sagledava opšta kretanja u oblasti razvoja elektronskih servisa (prema građanima, u upravi, prema poslovnim subjektima). Obavlja poslove vezane za analizu razvoja elektronskih servisa u upravi, prikuplja i predlaže mjeru daljeg razvoja, učestvuje u izradi strategije razvoja elektronskih servisa državne uprave
Viši savjetnik III za oblast razvoja elektronske uprave	Upraznjeno	Obavlja manje složene poslove koji se odnose na analizu razvoja elektronskih servisa u upravi, vrši analizu razvoja elektronske uprave u okruženju, učestvuje u izradi strategije razvoja elektronskih servisa državne uprave
Pomoćnik ministra za sektor za promociju informacionog društva	Popunjeno	Rukovodi i organizuje rad u Sektoru, vrši najsloženije poslove u okviru rada sektora, koordinira i usmjerava rad izvršilaca
Samostalni savjetnik I za komunikaciju sa medijima	Upraznjeno	Obavlja poslove istraživanja tržišta, komunikacije sa medijima, predlaže strategiju prisustva Ministarstva u medijima (gostovanja, edukativne emisije, priloge i sl.)
Samostalni savjetnik I za organizovanje istraživanja i praćenje indikatora razvijenosti informacionog društva	Popunjeno	Obavlja poslove istraživanja tržišta, komunikacije sa medijima, predlaže Strategiju prisustva Ministarstva u medijima
Samostalni savjetnik I za saradnju sa ICT sektorom	Popunjeno	Vrši poslove koordinacije sa ICT sektorom; predlaže mjeru unapređenja komunikacije i primjene informaciono komunikacionih tehnologija, povećanja interent penetracije, saradnju u oblasti unapređenja i razvoja informacionog društva
Samostalni savjetnik II za koordinaciju informatičkih takmičenja i podršku mladim talentima	Upraznjeno	Učestvuje u organizaciji takmičenja u cilju promocije informacionog društva i mlađih talenata; predlaže modele i aktivnosti u cilju pružanja podrške mlađim talentima
Samostalni savjetnik I za saradnju sa univerzitetima	Popunjeno	Obavlja poslove komunikacije sa univerzitetima i izrade strategije unapređenja obrazovanja u oblasti informaciono komunikacionih tehnologija; analizira stanje u okruženju, predlaže modele i mjeru unapređenja ict obrazovanja
Samostalni savjetnik I za razvoj marketing	Popunjeno	Izrađuje i predlaže marketing strategiju ministarstva, u skladu sa aktivnostima svih sektora ministarstva. Analizira tržište, predlaže mjeru za unapređenjem prisustva ministarstva u javnosti

10 Informaciono društvo i mediji

strategije		
Samostalni savjetnik I za me domen	Upraznjeno	Vrši poslove monitoringa i podrške u upravljanju .me domenom; predlaže mjere unapređenja promocije; vrši komunikaciju sa Agentom registracije domena .me
Samostani savjetnik III za podršku promocije ID – dva službenika	Upraznjeno	predlaže strategije i mjere za unapređenje prisutnosti ministarstva u javnosti; učestvuje u pripremi odgovarajućih djelova razvojnih dokumenata, analiza, studija, projekata, izvještaja i drugih analitičkih materijala; vrši druge poslove po nalogu prepostavljenog
Viši savjetnik III za podršku promocije ID	Upraznjeno	Obavlja manje složene poslove koji su u nadležnosti sektora, priprema i analizira startegije promocije informacionog društva u Crnoj Gori , učestvuje u pripremi razvojnih dokumenata, analiza, studija, projekata
Pomoćnik ministra za sektor informatičke infrastrukture	Popunjeno	Rukovodi i organizuje rad u Sektoru, vrši najsloženije poslove u okviru rada sektora, koordinira i usmjerava rad izvršilaca
Šef odsjeka za razvoj	Popunjeno	Prati nova dostignuće iz oblasti računarske tehnike i predlaže primjenu odgovarajućih rješenje programskih sistema ; preduzima mjere za povećanje efikasnosti rada sistema ; priprema analize, elaborate i projekte koji se odnose na pitanja razvoja IT
Samostalni savjetnik I za standarde	Popunjeno	Prati razvoj savremenih informatičkih dostignuća; vrši poslove sistemske analize IS državnih organa;definiše međusobne veze, tokove i razmjenu podataka između pojedinih državnih organa; definiše i izrađuje metodologiju i standarde u dijelu razvoja projekata, instalacija i podešavanja operativnih sistema, mrežnih softvera i softvera za zaštitu IS
Samostalni savjetnik I za nove tehnologije i razvoj interneta	Popunjeno	Prati razvoj savremenih informatičkih dostignuća; predlaže implementaciju novih tehnologija i vrši specificiranje standarda i procedura za njihovu implementaciju; učestvuje u definisanju prioriteta u razvoju i implementaciji novih tehnologija
Samostalni savjetnik I za bezbjednost informacionih sistema	Upraznjeno	Prati tehnološke novine u oblasti komunikacija i bezbjednosti sistema; organizuje i vrši nadzor radova na planiranju proširenja sistema i uvođenja novih tehnologija u oblasti komunikacija
Samostalni savjetnik I za digitalne certifikate	Upraznjeno	Učestvuje u izradi strategije zarvoja i primjene digitalnih certifikata u državi; primjenjuje napredne metode autentifikacije i autorizacije (PKI-digitalni certifikati, biometrika) i različite metode enkripcije povjerljivog saobraćaja na mreži; vrši analizu i predlaže mjere primjene digitalnih certifikata
Samostalni savjetnik I za sistemske softvera	Popunjeno	Dizajnira programsku logiku u skladu sa specifikacijama i propisanim standardima; kodira razvoj i unapređenje postojećih aplikacija; priprema testne podatke i testira programe; dokumentuje program u skladu sa standardima; izrađuje procedure za instalaciju programskog rješenja
Samostalni savjetnik I za programiranje i unaređenje postojećih informacionih sistema – dva službenika	Popunjeno	Dizajnira programsku logiku u skladu sa specifikacijama i propisanim standardima; kodira razvoj i unapređenje postojećih aplikacija; priprema testne podatke i testira programe; dokumentuje program u skladu sa standardima; izrađuje procedure za instalaciju programskog rješenja
Samostalni savjetnik III za razvoj informatičke infrastrukture – dva službenika	Upraznjeno	Obavljuju poslove koji su u nadležnosti sektora, predlaže strategije i mjere za unapređenjem informatičke infrastrukture; učestvuje u pripremi odgovarajućih djelova razvojnih dokumenata, analiza, studija, projekata
Viši savjetnik III za razvoj informatičke infrastrukture	Upraznjeno	Obavlja manje složene poslove iz nadležnosti sektora , učestvuje u analizi strategija i mjera za unapređenjem

10 Informaciono društvo i mediji

		informatičke infrastrukture
Šef odsjeka za održavanje i podršku	Popunjeno	Vrši najsloženije poslove iz oblasti održavanja i podrške korisnicima u implementaciji postojećih i uvođenju novih projekata ; organizuje komunikaciju sa korisnicima i usmjerava zahtjeve korisnika ; učestvuje u pripremi standarda u domenu korisničke dokumentacije ; stara se o bezbjednosti računarske mreže
Samostalni savjetnik I za centralni birački spisak – dva službenika	Popunjeno	Prati i aktivno učestvuje u procesu pripremanja propisa koji se odnose na Centralni birački spisak (CBS) ; pruža stručnu pomoć jedinicama lokalne samouprave i organizuje savjetovanja za predstavnike organa lokalne samouprave u dijelu vođenja biračkih spiskova; prati kretanje dokumentacije o cjelokupnoj korespondenciji sa jedinicama lokalne samouprave, nadležnim državnim organima, parlamentarnim strankama i podnosiocima izbornih lista; obavještava nadležne državne organe o utvrđenim nepravilnostima u biračkim spiskovima i prati sprovođenje preduzetih mjera; stara se o objedinjavanju biračkih spiskova jedinica lokalne samouprave i formiranju CBS; održava i unapređuje programska rješenja za izvršavanje procesa formiranja CBS; vrši druge poslove po nalogu prepostavljenog
Samostalni savjetnik I za centralni registar stanovništva	Popunjeno	Prati i aktivno učestvuje u procesu pripremanja propisa koji se odnose na Centrani registar stanovništva , pruža stručnu pomoć korisnicima registra, prati kretanje dokumentacije i koordinira aktivnosti sa Ministarsvom unutrašnjih poslova
Samostalni savjetnik I za Internet i mail servise	Popunjeno	Vrši poslove koji se odnose na : obezbeđenje mail servera državnih organa ; prati i osigurava nesmetan protok informacija ; predlaže mjere unapređenja protoka informacija ; prati i osigurava bezbjednost protoka informacija ; pruža podršku korisnicima
Samostalni savjetnik I za mrežu državnih organa – dva službenika	Popunjeno	Radi na poslovima administracije serverskih resursa u domenu administracije operativnih sistema i sistemskog softvera; stara se o performansama serverske infrastrukture informacionog sistema, informacionih sistema podržanih mrežom i sugerije rješenja iz oblasti unapređenja mreže državnih organa; učestvuje u procesu održavanja informacionog sistema, podistema i aplikacija, kao i u instaliraju hardvera i softvera; stara se o sprovođenju mjera sigurnosti na nivou operativnog sistema
Samostani savjeznik III za održavanje gov.me domena	Upraznjeno	Vrši poslove održavanja mreže državnih organa a naročito .gov.me domena; vrši poslove svakondavnog monitoringa servera, obavlja kontrolu sadržaja; kreiranje korisničkih naloga na gov.me; otvaranje e-mail naloga; održava portal za podršku korisnicima
Samostalni savjetnik III za razvoj i održavanje web-a	Upraznjeno	Obavlja poslove održavanja i razvoja web-a državnih organa; priprema standarde i pravila za razvoj web portala; održava portal za podršku korisnicima; analizira i razvija nove portale; predlaže mjere za unapređenjem komunikacije putem web-a
Samostalni savjetnik III za održavanje sistema – 3 službenika	Upraznjeno	Obavljaju poslove koji su u nadležnosti sektora, predlažu strategije i mjere za unapređenjem informatičke infrastrukture; učestvuje u pripremi odgovarajućih djelova razvojnih dokumenata, analiza, studija, projekata
Glavni inspektor za usluge informacionog društva	Upraznjeno ⁵	Vrši inspekcijski nadzor nad radom davalaca usluga informacionog društva; preduzima upravne i druge mjere i radnje u cilju da se utvrđene nepravilnosti usklade sa propisima; vodi evidencije o izvršenim inspekcijskim pregledima, kao i druge propisane evidencije; po potrebi angažuje stručne institucije, odnosno odgovarajuće stručnjake radi davanja mišljenja ako je to potrebno radi pravilne ocjene činjeničnog stanja

⁵ Započeta procedura za postavljenje

10 Informaciono društvo i mediji

Inspektor I za usluge informacionog društva	Upažnjeno	Obavlja poslove koji su u nadležnosti Odsjeka; Daje podršku i vodi evidencije o izvršenim inspekcijskim pregledima, kao i druge propisane evidencije; po potrebi angažuje stručne institucije, odnosno odgovarajuće stručnjake radi davanja mišljenja ako je to potrebno radi pravilne ocjene činjeničnog stanja
Samostani savjetnik I za međunarodnu saradnju i evropske integracije	Popunjeno	Vrši najloženje poslove koordinacije rada odsjeka, obezbeđuje ostvarivanje saradnje sa organizacionim jedinicama iz Ministarstva, predstavnicima Ministarstva u Komisiji za pristupanje EU, predstavnivcima Ministarstva u strukturama IPA fondova i drugih tijela; priprema izvještaje i informacije iz nadležnosti odsjeka
Samostalni savjetnik II za međunarodnu saradnju i evropske integracije	Popunjeno	Vrši složene poslove prikupljanja podataka i objedinjavanja informacija neophodnih za pripremu akcionih planova, izvještaja i drugih materijala u procesu pristupanja EU
Rukovodilac službe za opšte poslove i finansije	Popunjeno	Rukovodi radom službe, vrši najsloženije poslove iz djelokruga službe, organizuje saradnju sa drugim organizacionim jedinicama i podstiče saradnju, prati i proučava probleme organizacije i unutrašnjih odnosa u službi, prati polove vezane za javne nabavke, prati i star se o unapreženju kadrovskih kapaciteta, priprema program obuke državnih službenika i namještenika; stara se o zakonitosti obavljanja poslova u službi
Samostalni namještenik I službenik za javne nabavke	Upraznjeno ⁶	Koordinira radom kancelarije i vrši poslove koji se odnose na javne nabavke shodno Zakonu o javnim nabavkama (priprema plan javnih nabavki, godišnje izvještaje o javnim nabavkama, odluke o pokretanju postupka javnih nabavki, imenovanju komisije za otvaranje i vrednovanje ponuda...) slobodan pristup infotmacijama (obrađuje rješenja i zaključke u postupcima pristupa informacijama)
Samostalni namještenik II za kadrovsku evidenciju	Upraznjeno	Vrši administrativno tehničke poslove koji se odnose na kadrove
Namještenik IV kurir	Popunjeno	Vrši kurirske poslove i poslove dostave pošte i drugih pismena za potrebe ministarstva
Namještenik IV vozač	Popunjeno	Vrši poslove koji se odnose na usluge prevoza za potrebe Ministra; stara se o tehničkoj ispravnosti vozila; registraciji vozila
Namještenik IV arhivar	Popunjeno	Vrši poslove koji se odnose na: prijem pošte, otpremanje pošte; dostavljanje akata u rad; razvođenje akata u djelovodnik; arhiviranje predmeta; vrši i druge poslove po nalogu Ministra i rukovodioca Službe
Samostalni namještenik I šef računovodstva	Popunjeno	Organizuje i vrši računovodstveno-finansijske poslove
Namještenik IV – blagajnik- likvidator	Popunjeno	Vrši blagajničke poslove
Namještenik IV . obračunski službenik	Popunjeno	Priprema obračunske liste za obračun plata zaposlenih i druga primanja, obezbeđuje evidenciju rashoda

Neophodan nivo administrativnih kapaciteta definisan je aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji. Dakle, popuna svih sistematizovanih radnih mjesata je potreban i dovoljan uslov za zaokruživanje potrebnih administrativnih kapaciteta.

⁶ Poslove Službenika za javne nabavke obavlja rukovodilac službe za opšte poslove i finansije

III. AUDIO-VIZUELNA POLITIKA

A. Opšti okvir

51. Da li je medijsko zakonodavstvo usaglašeno sa evropskim standardima?

Crnogorsko medijsko zakonodavstvo je medijskim reformama iz 2002. godine bilo usaglašeno sa evropskim standardima.

Navedeno zakonodavstvo pripremano je uz stručnu pomoć i ekspertizu međunarodnih eksperata iz oblasti medija i međunarodnih organizacija (Savjet Evrope, OSCE, Evropska agencija za rekonstrukciju, Articl 19).

Shodno navedenom, u ove zakone ugrađeni su principi i standardi sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, a naročito:

- Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima;
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama;
- Deklaracija Savjeta Evrope o slobodi izražavanja i informisanja;
- Direktiva Evropske Unije »Televizija bez granica«;
- Konvencija o Prekograničnoj televiziji Savjeta Evrope;
- Preporuke Savjeta Evrope i to:
  - R (2000) 23 o nezavisnosti i funkcionisanju regulatornih organa u oblasti radio-difuzije;
  - R (2000) 7 o pravu novinara da ne otkrivaju svoje izvore informacija;
  - R (97) 21 o medijima i podsticanju kulture tolerancije;
  - R (99) 15 o mjerama koje se odnose na izvještavanje medija o predizbornim kampanjama;
  - R (99) 1 o mjerama za podsticanje pluralizma medija;
  - R (97) 20 o "govoru mržnje";
  - R (96) 10 o garantovanju nezavisnosti javnog elektronskog emitovanja

Međutim, postojeće medijsko zakonodavstvo ne uređuje nove audio i audiovizuelne medijske usluge koje su propisane novom Direktivom 2007/65/EZ o audiovizuelnim medijskim uslugama kojom se mijenja i dopunjuje Direktiva 89/552/EEZ o televiziji bez granica, te će se Zakonom o elektronskim medijima koji je u pripremi (Nacrt zakona je utvrdila Vlada Crne Gore 20.maja 2009. godine, a javna rasprava završena) te usluge urediti u skladu s navedenom direktivom. Takođe, Zakonom će se implementirati obavezujuće odredbe Direktive 98/84/EZ o pravnoj zaštiti usluga koje se temelje na uslovnom pristupu i usluga koje pružaju uslovni pristup i dijelom odredbe Direktive 206/114/EZ o obmanjujućem i komparativnom oglašavanju.

Donošenjem Zakona o elektronskim medijima (planirano za IV kvartal 2009. godine), crnogorsko medijsko zakonodavstvo će u najvećoj mjeri biti usaglašeno sa evropskim standardima.

Posebno ukazujemo da su univerzalni principi o slobodi izražavanja i informisanja garantovani najvišim pravnim aktom – Ustavom Crne Gore i dalje razrađeni zakonima koji regulišu medijsku oblast. Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način. Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugog na dostojanstvo, ugled i

čast i ako se ugroževa javni moral ili bezbjednost Crne Gore (član 47 Ustava). Ustavom se jemči sloboda štampe i drugih vidova obavještavanja, kao i pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa. Ustavom se, takođe, garantuje pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenijete informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavještenja (član 49). U Crnoj Gori nema cenzure. Ustavom je predviđeno da nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještavanja samo ako je to neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka, zatim očuvanje teritorijalnog integriteta Crne Gore, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela, kao i sprečavanja propagiranja rasne, nacionalne ili vjerske mržnje ili diskriminacije (član 50). Po Ustavu svako ima pravo pristupa informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja koje se može ograničiti ako je to u interesu: zaštite života, javnog zdravlja, morala i privatnosti, vođenja krivičnog postupka, bezbjednosti i odbrane Crne Gore, spoljne, monetarne i ekonomске politike (član 51).

52. Kakav je trenutni zakonodavni okvir koji reguliše audio-vizuelne medijske usluge i emitovanje televizijskog signala (tj. linearne audio-vizuelne medijske usluge, uključujući satelitske i kablovske)? Kada je(su) glavni zakonodavni akt/i usvojen/i? Molimo dostavite prevod na nekom od jezika EU.

Zakonodavni okvir koji reguliše rad medija u Crnoj Gori obuhvata sljedeće zakone:

- Zakon o medijima koji je Skupština Crne Gore donijela u septembru 2002. godine i objavljen u "Sl. listu RCG", br. 51/02 i 62/02;
- Zakon o radio-difuziji koji je Skupština Crne Gore donijela u septembru 2002. godine i objavljen u "Sl. listu RCG", br. 51/02, 62/02, 46/04, 56/04, 77/06 i "Sl. listu CG", br. 50/08 i 79/08;
- Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji koji je Skupština Crne Gore donijela u januaru 2008. godine i objavljen u "Sl. listu CG", br. 01/08 –;
- Zakon o elektronskim komunikacijama koji je Skupština Crne Gore donijela u julu 2008. godine i objavljen u "Sl. listu CG", br. 50/08;
- Zakon o javnim radio difuznim servisima Crne Gore koji je Skupština Crne Gore donijela u decembru 2008. godine i objavljen u "Sl. listu CG", br. 79/08.

Distribucija radio i TV programa posredstvom kablovskih, MMDS, DTH i IPTV mreža trenutno je regulisana izdatim dozvolama i podzakonskim aktima koje je Agencija za radio-difuziju donijela u skladu sa ranijim nadležnostima i to:

- Pravilnikom o kablovskim i bežičnim sistemima za distribuciju radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika ("Sl. list RCG", br. 67/06 "Sl. list CG", br. 28/08);
- Pravilnikom o postupku izdavanja i uslovima za korišćenje dozvola za distribuciju radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika posredstvom javnih fiksnih telekomunikacionih mreža i satelitskih distribucionih sistema ("Sl.list RCG", br. 57/07 i "Sl.list CG", br. 05/07).

53. Koji je vremenski okvir za usaglašavanje zakonodavstva sa *acquis communautaire*-om?

Predlog zakona o elektronskim medijima Vlada Crne Gore će, u skladu sa Programom rada za 2009. godinu, utvrditi do kraja 2009. godine.

U roku od šest do dvanaest mjeseci nakon usvajanja Zakona o elektronskim medijima, nezavisni regulatorni organ za elektronske medije (radni naziv) će usvojiti podzakonske akte koji će omogućiti potpunije usaglašavanje sa *acquis communautaire*-om.

Donošenje Zakona o potvrđivanju Evropske konvencije o pravnoj zaštiti usluga sa uslovnim pristupom (European Convention on the Legal Protection of Services based on, or consisting of, Conditional Access) planira se za 2010. godinu.

B. Direktiva o audio-vizuelnim medijskim uslugama

54. Navedite nadležna tijela za oblast audio-vizuelne politike? Na koji način su nadležnosti podijeljene među njima? Da li postoje planovi za izmjenu regulatornih struktura?

Ministarstvo kulture, sporta i medija. Na osnovu Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave (Sl.list CG br. 59/09) ovo ministarstvo vrši poslove uprave koji se odnose, između ostalog, na:

- obezbjeđivanje uslova i materijalne osnove za unapređivanje i razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva i kulturnih djelatnosti;
- književno, prevodilačko, muzičko, scensko, muzičko-scensko i filmsko stvaralaštvo i umjetničko stvaralaštvo u drugim audio-vizuelnim medijima;
- kinematografsku djelatnost;
- autorsko i sroдna prava;
- zaštitu kulturnih dobara i kulturne baštine;
- medijski i radio-difuzni sistem;
- informativnu djelatnost u domenu štampe, radija, televizije i drugih medija;
- ostvarivanje zajemčenih prava građana na informisanje po osnovu programskih sadržaja od značaja za razvoj nauke, obrazovanja i kulture;
- ostvarivanje informisanja lica oštećenog sluha i vida;
- ostvarivanje informisanja pripadnika nacionalnih i etničkih grupa;
- unapređivanje i razvoj međunarodne kulturne, sportske i medijske saradnje;
- saradnju sa regionalnim i međunarodnim organizacijama, institucijama i strukovnim asocijacijama iz oblasti kulture, sporta i medija;
- razmjenu i prenošenje medijskih programa i informacija;
- obezbjeđivanje i realizaciju stranih donacija za kulturu, sport i medije;
- usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim propisima i standardima.

Agencija za radio-difuziju je osnovana saglasno Zakonu o radio-difuziji. Ona je nezavisni regulatorni organ za oblast radio-difuzije i vrši javna ovlašćenja u skladu sa ovim zakonom. Organi Agencije za radio-difuziju su: Savjet Agencije i direktor. Nadležnosti Agencije i njenih organa su definisane članovima 7 (Agencija) i 21 (Savjet Agencije) Zakona o radio-difuziji. Nakon donošenja Zakona o elektronskim komunikacijama, lista nadležnosti Agencije odnosno njenog Savjeta je redukovana.

Članom 6 Zakona o radio-difuziji propisano je da Agencija za radio-difuziju i nezavisni regulatorni organ nadležan za oblast telekomunikacija imaju obavezu da, u skladu sa ovim zakonom i

posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija, međusobno sarađuju i koordiniraju svoj rad u cilju - racionalnog i efikasnog korišćenja radio-frekvencijskog spektra.

Članom 9 Zakona o radio-difuziji propisano je da Agencija za radio-difuziju vrši nadzor nad radom emitera samostalno ili angažovanjem pravnog lica osposobljenog za takvu djelatnost. Pri tome, Agencija posebno vrši nadzor nad izvršenjem obaveza emitera da u svemu poštuju uslove iz izdate dozvole. U cilju sprovođenja zakonom utvrđenih nadležnosti, emiteri su dužni da Agenciji pruže sve tražene podatke, informacije i dokumenta u mjeri u kojoj je to neophodno za izvršavanje njenih zadataka.

Fizička i pravna lica imaju pravo da Agenciji za radio-difuziju podnose prigovore u vezi sa radom emitera koji nije u skladu sa izdatom dozvolom za prenos i emitovanje radio-difuznih signala (član 10 Zakona o radio-difuziji).

Zakonom o radio-difuziji (član 16 stav 2) propisano je da: "radi razmjene iskustava, unapređivanja rada i usklađivanja sa međunarodnim iskustvima i standardima, Agencija sarađuje sa odgovarajućim organizacijama drugih država, odnosno sa odgovarajućim međunarodnim organizacijama". Saglasno navedenom, Agenciju za radio-difuziju je primljena u članstvo Generalnog sekretarijata EPRA - Evropska platforma nezavisnih regulatornih tijela iz oblasti radio-difuzije (www.epra.org).

Agencija za radio-difuziju ima pravo da emiteru izrekne kaznenu mjeru upozorenja, novčanu kaznu, a može mu suspendovati i oduzeti dozvolu za prenos i emitovanje radio-difuznih signala, na način utvrđen Zakonom o radio-difuziji (član 47-52).

Sve odluke o izricanju kaznenih mjera emiterima Agencija za radio-difuziju donosi nakon sprovedenog postupka, u kojem je emiteru omogućeno da se izjasni. Sve odluke o izricanju kaznenih mjera objavljaju se u izvještajima o radu Agencije za radio-difuziju.

Emiter može pokrenuti upravni spor protiv svake odluke Agencije za radio-difuziju o izricanju kaznenih mjera.

Savjet Agencije za radio-difuziju je donio Pravilnik o postupku po podnešenim prigovorima u slučajevima kršenja uslova iz izdate dozvole, odluka i propisa agencije za radio-difuziju ("Sl. list RCG", br. 47/05). Ovim aktom bliže se uređuje postupak donošenja odluke o suspendovanju i oduzimanju dozvole, koji je zasnovan na principima objektivnosti i nepristrasnosti, a emiteru je omogućeno da se izjasni o činjenicama koje su povod za sprovođenje postupka.

Agencija za radio-difuziju ima nadležnosti da sprovodi ex ante (prije licenciranja) i ex post (nakon licenciranja) mjere za sprečavanje nedozvoljene medijske koncentracije (član 105 – 110 Zakona o radio-difuziji).

U skladu sa tim planira se usvajanje novog zakonodavnog okvira kojim će se, saglasno međunarodnim standardima, urediti položaj, prava i obaveze regulatornog organa za elektronske medije (ili audiovizuelne medijske usluge) tj. nove "Agencije za elektronske medije" (radni naziv), koja će preuzeti nadležnosti postojeće Agencije za radio-difuziju.

Preraspodjelom nadležnosti u sektorima radio-difuzije i telekomunikacija, koju je regulisao Zakon o elektronskim komunikacijama, nadležnosti koje (neposredno ili posredno) utiču na oblast audiovizuelne politike dobili su:

- Vlada Crne Gore (član 4),
- Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija (član 5),
- Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (član 8).

Zakon o elektronskim komunikacijama predviđa saradnju regulatornog organa za elektronske komunikacije i regulatornog organa za programske sadržaje.

55. Kada je riječ o regulatornom tijelu za audio-vizuelne medijske usluge, molimo navedite sljedeće:

a) da li su prilikom izrade nacrta zakonske regulative kojom se uspostavlja regulatorno tijelo uzete u obzir preporuke eksperata Savjeta Evrope i OEBS-a, naročito Preporuka državama članicama Savjeta Evrope Rec (2000)23 o nezavisnosti i funkcijama regulatornih tijela za sektor radio-difuzije i njen aneks koji sadrži smjernice o nezavisnosti i funkcijama regulatornih tijela za sektor radio-difuzije.?

Prilikom izrade Zakona o radio-difuziji iz 2002. godine uvaženi su principi i smjernice koje su sadržane u Preporuci državama članicama Savjeta Evrope Rec (2000)23 o nezavisnosti i funkcijama regulatornih tijela za sektor radio-difuzije i njen aneks. Saglasno tome:

- usvajanjem ovog zakona regulisano je osnivanje nezavisnog regulatornog organa u oblasti radio-difuzije tj. Agencije za radio-difuziju;
- regulisana su prava, obaveze i nadležnosti tako da su Agenciji za radio-difuziju, kao regulatornom organu u oblasti radio-difuzije data ovlašćenja koja su joj omogućavala da obavlja svoje zadatke u skladu sa zakonom, na djelotvoran, nezavisan i transparentan način, u skladu sa smjernicama sadržanim u Aneksu ove Preporuke. Tako su zakonom bili regulisani: nezavisan i zakonom ustanovljen status/položaj Agencije; nezavisi i zakonom ustanovljeni izvori finansiranja; zakonom ustanovljena odgovornost javnosti odnosno građanima.

U toku 2008. godine, donošenjem Zakona o elektronskim komunikacijama i Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore stavljeni su van snage pojedine odredbe Zakona o radio-difuziji koje utiču na neke nadležnosti Agencije za radio-difuziju (učešće u proceduri dodjele prava na radio-difuzne frekvencije, licenciranje radio i TV programa, ...), kao i njene izvore finansiranja. U Nacrt zakona o elektronskim medijima ugrađeni su principi i smjernice sadržane u Aneksu Preporuke Savjeta Evrope Rec (2000)23.

b) pravne garancije nezavisnosti tih tijela, uključujući pravila i druge mehanizme protiv uplitanja od strane političkih krugova, i/ili tržišnih aktera: imenovanja/postavljenje/smjenjivanje članova odbora i trajanje njihovih mandata, diskvalifikujuća pravila (pravila o nespojivosti funkcija) za članove i pravila o konfliktu interesa, etici i novčanoj nadoknadi, itd.

Zakonom o radio-difuziji, donesenim 2002. godine osnovana je Agencija za radio-difuziju kao nezavisi regulatorni organ koji vrši javna ovlašćenja u skladu sa ovim zakonom.

Agencija za radio-difuziju je pravno odvojena i finansijski nezavisna od državnih organa i svih pravnih i fizičkih lica koja se bave djelatnošću proizvodnje, prenosa i emitovanja radio i televizijskih programa ili sa njima povezanim djelatnostima. Osnivač Agencije za radio-difuziju je Crna Gora. Prava osnivača u ime Crne Gore vrši Savjet Agencije za radio-difuziju, u skladu sa zakonom. Organi Agencije za radio-difuziju su: Savjet i direktor.

Zakonom je ustanovljena detaljna procedura imenovanja, kao i prava i obaveze članova Savjeta Agencije za radio-difuziju (član 11-24).

Savjet Agencije ima pet članova, koji se imenuju iz reda uglednih stručnjaka iz oblasti koje su od značaja za obavljanje radio-difuzne djelatnosti (telekomunikacije, mediji, pravo, ekonomija i dr.).

Imenovanje članova Savjeta Agencije potvrđuje Skupština Crne Gore, a ovlašćeni subjekti za imenovanje članova Savjeta Agencije su:

- Vlada Crne Gore;
- Univerzitet Crne Gore/Elektrotehnički fakultet;
- Asocijacije emitera u Crnoj Gori, izuzev asocijacija javnih radio-difuznih servisa;
- Nevladine organizacije i udruženja građana koja se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
- Nevladine organizacije iz oblasti medija.

Radi obezbjeđenja nezavisnosti u radu, kako pojedinih članova tako i Savjeta Agencije za radio-difuziju u cijelini, članom 17 Zakona propisano je da član Savjeta Agencije ne predstavlja subjekta ovlašćenog za njegovo imenovanje, već svoju dužnost obavlja samostalno, po sopstvenom znanju i savjeti, u skladu sa Zakonom o radio-difuziji.

Savjet Agencije se sastaje najmanje jedanput mjesечно a punovažno odlučuje ako je na sjednici prisutna većina od ukupnog broja članova. Odluke se donose većinom od ukupnog broja članova.

Članovi Savjeta Agencije obavljaju svoju funkciju honorarno i za svoj rad imaju pravo na mjesecnu novčanu naknadu koja se utvrđuje Statutom Agencije (član 11). Statutom Agencije je propisano da članovi Savjeta Agencije za svoj rad imaju pravo na mjesecnu novčanu nadoknadu u iznosu od jedne prosječne mjesecne zarade. Uvažavajući finansijsku situaciju u kojoj se Agencija za radio-difuziju nalazi nakon ukidanja svih stabilnih izvora finansiranja, počev od januara 2009. godine, Savjet Agencije je donio odluku da se nivo novčanih naknada članovima Savjeta ograniči na nivo prosječne mjesecne zarade u Agenciji u januaru 2009.god što iznosi 685,50 €.

Detaljno, zakonom propisanim uslovima i načinom imenovanja (čl. 11 do 17) želi se osigurati nezavisnost od bilo kakvih uplitanja političkih, ekonomskih ili dugih snaga i interesa u rad Savjeta Agencije za radio-difuziju.

Radi obezbjeđenja nezavisnosti od bilo kojeg državnog organa, kako u procesu imenovanja članova, tako i načinom finansiranja, propisano je da članove Savjeta Agencije za radio-difuziju imenuju zakonom propisani ovlašćeni subjekti za imenovanje, a da njihove odluke o imenovanju, donesene u skladu sa ovim Zakonom, potvrđuje Skupština Crne Gore.

Mandat članova Savjeta Agencije je pet godina uz mogućnost ponovnog imenovanja. Izuzetno, prilikom prvog imenovanja, dva člana Savjeta Agencije birana su na period od pet godina, dva člana na četiri godine, a jedan član na tri godine. Nakon prvog mandata, članovima Savjeta Agencije mandat traje pet godina uz mogućnost ponovnog imenovanja (član 16). Sa druge strane, u slučaju prestanka mandata člana Savjeta Agencije za radio-difuziju, a što može biti samo u pod zakonom propisanim uslovima, odluku o tome ponovo donosi subjekt koji je imenovao tog člana.

Pravila o nespojivosti funkcija odnosno slučajevi kada određena osoba ne može biti izabrana za člana Savjeta Agencije propisani su članom 14 Zakona. Saglasno tome, članovi Savjeta Agencije ne mogu biti:

- poslanici i odbornici;
- izabrane, imenovane i postavljene osobe u Vladi Crne Gore (ministri, njihovi zamjenici, pomoćnici, kao i rukovodioci posebnih organizacionih cjelina pod neposrednom kontrolom Vlade Crne Gore i drugi funkcioneri);
- funkcioneri političkih stranaka (predsjednici stranaka, članovi predsjedništava, njihovi zamjenici, članovi izvršnih i glavnih odbora, kao i drugi stranački funkcioneri);
- osobe koje, kao vlasnici udjela, akcionari, članovi organa upravljanja, zaposleni, osobe pod ugovorom i sl., imaju interesa u pravnim licima koja se bave djelatnošću proizvodnje i/ili emitovanja radio i/ili televizijskog programa, i sa njima povezanim djelatnostima

(reklamiranje, telekomunikacije i sl.), tako da bi članstvo takvog lica u Savjetu Agencije moglo da dovede do sukoba interesa;

- osobe koje su pravosnažno osuđene za krivično djelo protiv službene dužnosti, krivično djelo korupcije, prevare ili krađe, bez obzira na izrečenu sankciju, ili su pravosnažno osuđene za neko drugo krivično djelo na kaznu zatvora u trajanju dužem od 6 (šest) mjeseci, u periodu dok traju pravne posljedice osude;
- osobe koje su bračni drugovi osoba navedenih u tač. 1 do 4 ovog stava ili se sa njima nalaze u srodstvu u pravoj liniji, bez obzira na stepen srodstva, u pobočnoj liniji do drugog stepena srodstva i srodstvu po tazbini.

Primjenom ove liste pravila obezbjeđuje se prevencija formalnog uticaja pojedinih centara političke i ekonomске moći na rad članova ili Savjeta Agencije za radio-difuziju u cijelini.

Pitanje prevencije i otklanjanja posljedica konflikta interesa regulisano je članom 15 Zakona o radio-difuziji. Konkretno, ukoliko član Savjeta Agencije ima sukob interesa vezan za odlučivanje o pojedinom pitanju iz nadležnosti Savjeta Agencije dužan je da o tome obavijesti ostale članove, kako bi bio izuzet iz rasprave i odlučivanja o tom pitanju. U slučaju da je član Savjeta Agencije učestvovao u radu uz postojanje sukoba interesa, ostali članovi su obavezni da ispitaju donesene odluke i mogu da ih proglose nevažećim. Nadalje, je propisano da član Savjeta Agencije ne može da bude osnivač ili da na drugi način učestvuje kao podnositelj zahtjeva za dobijanje dozvole za prenos i emitovanje radio-difuznog signala i dozvole za izgradnju i korišćenje distribucionih sistema u roku od 12 mjeseci od prestanka mandata člana Savjeta Agencije.

Nezavisnost i samostalnost rada Savjeta Agencije za radio-difuziju obezbjeđuje se i striktno propisanim uslovima i procedurama koji moraju biti ispoštovani u slučaju prestanka mandata članova (član 18). Mandat člana Savjeta Agencije prestaje:

- istekom vremena na koje je imenovan;
- razrješenjem iz razloga predviđenih ovim zakonom;
- podnošenjem ostavke u pisanoj formi subjektu koji ga je imenovao, o čemu obavezno obavještava Savjet Agencije i Skupštinu Crne Gore u roku od osam dana;
- smrću.

Članom 19 predviđeno je da član Savjeta Agencije ne može biti opozvan za vrijeme mandata osim u slučaju da:

- zbog bolesti, na osnovu nalaza nadležne zdravstvene institucije, nije u mogućnosti da obavlja dužnosti člana Savjeta Agencije u periodu dužem od šest mjeseci;
- se utvrdi da je pri podnošenju akta za imenovanje dao o sebi netačne podatke ili je propustio da iznese podatke koji su bitni za mogućnost imenovanja;
- se utvrdi da je, u toku trajanja mandata člana Savjeta Agencije, nastupila neka od okolnosti predviđenih članom 14 ovog zakona;
- bez osnovanog razloga, odnosno bez saglasnosti Savjeta Agencije propusti ili odbije da obavlja dužnost člana Savjeta Agencije u vremenskom periodu od najmanje šest mjeseci bez prekida ili ako, u periodu od godinu dana, nije obavljao svoju dužnost najmanje šest mjeseci.

U tim slučajevima, Skupština Crne Gore potvrđuje razrješenje člana Savjeta Agencije samo na osnovu obrazložene odluke o razrješenju, koju donosi subjekt ovlašćen za imenovanje člana Savjeta Agencije. Takva odluka donosi se nakon sprovedenog postupka u kojem su utvrđene sve relevantne okolnosti i u kome je članu Savjeta Agencije omogućeno da se izjasni o svim okolnostima.

Od trenutka kada je Skupštini Crne Gore podnijeta odluka o razrješenju do njenog potvrđivanja Savjet Agencije može, većinom od ukupnog broja članova, suspendovati člana na koga se ta odluka odnosi.

Članom 20 ovog zakona propisano je da predsjednik Skupštine Crne Gore pokreće postupak imenovanja članova Savjeta Agencije upućivanjem javnog poziva najmanje 3 (tri) mjeseca prije isteka njihovog mandata. Poziv se upućuje subjektima ovlašćenim za imenovanje članova Savjeta Agencije.

Subjekti ovlašćeni za imenovanje članova Savjeta Agencije dužni su da najkasnije u roku od 60 dana od dana upućivanja javnog poziva dostave Skupštini Crne Gore akte o imenovanju članova Savjeta Agencije.

Skupština Crne Gore potvrđuje imenovanje novih članova Savjeta Agencije prije isteka mandata dotadašnjih članova.

U slučaju prestanka mandata prije isteka vremena na koje je član Savjeta Agencije imenovan, subjekat ovlašćen za njegovo imenovanje, dužan je da, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 30 dana, Skupštini Crne Gore dostavi akt o imenovanju novog člana Savjeta Agencije.

Skupština Crne Gore je dužna da u roku od 60 (šezdeset) dana, od dana prijema akta o imenovanju novog člana Savjeta Agencije, potvrdi njegovo imenovanje.

Potvrđivanje imenovanja vrši se na period do isteka mandata onog člana čiji je mandat prestao.

Do potvrđivanja imenovanja novog člana, Savjet Agencije punovažno odlučuje u nepotpunom sastavu, ali ako broj članova, zbog prestanka mandata pojedinih članova, bude manji od 3 (tri), Savjet Agencije ne može punovažno donositi odluke.

Ovim putem eliminiše se mogućnost da se razrješenje člana Savjeta Agencije koristi kao sredstvo pritiska na njegov rad.

Imenovanje, prava i obvezne direktora Agencije za radio-difuziju propisani su čl. 25 i 26 Zakona o radio-difuziji. Direktora Agencije imenuje Savjet Agencije, na osnovu javnog konkursa.

Mandat direktora Agencije je četiri godine, a za direktora ne može biti imenovana osoba koja po odredbama ovog zakona ne može biti član Savjeta Agencije.

Savjet Agencije za radio-difuziju je donio Kodeks ponašanja u Agenciji za radio-difuziju. Njime je propisano, u članu 2, da su svi zaposleni u Agenciji za radio-difuziju i članovi Savjeta Agencije dužni da:

- poslove u okviru svojih zaduženja, prava i obaveza vrše uz dosljednu primjenu standarda i pravila ponašanja definisanih ovim Kodeksom;
- prilikom predlaganja ili donošenja odluka postupaju u okviru datih ovlašćenja, rukovodeći se prvenstveno javnim interesom, opštim aktima Agenije i važećom regulativom u Crnoj Gori;
- poslove vrše na nepristrasan način i politički neutralno;
- poslove vrše odgovorno, čestito i efikasno, prema profesionalnim standardima.

Čl. 4 do 8 Kodeksa uređena su pitanja identifikacije, prevencije i otklanjanja posljedica konflikta interesa u radu zaposlenih i članova Savjeta Agencije za radio-difuziju

c) organizacioni, tehnički i ljudski resursi tih tijela, uzimajući takođe u obzir i zadatke koji se odnose na audio-vizuelne medijske usluge po zahtjevu, naročito online usluge, u skladu sa Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama (npr. zaštita maloljetnika): analiza se naročito bavi pitanjima ljudskih resursa (broj zaposlenih, potreban nivo stručnosti u upoređenju sa njihovim radnim zadacima i statusom), pitanjima tehničkih i finansijskih resursa, da li je riječ o odvojenim tijelima ili su spojena sa regulatorom za telekomunikacije.

Agencija za radio-difuziju je odvojena od regulatornog organa za oblast telekomunikacija.

Saglasno Zakonu o radio-difuziji (član 27), Statutom Agencija za radio-difuziju, koji donosi Savjet Agencije, uređuju se njeni poslovi i zadaci i to:

- unutrašnja organizacija Agencije;
- način rada, odlučivanja i nadležnosti organa upravljanja Agencije;
- postupak donošenja odluka u vezi sa predstavkama i prigovorima fizičkih i pravnih lica na rad emitera i preduzeća za prenos i emitovanje radio-difuznih signala;
- način objavljivanja izvještaja o radu, finansijskih planova, obračuna prihoda i rashoda i drugih akata koje je, u skladu sa ovim zakonom, Agencija dužna da prezentira javnosti.

Statutom Agencije za radio-difuziju, propisano je da se unutrašnja organizacija Agencije (sektori, odjeljenja i dr.) uređuju Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta Agencije, koji donosi direktor Agencije, uz saglasnost Savjeta.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Agenciji za radio-difuziju iz 2006. godine, polazeći od nadležnosti definisanih Zakonom o radio-difuziji iz 2002. godine, za izvršavanje poslova i zadataka iz djelokruga rada Agencije formirana su tri sektora:

- Sektor za pravne i ekonomske poslove : Odjeljenje za pravne poslove; Odjeljenje za ekonomske poslove; Odjeljenje za zajedničke poslove.
- Sektor za monitoring: Odjeljenje za radio-monitoring; Odjeljenje za TV monitoring.
- Sektor za tehniku: Odjeljenje za planiranje radio-difuznog spektra, primjenu preporuka i standarda i međunarodnu koordinaciju; Odjeljenje za kontrolno-mjerne i inspekcijske poslove.

Nakon stupanja na snagu Zakona o elektronskim komunikacijama, šest od sedam zaposlenih u Sektoru za tehniku je preuzeila Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

Sada je Agenciji za radio-difuziju, pored direktora Agencije, angažovano 16 zaposlenih.

U Sektoru za monitoring vrši se monitoring programskih sadržaja emitera u Crnoj Gori saglasno Zakonu o medijima, Zakonu o radio-difuziji, Zakonu o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore i podzakonskih akata Agencije za radio-difuziju. Detaljne nadležnosti sektora propisane su članom 4 Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Agenciji za radio-difuziju.

U Sektoru su angažovana tri izvršioca (pomoćnik direktora i dva savjetnika), koji uspješno odgovaraju brojnim i narastajućim zahtjevima za stalnim monitoringom medija, brzim i stručnim analizama emitovanih sadržaja, blagovremenim registrovanjem njihovog eventualnog odstupanja od propisanih standarda, pravovremenim informisanjem o uočenim nepravilnostima i, u saradnji sa ostalim sektorima, formiranjem predloga za adekvatnim reagovanjem i preuzimanjem mjera za njihovo otklanjanje.

Sektor za monitoring raspolaže sa zadovljavajućim tehničkim resursima za snimanje, arhiviranje i reprodukciju programa 21 televizijske i 54 radio-stanice. Sami kadrovi u Sektoru za monitoring posjeduju potpuna znanja i vještine za izvršavanje obaveza koje proizilaze iz postojećeg zakonskog okvira.

U okviru Sektora za pravne i ekonomske poslove vrši se stručni normativni, upravni i računovodstveno-finansijski poslovi vezani za praćenje funkcionisanja i razvoja sistema radio-difuzije u Crnoj Gori i nesmetano funkcionisanje Agencije. Detaljne nadležnosti sektora propisane su članom 3 Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Agenciji za radio-difuziju. U Sektoru je angažovano 11 izvršioca (pomoćnik direktora, četiri savjetnika – dva za ekonomske dve za pravna pitanja, četvoro administrativnog osoblja).

Agencija za radio-difuziju je organizovana po principu da koristi najsavremenije tehnologije, uz krajnje racionalno brojčano angažovanje ljudskih resursa.

Uzimajući u obzir proces digitalizacije i očekivani rast ponude (po obimu i strukturi) medijskih usluga (kako radio i TV emitovanje tako i druge audiovizuelne medijske usluge) u narednom periodu može se očekivati povećanje broja programa radio i TV stanica koji će biti dostupni publici u Crnoj Gori. To znači da će se povećati obim obaveza Agencije.

Na osnovu izloženog, sasvim je izvjesno da će u narednom periodu, biti nužno tehničko i neophodno kadrovsko osposobljavanje zaposlenih za uspješno izvršavanje poslova u bitno

promijenjenim okolnostima. Redefinisanje položaja i sposobljavanje za sprovođenje nadležnosti regulatornog organa za elektronske medije zahtjevaće od zaposlenih u Agenciji za radio-difuziju intenzivnije usavršavanje i upoznavanje sa praksom i iskustvima drugih regulatora kad su u pitanju uvođenje, promocija i praćenje i evaluacija primjene pojedinih standarda vezanih za audiovizuelne medijske usluge.

Planirano je da težište budućih investicionih aktivnosti bude na tehničkom i kadrovskom jačanju, uz nepromijenjenu strategiju: akcenat na savremenoj tehnologiji i minimalnom broju visokostručnih izvršilaca.

To podrazumijeva stručno sposobljavanje kadrova za primjenu evropskih standarda propisanih od strane Savjeta Evrope i Evropske unije. Polazeći od obaveze "primjene efikasnih mehanizam za rješavanje sporova" kao i garantovanja prava na žalbu, pozicija stručnog osoblja izuzetno dobija na značaju pri donošenju adekvatnih odluka Savjeta i direktora Agencije.

S obzirom da je Crna Gora ratifikovala Evropsku konvenciju o prekognacijskoj televiziji, Agencija za radio-difuziju ima odgovoran zadatak da prati realizaciju obaveza koje se odnose na poštovanje minimuma pravila neophodnih za zaštitu individualnih prava kao i obaveze koji emiteri moraju poštovati prilikom emitovanja televizijskih programa uključujući oglašavanje, telešoping i sponzorisanje.

S obzirom da Agencije za radio-difuziju prati i rad kablovskih, MMDS, DTH i IPTV operatora, koji vrše distribuciju radio i TV programa, planira se usavršavanje i proširivanje znanja i iskustava na polju regulacije ovih i drugih audiovizuelnih medijskih usluga sa uslovnim pristupom.

S obzirom da je donesena 2002. godine, postojeća zakonska regulativa ne reguliše pružanje audio-vizuelnih medijskih usluga po zahtjevu, posebno *online* usluga, u skladu sa Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama. Saglasno navedenom, Agencija za radio-difuziju nema nadležnost i nema specijalizovan kadar za praćenje rada pružaoca ovih usluga.

Imajući u vidu pripreme za novi zakonodavni okvir iz ove oblasti, kao i harmonizaciju sa EU AVMS Direktivom u oblasti programskog monitoringa, radi upoznavanja sa iskustvima, preporukama i trendovima u oblasti od značaja za njihov rad, planiraju se razni vidovi usavršavanja postojećih i budućih kadrova (specijalizacije, studijski boravci i posjete relevantnim regulatorima i organizacijama). Dakle, planira se povećanje broja zaposlenih u Agenciji za radio-difuziju. Prema Nacionalnom programu za integracije Crne Gore u EU, planirano je da se do 2012. godine broj zaposlenih u Agenciji za radio-difuziju poveća za troje.

Kadrovsko jačanje i usavršavanje zaposlenih u Agenciji za radio-difuziju je posebno važno zbog pripreme, promocije i implementacije novih podzakonskih akata koji će biti jedan od prioritetnih zadataka Agencije za radio-difuziju odnosno budućeg regulatornog organa za elektronske medije. Cilj je da se formira tim koji će biti sposobljen da prati i implementira *Acquis* iz oblasti audiovizuelne politike. Za formiranje ovog tima neophodna je edukacija kadra i saradnja sa međunarodnim i domaćim relevantnim institucijama.

Kada je u pitanju regulacija audio-vizuelnih medijskih usluga sa tehničkog aspekta (tehnički monitoring i regulacija radio-difuznog spektra frekvencija) nadležna je Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

d) imajući u vidu takođe i zadatke koji se odnose na audio-vizuelne medijske usluge po zahtjevu (on-demand), naročito online usluge, u skladu sa Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama (npr. zaštita maloljetnika): monitoring, regulatorna ovlašćenja i ovlašćenja za izricanje kazni koja su data tim tijelima, njihova sposobnost da stvaraju sopstvene strukture i da odlučuju o svojim dugoročnim ciljevima, uticaj njihovih regulatornih funkcija i odluka na audio-vizuelni sektor i žalbena procedura.

S obzirom da su važeći medijski zakoni doneseni 2002. godine, tek predstoji njihovo usaglašavanje sa Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama u dijelu koji se odnosi na nove ili detaljnije standarde u odnosu na one iz Direktive o televiziji bez granica (engl. *Television without*

Frontiers Directive). Saglasno tome, nadležnosti i zadaci Agencije za radio-difuziju prvenstveno se odnose na linearne audio-vizuelne medijske usluge i to televizijsko i radio emitovanje.

S obzirom da je u toku izrada novog zakona o elektronskim medijima, koji bi trebalo da obezbijedi usaglašavanje sa Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama, planira se donošenje rješenja koje će jasno izvršiti raspodjelu nadležnosti po pitanju audio-vizuelnih medijskih usluga po zahtjevu (*on-demand*), a naročito *online* usluga.

U nastavku se daje pregled zadataka i poslova koje trenutno ima Agencija za radio-difuziju i koji će biti polazna osnova za regulisanje novih ili proširivanje postojećih nadležnosti budućeg regulatora za elektronske medije.

Zakonom o radio-difuziji, regulisane su nadležnosti Agencije za radio-difuziju po pitanju vršenja monitoringa elektronskih medija. Konkretno, Agencija za radio-difuziju je ovlašćena da vrši nadzor nad radom emitera (engl. *Broadcasters*) samostalno ili angažovanjem pravnog lica osposobljenog za takvu djelatnost. Pri tome, Agencija posebno vrši nadzor nad izvršenjem obaveza emitera da u svemu poštaju uslove iz izdate dozvole. U cilju sprovođenja zakonom utvrđenih nadležnosti, zakon obavezuje emitere da Agenciji pruže sve tražene podatke, informacije i dokumenta u mjeri u kojoj je to neophodno za izvršavanje njenih zadataka (član 9).

Sektor za monitoring, u okviru Agencije za radio-difuziju, vrši monitoring programskih sadržaja emitera u Crnoj Gori saglasno Zakonu o medijima, Zakonu o radio-difuziji, Zakonu o javnim servisima Crne Gore i podzakonskih akata Agencije za radio-difuziju. Sektor vrši snimanje, analitičku obradu i arhiviranje audio-vizuelnih zapisa emitovanih programa emitera. Takođe, u Sektoru za monitoring se priprema dokumentaciona i analitička osnova za praćenje zakonitosti rada emitera u Crnoj Gori, poštovanje programskih standarda, kvota i ostalih opštih akata i propisa od strane emitera.

Agencija za radio-difuziju je zakonom ovlašćena da donosi odgovarajuća podzakonska akta (uputstva, pravilnike, odluke i sl.) kojima se detaljnije regulišu i uređuju odnosi i postupci ustanovljeni Zakonom o radio-difuziji u slučajevima nedozvoljene prakse emitera koja se odnosi na reklamiranje, sponzorisanje, programske kvote i slično. Uputstva se donose transparentno uz obavezno organizovanje javne rasprave i objavljivanje u "Službenom listu Crne Gore". Svi podzakonski akti Agencije doneseni u okviru njene regulatorne funkcije su dostupni na sajtu Agencije www.ardcg.org.

Polazeći od Preporuke Savjeta Evrope (2000) 23, prilikom usvajanja Zakona o radio-difuziji 2002. godine, posebna pažnja je posvećena regulisanju jedne od osnovnih nadležnosti nezavisnog regulatornog organ za oblast radio-difuzije, a to je vršenje nadzora nad radom emitera i distributera radio i TV programa odnosno mogućnost izricanja kaznenih mjera u slučaju kršenja zakona i uslova iz dozvole.

Zakonom o radio-difuziji (čl. 47 do 52) propisano je da u slučajevima kršenja zakona, podzakonskih akata donesenih na osnovu njega ili izdatih dozvola, Agencija ima ovlašćenje da izrekne neku od zakonom propisanih kaznenih mjera i to:

- upozorenje,
- novčanu kaznu,
- suspenziju dozvole,
- oduzimanje dozvole.

Sve odluke o izricanju kaznenih mjera emiterima, Agencija donosi nakon sprovedenog postupka u kojem je emiteru omogućeno da se prethodno izjasni i objavljuje ih u Biltenu o radu Agencije i na drugi način propisan ovim zakonom i Statutom Agencije.

Zakonom je propisano i da se protiv odluke o izricanju kaznene mjere može podnijeti žalba Savjetu Agencije. Protiv odluke Savjeta Agencije donesen po osnovu žalbe može se pokrenuti upravni spor.

Cilj Zakona o elektronskim medijima je, pored ostalog, definisanje rješenja koja će nezavisnom regulatornom organu omogućiti da ima na raspolaganju efikasan mehanizam odvraćanja (prevencije) i sankcionisanja kršenja programske i drugih standarda.

Zakonom o radio-difuziji (član 10) propisano je pravo fizičkih i pravnih lica da Agenciji podnose prigovore u vezi sa radom emitera i preduzeća za prenos i emitovanje radio-difuznih signala ("Radio-difuzni centar"). Polazeći od principa sadržanih u Zakonu o radio-difuziji, detaljna razrada, pravila i procedure za postupanje po prigovorima fizičkih i pravnih lica i drugim slučajevima kršenja uslova iz izdate dozvole, odluka i drugih propisa Agencije za radio-difuziju propisana je Pravilnikom o postupku po podnešenim prigovorima u slučajevima kršenja uslova iz izdate dozvole, odluka i propisa agencije za radio-difuziju.

Zakonom je propisana nadležnost Savjeta Agencije za radio-difuziju da donosi Statut Agencije za radio-difuziju kojim se utvrđuje unutrašnja organizacija Agencije. Takođe, na osnovu Satuta Agencije, direktor Agencije, uz saglasnost Savjeta donosi pravilnik o unutrašnjoj sistematizaciji i organizaciji radnih mesta. Na taj način obezbjeđuje se visok stepen nezavisnosti Agencije za radio-difuziju u definisanju svoje strukture i broja i strukture zaposlenih kako bi se omogućilo nesmetano, blagovremeno i kvalitetno obavljanje zakonskih nadležnosti.

Zakonom je propisano da Savjet Agencije za radio-difuziju, između ostalih, ima sljedeće nadležnosti:

- 1) usvaja Statut, investicione planove i druga opšta akta Agencije;
- 2) imenuje i razrješava direktora Agencije;
- 3) usvaja i objavljuje izvještaje o radu i periodične i godišnje obračune Agencije;
- 4) daje saglasnost na odluke direktora Agencije kojima se vrši plaćanje u ukupnom iznosu većem od iznosa utvrđenog Statutom Agencije;
- 5) bira ovlašćenog revizora periodičnih i godišnjih obračuna Agencije,
- 6) utvrđuje minimalne kvote za sopstvenu i evropsku produkciju programa emitera, u skladu sa evropskim standardima;
- 7) utvrđuje minimalne kvote javnim radio-difuznim servisima za emitovanje programa nezavisnih produkcija, u skladu sa evropskim standardima;
- 8) utvrđuje uslove i kvote za emitovanje reklama, u skladu sa evropskim standardima.

Zakonom je propisano da je finansijski plan javan i da se objavljuje se na način predviđen Statutom Agencije (u Biltenu o radu Agencije u štampanoj i elektronskoj formi). Svi obračuni prihoda i rashoda Agencije podliježu godišnjoj reviziji od strane nezavisnog ovlašćenog revizora, kojeg angažuje Savjet Agencije.

Zakonom je propisano i da je Agencija dužna da, najkasnije 3 mjeseca po završetku finansijske godine, objavi godišnji izveštaj o radu i izveštaj ovlašćenog revizora o njenom godišnjem obračunu, kao i da ih na pogodan način učini dostupnim svakom zainteresovanom licu.

Svi finansijski planovi, polugodišnji i godišnji izveštaji o finansijskom poslovanju, godišnji izveštaji o radu kao i izveštaji nezavisnog ovlašćenog revizora objavljaju se na veb sajtu Agencije a o njihovom usvajaju Savjet Agencije blagovremeno obavještava javnost posredstvom medija.

Sa aspekta uticaja regulatornih funkcija Agencije za radio-difuziju i njenih odluka na audio-vizuelni sektor, može se konstatovati da je njenim osnivanjem i radom dat značajan doprinos medijskoj reformi u Crnoj Gori.

Ukazujemo da će se pitanje zaštite maloljetnika, u skladu sa Direktivom 2007/65/EZ o audiovizuelnim medijskim uslugama, regulisati Zakonom o elektronskim medijima.

e) mehanizmi odgovornosti i transparentnosti, (prema zainteresovanim stranama, građanima).

Obezbeđivanje odgovornosti i transparentnosti Agencije za radio-difuziju regulisani su:

- Zakonom o radio-difuziji,
- Statutom Agencije za radio-difuziju,
- Poslovnikom o radu Savjeta Agencije,
- Kodeks ponašanja u Agenciji za radio-difuziju.

Pri tome, posebno su regulisane obaveze Savjeta Agencije (čl. 22-23 Zakona o radio-difuziji). Propisano je da Savjeta Agencije mora raditi javno, da se može sastajati po potrebi, a najmanje mjesечно (redovna sjednica). Savjet Agencije se može sastati na vanrednoj sjednici na zahtjev dva člana Savjeta ili na predlog Direktora Agencije.

Savjet Agencije punovažno odlučuje ako je na sjednici prisutna većina od ukupnog broja članova. Odluke Savjeta Agencije donose se većinom od ukupnog broja članova. Predsjednik Savjeta Agencije bira se i razrješava većinom glasova od ukupnog broja članova.

Statutom Agencije za radio-difuziju (član 68) propisano je da Agencija o svom radu obavještava građane posredstvom svog Biltena, medija i na drugi odgovarajući način kojim se postiže transparentnost njenog rada. Osim toga Agencije redovno omogućava pristup infomacijam o svom radu posredstvom veb sajta (www.ardcg.org) i elektronske pošte (ard@mn.yu i sard@mn.yu).

Polazeći od Zakona o slobodnom pristupu informacijama, direktor Agencije za radio-difuziju je u aprilu 2006.g. donio Uputstvo za pristup informacijama u posjedu Agencije. Uputstvom je propisano da je pristup informacijama u posjedu Agencije za radio-difuziju slobodan i ostvaruje se na način propisan zakonom i Uputstvom.

Imenovano je lice ovlašćeno za postupanje po zahtjevu za pristup informacijama i određena vrsta predmeta koja je u posjedu Agencije za radio-difuziju, među kojima i:

1. Normativna akta za raspisivanje i sprovođenje javnih konkursa za dodjelu prava na prenos i emitovanje radio-difuznih signala i prava na izgradnju i korišćenje kablovske i bežične sistema za distribuciju radio i TV programa do krajnjih korisnika;
2. Akta Savjeta Agencije po osnovu realizovanih javnih konkursa;
3. Ostale odluke Savjeta Agencije vezane za visinu radio-difuzne pretplate; radio-difuzne frekvencije za republičke i lokalne javne radio-difuzne servise; odluke o kriterijumima za raspodjelu sredstava iz fondova Agencije za pomoć lokalnim javnim i komercijalnim radio-difuznim servisima.
4. Tehnički, programski i finansijski podzakonski akti na koje saglasnost daje ili usvaja Savjet Agencije;
5. Registri koje saglasno Zakonu o radio-difuziji vodi Agencija;
6. Dozvole koje saglasno Zakonu o radio-difuziji izdaje Agencija;
7. Odluke Agencije donešene u postupku po podnešenim prigovorima;
8. Izvještaji o radu Agencije;
9. Finansijski planovi Agencije,
10. Finansijski izvještaji Agencije (polugodišnji/godišnji)

Uputstvo je objavljeno na veb sajtu Agencije

f) stepen saradnje sa ostalim regulatornim tijelima u Crnoj Gori, kao i sa drugim zemljama.

Zakonom o radio-difuziji (čl. 6 i 7) propisana je obaveza da Agencija za radio-difuziju i nezavisni regulatorni organ nadležan za oblast telekomunikacija međusobno sarađuju i koordiniraju svoj rad u cilju racionalnog i efikasnog korišćenja radio-frekveničkog spektra. U dosadašnjem radu ova saradnja bila je na visokom nivou i omogućila je razvoj kako medijskog tako i telekomunikacionog tržišta. Posebna pažnja posvećivana je potrebi da se smanje ili otklone bilo kakve barijere ili poteškoće koje bi emiteri mogli da imaju zbog raspodjele nadležnosti između dva regulatora.

Takođe, članom 16 stav 2 Zakona propisano je da Agencija za radio-difuziju radi razmjene iskustava, unapređivanja rada i usklađivanja sa međunarodnim iskustvima i standardima, sarađuje sa odgovarajućim organizacijama drugih država, odnosno sa odgovarajućim međunarodnim organizacijama. Saglasno navedenom, Agenciju za radio-difuziju je primljena u članstvo Generalnog sekretarijata EPRA - Evropska platforma nezavisnih regulatornih tijela iz oblasti radio-difuzije.

Osim multilateralnih odnosa, Agencija za radio-difuziju ima i vrlo dobre bilateralne odnose sa regulatorni organima iz zemalja neposrednog okruženja (Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Albanija, Italija) i šire (Slovenija, Mađarska i dr.).

U početnoj fazi rada Agencije za radio-difuziju, uz podršku OEBSa, organizovani su konsultativni sastanci sa Regulatornom agencijom za komunikacije Bosne i Hercegovine u pravcu uspostavljanja pravila i procedura u radu nezavisnog regulatora i različitih aspekata njegovog rada.

U toku 2007. Godine, sa Agencijom za poštu i elektronske komunikacije Republike Slovenije je organizovana dvonedeljna studijska posjeta grupe zaposlenih iz Agencije za radio-difuziju. Za realizaciju ovog studijskog boravka dobijena je finansijska podrška kroz TAIEX (Technical Assistance and Information Exchange Instrument of the Institution Building unit of Directorate-General Enlargement of the European Commission - <http://taiex.cec.eu.int/>). Program obuke sastojao se iz posjete RTV Slovenija - Odjeljenje za predajnike i veze, Agenciji za poštu i elektronske komunikacije Republike Slovenije i fabrikama Elti-Gornja Radgona i IMP Ljubljana.

Kao posebno značajan oblik saradnje sa regulatorima susjednih zemalja ističemo saradnju Agencije za radio-difuziju u okviru Adriatik grupe kojoj pripadaju administracije Italije, San Marina, Slovenije, Hrvatske, Crne Gore i Albanije. Ova grupa formirana je prije održavanja Regionalne konferencije o radio-komunikacijama za planiranje digitalne zemaljske radio-difuzije u frekveničkim opsezima 174-230 MHz i 470-862 MHz (održane u Ženevi od 15. maja do 16. juna 2006.g.) sa ciljem da doprinese boljoj koordinaciji i uvažavanju i zaštiti interesa zemalja učesnica u procesu koordinacije digitalnih planova.

Molimo navedite proceduru dodjele frekvencija za emitovanje televizijskog signala u Crnoj Gori. Koje tijelo je zaduženo za dodjelu frekvencija, izbor televizijskih emitera i propisivanje uslova za emitovanje?

Procedura dodjela frekvencija za emitovanje radio i televizijskog signala propisana je Zakonom o elektronskim komunikacijama (Poglavlje VII Ograničeni resursi čl. 62-74). Sprovodenje tenderske procedure je u nadležnosti Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost koja utvrđuje komisiju i kriterijume u saradnji sa regulatornim organom za programske sadržaje.

Naime, Zakonom o elektronskim komunikacijama član 68 tač. 4 je propisano da ukoliko Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, na osnovu dobijenih mišljenja zainteresovanih strana utvrdi da opredijeljene radio-frekvencije nijesu dovoljne za sve zainteresovane strane, ili ukoliko direktno dobije inicijativu za javni konkurs od regulatornog organa za programske sadržaje, ista je dužna da sproveđe postupak tendera za dodjeljivanje opredijeljenih radio-frekvencija. Takođe, član 69 je propisano da Agencija sprovodi postupak tendera preko posebne komisije. Komisija i kriterijumi se određuju u saradnji i uz saglasnost regulatornog organa za programske sadržaje. Tender za dodjelu frekvencija namijenjenih radio-difuziji mora sadržati i uslove koje mora

ispunjavati ponuđač u pogledu programskog sadržaja i druge uslove u skladu sa propisima koji uređuju oblast medija.

Za propisivanje uslova za emitovanje nadležna je Agencija za radio-difuziju, odnosno buduća Agencija za elektronske medije.

56. Koji je režim za regulisanje izdavanja licenci i dodjele frekvencija ili satelitskih kapaciteta? Koji su prateći uslovi za izdavanje licenci i dodjelu frekvencija ili satelitskih kapaciteta?

Frekvencije dodjeljuje regulatorno tijelo za oblast elektronskih komunikacija - Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost. Fizička i pravna lica mogu da koriste radio-frekvencije samo na osnovu rješenja o odobrenju korišćenja radio-frekvencija koje uzdaje Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost s tim što nadležno ministarstvo-Ministarstvo saobraćaja,pomorstva I telekomunikacija, u skladu sa Planom namjene radio-frekvencija i međunarodnim aktima koje je prihvatile Crna Gora, propisuje koje se frekvencije i pod kojim uslovima mogu koristiti bez rješenja o odobrenje korišćenja radio-frekvencije.

Agencija izdaje rješenje o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija na osnovu podnesenog zahtjeva za izdavanje odobrenje za korišćenje radio-frekvencija. Ukoliko se utvrdi da postoji povećan interes za određene radio-frekvencije Agencija je dužna da kroz javni konsultativni proces dobije mišljenje svih zainteresovanih strana na osnovu čega, ukoliko se zaključi da frekvencije nisu dovoljne za sve zainteresovane strane, sprovodi postupak tendera za dodjeljivanje opredijeljenih radio-frekvencija. Za frekvencije koje se u Planu namjene radio-frekvencija koriste za radio-difuznu službu dodjela se vrši samo kroz procedure tendera koja se pokreće na inicijativu zainteresovanih strana ili direktno na inicijativu regulatornog organa za programske sadržaje.

Postupak dodjele radio-frekvencija zasniva se na načelu nediskriminatornosti pri čemu dodjele moraju biti u skladu sa Planom namjene radio-frekvencija, planovima raspodjele radio-frekvencija i uslovima za korišćenje određenih opsega koji su propisani u vidu podzakonskih akata.

Radio-frekvencije za potrebe satelitskih radio-komunikacija uskladene su sa odredbama međunarodnih ugovora i sporazuma organizacija nadležnih za satelitske komunikacije (ITU, INTELSAT, INMARSAT, EUTELSAT i sl.).

U primjeni Zakona o elektronskim komunikacijama po pitanju dodjele novih odobrenja za radio-frekvencije nije bilo decidno uređeno pitanje koji organ će obavljati poslove u smislu regulatornog organa za programske sadržaje do donošenja, stupanja na snagu I primjene Zakona kojim će se urediti oblast elektronskih medija. Odredbama člana 143a Zakona o dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama, koji je usvojen 21. oktobr1 2009 (Službeni list CG broj 70/09) propisuje se da, do stupanja na snagu I primjene Zakona koji će urediti oblast elektronskih medija, poslove regulatornog organa za programske sadržaje u vezi dodjela radio-frekvencija za radio I televizijske emitera obavlja Agencija za radio-difuziju.

57. Koji distributivni sistemi postoje (zemaljski, kablovski, satelitski)? Koji su (ako postoje) propisi za obavezno emitovanje (“must carry”) (obaveze mreža da distribuiraju određene kanale)?

U Crnoj Gori distribucija radio i televizijskih programa vrši se posredstvom: satelitskih distribucionih sistema (DTH, Direct-to-Home), javnih fiksnih telekomunikacione mreža (IPTV), kablovskih i bežičnih (MMDS) sistema.

Obaveza distribuiranja programa nacionalnih i lokalnih javnih radio-difuznih servisa, bez naknade, sadržana je u svim izdatim dozvolama operatora kablovskih, MMDS i IPTV sistema. Saglasno tome svi kablovski, MMDS IPTV operatori distribuiraju programe nacionalnih javnih radio-difuznih servisa (dva programa Televizije Crne Gore).

Zakonom o elektronskim komunikacijama (član 38) propisano je da u slučaju kada mreža koja služi za distribuciju signala programa radija i televizije predstavlja preovlađujući način prijema tih programa, u određenoj zoni servisa, Agencija, na zahtjev regulatornog organa za programske sadržaje koji određuje obim i vrstu programa i tih sadržaja, operatoru te mreže određuje obavezu prenosa određenih programa ili sadržaja.

58. Kakav je aranžman koji se tiče tehničkih radio-difuznih standarda?

U skladu sa odgovarajućim preporukama Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), ETSI standardima i važećom zakonskom regulativom trenutno su na snazi:

- 1) Pravilnik o najvećim dozvoljenim snagama zračenja radijskih stanica u gradovima i naseljima gradskog obilježja (mart 2005. godine);
- 2) Pravilnik o tehničko-eksploracionim uslovima radio-difuznih stanica za frekvencijski modulisane emisije (jun 2005. godine);
- 3) Pravilnik o tehničkim i eksploracionim uslovima pod kojima se mogu koristiti radio-difuzne stanice za emitovanje televizijskog programa u frekvencijskim opsezima VHF I i III i UHF IV i V (jun 2005. godine).

59. Koje zakonske mјere se primjenjuju na kodiranje radio-difuznih signala?

Saglasno članu 38 Pravilnika o kablovskim i bežičnim sistemima za distribuciju radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika propisano je da je distribucija kodiranih satelitskih programa dozvoljena samo ukoliko je operator zaključio ugovor o distribuciji sa vlasnikom takvih programa kojim se dozvoljava dekodiranje radi dalje distribucije.

Nadalje, ovim Pravilnikom je propisano da se u okviru osnovnog paketa ne smiju distribuirati sadržaji koji su u suprotnosti sa Zakonom o medijima, Zakonom o radio-difuziji i Odlukom o minimalnim programskim standardima u elektronskim medijima.

Imajući u vidu navedeno, određeni programski sadržaje (npr. pornografski) mogu se emitovati samo u dodatim paketima koji su posebno kodirani.

Članom 37 stav (2) Zakona o elektronskim komunikacijama propisano je da operator koji pruža uslugu uslovnog pristupa, kojom se omogućava pristup uslugama digitalne televizije i radija od kojih zavisi emitovanje određenih programa, obavezan je da emiterima tih programa, pod nediskriminatornim uslovima, ponudi tehničke usluge kako bi pretplatnici, korišćenjem dekodera, mogli imati pristup uslugama tih emitera.

Monitoring kvaliteta tehničkog kvaliteta kodiranog signala je u nadležnosti Agencije za elektronske komunikacije.

Sa druge strane, monitoring programskog aspekta pružanja usluga sa uslovnim pristupom trenutno nije regulisan. To pitanje trebalo bi da bude definisano Zakonom o elektronskim medijima odnosno ova nadležnost dodijeljena nezavisnom regulatornom tijelu.

60. Koji javni i privatni emiteri su trenutno licencirani ili ovlašćeni i na koji način se oni finansiraju?

Zakonom o radio difuziji iz 2002. godine izvršena je klasifikacija elektronskih medija na nacionalne javne radio-difuzne servise / emitere (engl. *National Public Service Broadcasters*), lokalne radio-difuzne servise /emitere (engl. *Local Public Service Broadcasters*) i komercijalne radio-difuzne servise radio-difuzne servise / emitere (engl. *Commercial Broadcasters*).

Ova klasifikacija rezultat je namjere da se, u skladu sa međunarodnim standardima, izvrši generalna podjela radio-difuzije na javnu i komercijalnu, sa svim svojim specifičnostima u načinu finansiranja, programskoj strukturi i slično.

Saglasno Zakonu o javnim radio - difuznim servisima Crne Gore, postoje dva nacionalna javna radio-difuzna servisa: Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore. Oba servisa imaju po dva programa koja emituju na nacionalnom nivou. Nadalje, ovaj Zakon daje pravo ovim servisima da emituju sopstveni radio odnosno televizijski program posredstvom satelita.

Od svog osnivanja Agencija za radio-difuziju je sprovedla četiri javna konkursa za dodjelu prava na prenos i emitovanje radio-difuznih signala (dodjelu radio-difuznih frekvencija). Na osnovu toga, izdala je 43 dozvole za komercijalne radio emitere i 21 dozvolu za komercijalne TV emitere. Pregled komercijalnih emitera može se naći na veb sajtu Agencije za radio-difuziju www.ardcg.org.

Saglasno Zakonu o radio-difuziji iz 2002. godine, osnovano je i 17 lokalnih javnih radio-difuznih servisa, od čega su 14 radio stanice i 3 TV stanice. Njihovi osnivači su skupštine jedinica lokalnih samouprava na čijoj teritoriji emituju program. Pregled javnih emitera može se naći na veb sajtu Agencije za radio-difuziju www.ardcg.org.

Jedna od Zakona o radio-difuziji prepoznatih razlika između javnih i komercijalnih emitera upravo je način finansiranja. Dok javne emiteri finansira i kontroliše javnost, komercijalne emiteri finansira pravno lice u privatnom vlasništvu ili preduzetnik sa ciljem sticanja profita.

Nacionalni odnosno lokalni javni servisi finansiraju se iz javnih prihoda.

Poglavlјem V – Finansiranje iz Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore, propisano je da Javno preduzeće Radio i Televizija Crne Gore (u daljem tekstu: RTCG) stiče sredstva:

- iz dijela opštih prihoda budžeta Crne Gore;
- proizvodnjom i emitovanjem reklamnih sadržaja;
- proizvodnjom i prodajom audiovizuelnih djela (emisija, filmova, serija i dr.) i nosača zvuka i slike, koji su u interesu javnosti;
- iz sponzorstva programske sadržaje;
- organizovanjem koncerata i drugih priredbi;
- iz budžeta Crne Gore
- iz drugih izvora, u skladu sa zakonom

Iz opštih prihoda budžeta Crne Gore za ostvarivanje osnovne djelatnosti RTCG preusmjeravaju se sredstva na godišnjem nivou u visini 1,20% od tekućeg budžeta Crne Gore, utvrđenog zakonom o budžetu za određenu godinu. Izvještaj o preusmjerjenim sredstvima se dostavlja uz završni račun budžeta Crne Gore.

Ministarstvo finansija je dužno da sredstva usmjerava RTCG mjesечно u skladu sa posebnim Uputstvom o načinu preusmjeravanja sredstava iz opštih prihoda Budžeta Crne Gore za finansiranje osnovne djelatnosti Radio i Televizija Crne Gore ("Sl. list CG", br. 03/09).

Uputstvo predviđa da se za finansiranje osnovne djelatnosti RTCG, preusmjeravaju sredstva iz opštih prihoda budžeta Crne Gore - akciza, na godišnjem nivou u visini 1,20 % od tekućeg budžeta Crne Gore, utvrđenog zakonom o budžetu za određenu godinu.

Ukoliko sredstva ostvarena po osnovu akciza nijesu dovoljna za obezbjeđenje pomenutog iznosa, nedostajuća sredstva se obezbjeđuju iz prihoda ostvarenih po osnovu poreza na dodatu vrijednost.

Uplata sredstava vrši se u visini od 1/12 ukupno utvrđenih sredstava, u periodu od 15. do 20. u mjesecu za tekući mjesec, na osnovu rješenja ministra finansija.

Takođe, Budžetom Crne Gore obezbjeđuje se dio finansijskih sredstava za ostvarivanje prava građana na informisanje, po osnovu programskih sadržaja RTCG, koji su značajni za:

- razvoj nauke i obrazovanja;
- razvoj kulture;
- informisanje lica oštećenog sluha i vida.

Radi ostvarivanja navedenih prava, država obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za programske sadržaje na albanskom jeziku i jezicima pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Navedena finansijska sredstva mogu se koristiti samo za proizvodnju navedenih programskih sadržaja.

Ministarstvo kulture, sporta i medija i RTCG ugovorom uređuje međusobna prava i obaveze vezane za korišćenje navedenih sredstava, u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu zakona o budžetu Crne Gore za određenu godinu. Ugovor se objavljuje u Biltenu o radu RTCG i dostavlja se na uvid nezavisnom regulatornom tijelu za programske sadržaje.

Način i uslovi obezbjeđivanja sredstava iz budžeta Crne Gore ne smiju uticati na uredničku nezavisnost i samostalnost RTCG. Isplata sredstava iz budžeta Crne Gore vrši se u četiri jednake rate, saglasno Zakonu o budžetu.

Na lokalnom nivou, jedan od izvora finasiranja lokalnih javnih emitera su budžeti jedinica lokalne samouprave koje su njihovi osnivači.

Saglasno članu 100 Zakona o radio-difuziji, budžetom jedinice lokalne samouprave obezbjeđuje se dio finansijskih sredstava za ostvarivanje ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni za:

- razvoj nauke i obrazovanja;
- razvoj kulture;
- informisanje osoba oštećenog sluha i vida.

Isto kao i na nacionalnom nivou, u cilju ostvarivanja navedenih prava jedinica lokalne samouprave obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za programske sadržaje na maternjim jezicima nacionalnih i etničkih grupa.

Nadležni organ izvršne vlasti u jedinici lokalne samouprave i javnog emitera ugovorom uređuju međusobna prava i obaveze vezana za korišćenje sredstava. Način i uslovi obezbjeđivanja sredstava ne smiju uticati na uredničku nezavisnost i samostalnost javnog emitera. Ugovor se objavljuje na način propisan osnivačkim aktom emitera i dostavlja se Agenciji za radio-difuziju na uvid.

Bužetima jedinica lokalne samouprave obezbjeđuju se sredstva za plaćanje usluga prenosa i emitovanja programa javnih emitera čiji su oni osnivači. Nadležni organ izvršne vlasti u jedinici lokalne samouprave i RDC ugovorom uređuju međusobna prava i obaveze vezana za način i uslove plaćanja navedenih sredstava.

U slučaju nemogućnosti postizanja saglasnosti oko ugovora između organa uprave nadležnog za poslove javnog informisanja i RDC privremenu odluku po ovom osnovu donosi Agencija za radio-difuziju.

61. Koji se kriterijumi koriste za određivanje nacionalne nadležnosti nad audio-vizuelnim medijskim uslugama u Crnoj Gori?

Osnovu za određivanje nacionalne nadležnosti nad emiterima radio i TV programa čine Zakon o radio-difuziji i Zakona o potvrđivanju Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji ("Sl. list CG", br. 01/08).

Zakonom o radio-difuziji propisano je da emiteri (engl. *Broadcasters*) mogu biti fizička ili pravna lica registrovana za proizvodnju, prenos i emitovanje radio-difuznog programa (radio i/ili televizija) i kojima je, u skladu sa Zakonom o radio-difuziji, izdata dozvola za prenos i emitovanje radio-difuznog signala. Dakle, određeno preuzeće koje emituje radio ili TV program je u nadležnosti Crne Gore ukoliko je registrovano kod Privrednog suda Crne Gore i posjeduje dozvolu za prenos i emitovanje radio-difuznih signala.

S obzirom da u postojećoj regulativi, osim navedene, nema eksplicitnih odredbi kojima se definiše nacionalna nadležnost nad emiterima radio i TV programa treba imati u vidu da se stupanjem na snagu Zakona o potvrđivanju Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji mogu primjeniti kriterijumi za utvrđivanje nacionalne nadležnosti koji su sadržani u ovom dokumentu (Član 5 Konvencije).

Nacrtom zakona o elektronskim medijima iz 2009. godine propisano je da djelatnost obavljanja audio i/ili audiovizuelnih medijskih usluga u Crnoj Gori, može obavljati pružalac medijskih usluga koji je upisan u odgovarajući registar, ima sjedište i uredništva u Crnoj Gori. Nacrtom su propisani i slučajevi kada se i za pružaoca audiovizuelnih medijskih usluga koji djeluju u državama članicama Evropske unije ili trećim zemljama podrazumijeva da potпадaju pod jurisdikciju Crne Gore, nadležnost njenih tijela i primjenu crnogorskih propisa. Ovakva odredba je saglasna sa članom 2 Direktive 2007/65/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o audiovizuelnim medijskim uslugama.

62. Da li postoje bilo kakva ograničenja prijema ili re-emitovanja audio-vizuelnih medijskih usluga iz drugih evropskih zemalja? Molimo navedite podatke i za televizijsko emitovanje i za audio-vizuelne medijske usluge po zahtjevu.

Stupanjem na snagu Zakona o potvrđivanju Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji, Crna Gora, kao država ugovornica se obavezala da će osigurati slobodu izražavanja i informisanja u skladu sa članom 10 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i da će garantovati slobodu prijema, i neće na svojoj teritoriji ograničavati reemitovanje programske usluge koje su u skladu sa odredbama ove Konvencije.

Zakonom o elektronskim medijima, čija je priprema Predloga u toku, implementiraće se odredbe Direktive 2007/65/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o audiovizuelnim medijskim uslugama koje se odnose na prijem ili reemitovanje audio-vizuelnih medijskih usluga iz drugih država, što je Crna Gora dužna obezbijediti u skladu sa članom 2a navedene direktive, uz mogućnost ograničenja u slučajevima propisanim članom 2a stav 2 i 4 Direktive.

Zakonom o autorskim i srodnim pravima ("Sl. list SCG", br. 61/04) i Zakonom o primjeni propisa kojima se uređuje zaštita prava intelektualne svojine ("Sl. list RCG", br. 45/05) ne postoje odredbe koje ograničavaju prijem ili reemitovanje programske sadržaja iz evropskih država ukoliko su regulisane obaveze za korišćenje autorskog i srodnih prava u skladu sa zakonom.

Članom 23 Odluke o minimalnim programskim standardima u elektronskim medijima u Crnoj Gori propisano je da su elektronski mediji dužni da poštuju autorska i druga prava intelektualne svojine. U elektronskim medijima zabranjeno je nedozvoljeno emitovanje zaštićenih programske sadržaja. Takođe, elektronski mediji su dužni da nabavljaju programe isključivo od ovlašćenih distributera, produkcijskih kuća i drugih nosilaca prava zaštićenog audio-vizuelnog djela. Za emitovanje

privatnih audio-vizuelnih ostvarenja elektronski medij je dužan da prethodno zaključi Ugovor sa vlasnikom.

63. Da li postoje konkretnе mjere koje važe za re-emitovanje audio-vizuelnih medijskih usluga u Crnoj Gori?

Članom 56 Zakona o radio-difuziji propisano je da su emiteri odgovorni za sadržinu emitovanog programa u skladu sa ovim i Zakonom o medijima. Oni su takođe dužni:

- 1) istinito, cjelovito, nepristrano i blagovremeno informisati javnost o dogadjajima i pojavama u zemlji i inostranstvu od javnog interesa;
- 2) doprinositi poštovanju i promociji osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrijednosti i institucija, pluralizma ideja, unapređivati kulturu javnog dijaloga i poštovati jezičke standarde;
- 3) poštovati privatnost i dostojanstvo građana.

Istim zakonom je propisano (član 57) da naziv, oznaka ili skraćeni identifikacioni znak radio ili TV programa moraju biti emitovani na sljedeći način:

- za televizijski program - cijelo vrijeme trajanja programa;
- za radio program - najmanje jednom u toku svakog sata trajanja programa.

Pri tome, zabranjeno je korišćenje naziva, oznake ili skraćenog identifikacionog znaka koji ne odgovaraju registrovanom nazivu programa emitera. Naziv, oznaka ili skraćeni identifikacioni znak radio-difuznog programa emitera moraju biti označeni i u slučaju preuzimanja programa drugih emitera, a pri emitovanju programa nezavisne produkcije naziv se navodi u navazi i/ili odjavi tog programa.

Ova pravila važe kako se emitovanje tako i za reemitovanje radio i TV programa.

Zakonom o autorskim i srodnim pravima ("Sl. list SCG", br. 61/04) i Zakonom o primjeni propisa kojima se uređuje zaštita prava intelektualne svojine ("Sl. list RCG", br. 45/05), jedini uslov za ostvarivanje prava na reemitovanje programske sadržaje je regulisanje obaveza po osnovu korišćenja autorskog i srodnih prava.

Pravilnikom o kablovskim i bežičnim sistemima za distribuciju radio i TV programa do krajnjih korisnika, propisano je u članu 37 da operator (kablovski, bežični -MMDS) (engl. *Cable or MMDS operator*) može distribuirati radio i televizijske programe emitera, sa kojima je prethodno zaključio ugovor o međusobnim pravima i obvezama koji se, radi evidentiranja, dostavlja Agenciji za radio-difuziju.

Pri tome, distribucija kodiranih satelitskih programa dozvoljena je samo ukoliko je operator zaključio ugovor o distribuciji sa vlasnikom takvih programa kojim se dozvoljava dekodiranje radi dalje distribucije (član 38).

Članom 38 Prvilnika propisano je da u osnovnom paketu programa, operator ne smije distribuirati programske sadržaje koji su u suprotnosti sa Zakonom o radio-difuziji, Zakonom o medijima i Odlukom o minimalnim programskim standardima u elektronskim medijima u Crnoj Gori ("Sl.list RCG", br. 33/05).

Operator je dužan da bez odlaganja prekine dalju distribuciju programa kojima se krše minimalni programski standardi. Privremeni ili trajni prekid distribucije ovih programa može naložiti i Agencija za radio-difuziju. Operator neće distribuirati programe radio-difuznih servisa iz Crne Gore kojima je od strane Agencije izrečena mјera suspenzije ili oduzimanja dozvole za prenos i emitovanje radio-difuznih signala.

Takođe, članom 40 propisano je da je operator obvezan da distribuira radijske i/ili televizijske programe istovremeno, u potpunosti i bez promjena, u skladu s dobijenom dozvolom, kao i emituje

naziv, oznaku ili skraćeni identifikacioni znak radio ili TV programa sa kojim je zaključio ugovor o distribuciji.

Pravilnikom o postupku izdavanja i uslovima za korišćenje dozvola za distribuciju radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika posredstvom javnih fiksnih telekomunikacionih mreža i satelitskih distribucionih sistema ("Sl. list RCG", br. 57/07 i "Sl. list CG", br. 05/07), propisane su iste obaveze za operatore IPTV i DTH mreža za distribuciju radio i TV programa.

64. Molimo da navedete podatke o bilo kojoj međunarodnoj obavezi(ama) koja može uticati na audio-vizuelne usluge, naročito u okviru pristupanja Crne Gore STO.

Na pružanje audiovizuelnih usluga primjenjuju se međunarodni instrumenti/dokumenti koje je Crna Gora ratifikovala i to:

- Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i slobodama sa odgovarajućim protkolima;
- Evropsku konvenciju o prekograničnoj televiziji (Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji Sl. list CG, br. 01/08);
- UNESCO Konvenciju o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (Zakon o ratifikaciji Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (Sl. list CG - Međunarodni ugovori, br. 03/08).

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima / International Covenant on Civil and Political Rights;

- Bernsku konvenciju o zaštiti književnih i umjetničkih djela (Sl. list SFRJ – Međunarodni sporazumi, br. 15/75).
- WIPO Ugovor o autorskom pravu (Sl. list SRJ Međunarodni sporazumi, br.13/02).
- WIPO Ugovor o interpretacijama i fonogramima (Sl. list SRJ Međunarodni sporazumi, br.13/02).
- Briselsku konvenciju o distribuciji signala za prenošenje programa putem satelita (Sl. list SFRJ Međunarodni sporazumi, br. 51/74).
- Konvenciju o zaštiti proizvođača fonograma od neovlašćenog umnožavanja njihovih fonograma (Sl. list SRJ Međunarodni sporazumi, br. 13/02)
- Međunarodnu konvenciju o zaštiti umjetnika izvođača, proizvođača fonograma i ustanova za radio difuziju (Sl. list SRJ Međunarodni sporazumi, br. 13/02).

65. Koje su (ukoliko postoje) odredbe u nacionalnom zakonodavstvu o audio-vizuelnoj djelatnosti kojima se postavljuju standardi u oblasti audio-vizuelnih komercijalnih komunikacija, naročito zabrana izazivanja mržnje, dostupnost osobama sa oštećenjem vida i sluha, poštovanje autorskih prava nad kinematografskim djelima, televizijsko reklamiranje uključujući kupovimu putem televizije (teleshopping) i sponzorstva, plasiranje sponzorskih proizvoda (product placement), prikriveno reklamiranje, zabrana reklamiranja duvanskih proizvoda i ograničenje reklamiranja alkohola i medicinskih proizvoda; zaštita maloljetnika (molimo navedite podatke o vremenu u kome je dozvoljeno emitovati sadržaje za odrasle i zaštiti maloljetnika od štetnog reklamiranja, kako na televiziji tako i u audio-vizuelnim medijskim uslugama na zahtjev) i javnog poretka; i pravo na odgovor? Da li je Crna Gora uvela konkretnu regulativu u oblasti televizijskog reklamiranja koja se može smatrati detaljnijim ili strožijim propisom u poređenju sa propisima datim u direktivi o audio-vizuelnim medijskim uslugama (na primjer: zabrana političkog reklamiranja, zabrana reklamiranja alkohola, ograničenja koja se tiču dječijih programa, itd.)?

Standardi u oblasti komercijalnih audiovizuelnih komunikacija regulisani su sljedećim propisima:

- Zakonom o medijima,
- Zakonom o radio-difuziji,
- Zakonom o potvrđivanju Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji,
- Pravilnikom o oglašavanju i sponzorstvu u elektronskim medijima,
- Odlukom o minimalnim programskim standardima u elektronskim medijima.

Naglašavamo da se odredbe vezane za pojedina pitanja (zabrana izazivanja mržnje, dostupnost osobama sa oštećenjem vida i sluha, poštovanje autorskih prava nad kinematografskim djelima; zaštita maloljetnika i javnog poretka; pravo na odgovor) odnose ne samo za komercijalne audiovizuelne komunikacije (oglašavanje, sponzorstvo i telešoping) već i na sve programske sadržaje, u smislu Zakona o medijima. U nastavku dajemo pregled rješenja kako su pojedina pitanja regulisana crnogorskim zakonodavstvom ili regulativom, posebno detaljnija rješenja koja se odnose na oglašavanje, sponzorstvo ili telešoping.

a) Zabrana izazivanja mržnje

Zakonski okvir prepoznaje ulogu i značaj medija, posebno elektronskih, u prevenciji i borbi protiv netolerancije i diskriminacije. Taj doprinos se posebno prepoznaje razvojem kulture razumjevanja među različitim društvenim grupama a u cilju sprječavanja govora mržnje i unaprjeđenja tolerancije i razumjevanja.

Saglasno tome, Zakonom o medijima je zabranjeno da se u medijima objavljuju informacije i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti (član 23 Zakona o medijima). Zakonom je propisano i da osnivač medija i autor neće odgovarati ako su objavljene informacije i mišljenja dio naučnog ili autorskog rada koji se bavi javnom stvari a objavljeni su:

- bez namjere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i dio su objektivnog novinarskog izvještaja;
- s namjerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

U Poglavlju III Distribucija medija Zakona o medijima (čl. 10 do 17) propisana je da nadležni sud, na predlog državnog tužioca, može zabraniti distribuciju objavljenog programskog sadržaja medija kojim se poziva na izazivanje nacionalne, rasne ili vjerske netrpeljivosti ili mržnje. Detaljno je propisan sudski postupak po predlogu za zabranu distribucije objavljenog programskog sadržaja

medija uz ustanovljeno pravo na naknadu štete u slučaju da sud odbije predlog za zabranu distribucije, koja je pruzrokovana mjerama nastalim neosnovanom privremenom zabranom.

Poglavlјem 3 Uvredljiv jezik i govor mržnje (čl. 12 i 13) Odluke o minimalnim programskim standardima u programima elektronskih medija propisano je da programski sadržaji elektronskih medija ne smiju biti usmjereni na govor mržnje ili potenciranje bilo kojeg oblika diskriminacije i nasilja. Takođe, u programima elektronskih medija zabranjeno je korišćenje uvrjedljivih termina koji bi se mogli povezati sa određenom društvenom grupom. Izuzetno, upotreba ovih termina moguća je jedino kada je u pitanju naučni, autorski ili dokumentarni rad koji nema namjeru da podstiče već kritički ukazuje na diskriminaciju, mržnju ili nasilje.

Članom 22 Pravilnika o oglašavanju i sponzorstvu u elektronskim medijima propisano je da sadržaj oglasa ne smije biti usmjerjen ka izazivanju netrpeljivosti prema određenim društvenim grupama zbog njihove etničke, vjerske, nacionalne, političke, polne, seksualne i druge orientacije ili pripadnosti.

b) Dostupnost osobama sa oštećenjem vida i sluha

U crnogorskom zakonodavstvu ne postoje odredbe koje obavezuju emitere ili proizvođače oglasnih poruka da iste moraju biti dostupne osobama sa oštećenjem vida ili sluha.

Međutim, Zakonom o radio-difuziji je uspostavljena obaveza nacionalnim i lokalnim javnim radio-difuznim servisima (engl. *national and local public service broadcasters*) da proizvode i emituju programe koji su namijenjeni osobama oštećenog sluha i vida.

Članom 95 Zakona o radio-difuziji, propisana je obaveza svih javnih radio-difuznih servisa da u cilju ostvarivanja opšteg interesa u oblasti informisanja i radio-difuzije proizvode i emituju programe namijenjene svim segmentima društva, bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, manjinske etničke grupe, lica sa invaliditetom, socijalno i zdravstveno ugroženi i dr. Ova obaveza nacionalnih javnih radio-difuznih servisa Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore posebno je naglašena članom 9 Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore.

Kako bi osobe oštećenog sluha ili vida ostvarile svoja prava na informisanje, članom 100 Zakona o radio-difuziji propisano je da država odnosno jedinice lokalnih samouprava obezbjeđuju dio finansijskih sredstava za realizaciju ovakvih programa.

c) Poštovanje autorskih prava nad kinematografskim djelima

Članom 19 Zakona o medijima propisano je da je medij dužan da na odgovarajućem mjestu svakog pojedinačnog nosioca programskog sadržaja objavi, između ostalog, i podatke o nazivu pravnog ili fizičkog lica vlasnika autorskih prava.

Zaštita autorskih prava nad kinematografskim djelima regulisana je Zakonom o autorskim i srodnim pravima i Zakonom o primjeni propisa kojima se uređuje zaštita prava intelektualne svojine.

S obzirom da je Crna Gora ratificovala evropsku Konvenciju o prekograničnoj televiziji, na poštovanje autorskih prava nad kinematografskim djelima primjenjuje se član 10 stav 4 Konvencije. Njime je propisano da ukoliko se televizijska kuća i vlasnik prava nisu drugačije dogovorili kinematografsko djelo se ne smije emitovati prije protoka od 2 godine dana od dana kada je isto prvi put prikazano u bioskopu odnosno u roku od godine dana ukoliko je kinematografsko djelo objavljeno u koprodukciji sa televizijskom kućom.

Članom 23 Odluke o minimalnim programskim standardima u elektronskim medijima u Crnoj Gori propisano je da su elektronski mediji dužni da poštuju autorska i druga prava intelektualne svojine. U elektronskim medijima zabranjeno je nedozvoljeno emitovanje zaštićenih programskih sadržaja. Takođe, elektronski mediji su dužni da nabavljaju programe isključivo od ovlašćenih distributera, produkcijskih kuća i drugih nosilaca prava zaštićenog audio-vizuelnog djela. Za emitovanje privatnih audio-vizuelnih ostvarenja elektronski medij je dužan da prethodno zaključi Ugovor sa vlasnikom.

d) Televizijsko reklamiranje uključujući kupovinu putem televizije (*teleshopping*) i sponzorstva

Zakonom o medijima (član 24) zabranjeno je oglašavanje prodaje i kupovine organa ili tkiva ljudskog tijela za transplantaciju ili transfuziju. Takođe je propisano da mediji ne smiju reklamirati oružje, opojne droge, duvanske proizvode, promet roba i pružanje usluga zabranjenih zakonom, ljekove i medicinske tretmane koji su jedino dostupni uz medicinski recept, postupke i metode liječenja nesaglasne posebnom zakonu o zdravstvenoj zaštiti.

Poglavlјem X Reklamiranje i sponzorstvo (čl. 111 do 115) Zakona o radio-difuziji regulišu se način i uslovi emitovanja reklamnih i sponzorisanih programskih sadržaja.

Zakonom je Savjet Agencije za radio-difuziju ovlašćen da, u skladu sa evropskim standardima, usvaja podzakonske akte kojim se propisuju kvote koje se odnose na reklamne i sponzorisane programske sadržaje kao i ostale aspekte emitovanja oglasnih i sponzorisanih programskih sadržaja.

Zakon propisuje se da se reklame/oglasi (engl. *Advertisements*) objavljaju uz novčanu ili drugu naknadu ili sa ciljem samoreklamiranja. Reklame moraju biti prepoznatljive i audio i vizuelno odvojene od ostalih programskih sadržaja a besplatno objavljene reklame moraju biti posebno označene kao takve.

Reklamama, u smislu ovog zakona, ne smatraju se:

- besplatne najave izvođenja javnih radova i dobrotvornih akcija;
- besplatno predstavljanje umjetničkih radova;
- besplatno objavljivanje podataka o producentima, organizatorima, sponzorima ili donatorima umjetničkih radova, kulturno-umjetničkih priredbi i dobrotvornih akcija.

Članom 113 Zakona o radio-difuziji propisano je da sponzorisani programski sadržaj ne smije podsticati prodaju, kupovinu ili davanje u zakup proizvoda ili usluga sponzora ili trećeg lica, a naročito ne kroz posebnu prezentaciju tih proizvoda ili usluga.

Fizička i pravna lica koja se kao osnovnom djelatnošću bave proizvodnjom ili prodajom proizvoda ili pružanjem usluga, čije je reklamiranje zabranjeno Zakonom o medijima, ne mogu biti sponzori programskih sadržaja.

Takođe propisano je da političke stranke, koalicije i druge političke organizacije ne mogu biti sponzori radio-difuznih programa.

Članom 114 Zakona o radio-difuziji propisano je da:

- vijesti i aktuelni informativni programski sadržaji ne smiju biti sponzorisani.
- svaki sponzorisani programski sadržaj mora biti jasno označen kao takav navođenjem imena sponzora ili njegovih oznaka.
- Kada je program sponzorisan u cijelini ili djelimično on se kao takav mora jasno označiti putem identifikacije sponzora koja se daje na početku, tokom ili na kraju emisije.
- Kod sportskih i kulturno-umjetničkih programa, identifikacija sponzora može biti i na početku i na kraju prirodnih pauza.

Na osnovu Zakona o radio-difuziji (čl. 8 i 21), Savjet Agencije za radio-difuziju je usvojio Pravilnik o oglašavanju i sponzorstvu u elektronskim medijima. Njime su detaljno propisani standardi i uslovi za oglašavanje, sponzorstva i telešoping, količina / kvote, vrsta i raspoređivanje oglašavanja u programima elektronskih medija, uslovi pod kojima se može emitovati i raspoređivati telešoping u skladu sa Zakonom o medijima, Zakonom o radio-difuziji, Konvencijom Savjeta Evrope o prekograničnoj televiziji i drugim pozitivnopravnim domaćim i međunarodnim dokumentima.

e) Prikriveno reklamiranje

Zakonom o radio-difuziji (član 112) zabranjeno je prikriveno reklamiranje, koje bi ubjedilo slušaoca i/ili gledaoca da se u slučaju objavljivanja pojedine reklame ne radi o reklamnom sadržaju. Za prikriveno reklamiranje odgovorni su naručilac i emiter. U slučaju prikrivenog oglašavanja važi pretpostavka da je učinjeno sa namjerom.

f) Reklamiranje duvanskih proizvoda

Zakonom o medijima (član 24) propisana je zabrana oglašavanja duvanskih proizvoda. Takođe, ovim zakonom je zabranjeno da fizička i pravna lica koja se kao osnovnom djelatnošću bave proizvodnjom ili prodajom duvanskih proizvoda mogu biti sponzori programskih sadržaja.

Članom 43 istog zakona propisana je i novčana kazna u iznosu od dvadesetostrukog do pedesetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori ukoliko medij objavi oglas za duvanski proizvod.

Članom 14 Pravilnika o oglašavanju i sponzorstvu zabranjeno je oglašavanje duvanskih proizvoda, uključujući i proizvoda koji dijele zaštitno ime ili znak sa duvanskim proizvodima.

g) Reklamiranja alkohola

Zakonom o medijima (član 24) propisano je da prilikom reklamiranja alkoholnih pića mediji moraju poštovati odredbe posebnog zakona.

S obzirom da nema posebnog zakona o oglašavanju, reklamiranje alkohola mora se odvijati u skladu sa pravilima definisanim Konvencijom o prekograničnoj televiziji (član 15).

Saglasno tome, Pravilnikom o oglašavanju i sponzorstvu u elektronskim medijim (čl. 14, 38-40 i 46) detaljno su razrađena pravila oglašavanja alkohola kao i sponzorisanja programa od strane lica koja se bave proizvodnjom i prometom alkoholnih pića.

h) Ograničenje reklamiranja medicinskih proizvoda

Zakonom o medijima (član 24) zabranjeno je reklamiranje ljekova i medicinskih tretmana koji su jedino dostupni uz medicinski recept, postupke i metode liječenja nesaglasne posebnom zakonu o zdravstvenoj zaštiti. Takođe, propisano je da reklame za sve druge ljekove i medicinske tretmane moraju biti jasno prepoznatljive kao takve i istinite.

Za kršenje ovih zabrana i ograničenja predviđena je kazna od dvadesetostrukog do pedesetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori.

Pravilnikom o oglašavanju i sponzorstvu u elektronskim u čl. 14, 28 i 35-37 data su detaljnija pravila oglašavanja ljekova i medicinskih tretmana.

i) Zaštita maloljetnika

Članom 22 Zakon o medijima propisana je obaveza mediji da štite integritet maloljetnih osoba. Posebno je propisano da programski sadržaj medija koji može ugroziti zdravstveni, moralni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj djeteta, mora biti unaprijed jasno i vidno označen kao takav i distribuiran na način za koji je najmanje vjerovatno da će ga dijete koristiti.

Ova pravila su razrađena u podzakonskim aktima Agencije i to:

- Odluka o minimalnim programskim standardima u programima elektronskih medija (čl. 4-6, 8, 10 i 11),
- Pravilnik o oglašavanju i sponzorstvu u elektronskim medijima (čl. 23-34, 38 i 46).

Granični period (engl. *Watershed*) je regulisan čl. 4-6 Odluka o minimalnim programskim standardima u programima elektronskih medija. Njegovo trajanje je od 23-06 časova.

j) Zaštita javnog poretku

Članom 47 Ustava Crne Gore propisano je da svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način. Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore.

Članom 2 Zakona o medijima je propisano da Crna Gora garantuje pravo na slobodno osnivanje i nesmetan rad medija zasnovan na: slobodi izražavanja mišljenja; slobodi istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljivanja i primanja informacija; slobodnom pristupu svim izvorima informacija; zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija.

U slučaju da se objavljenim medijskim sadržajem poziva na nasilno rušenje ustavnog poretku, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina ili izazivanje nacionalne, rasne ili vjerske netrpeljivosti ili mržnje, dalje objavljivanje takvog programskog sadržaja može se zabraniti. Detaljna procedura, nadležnosti, rokovi i prava i obaveze u tom slučaju propisani su članovima 12-17 Zakona o medijima.

k) Pravo na odgovor

Ustavom Crne Gore (član 49) zajemčeno je se pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenijete informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljinjem netačnog podatka ili obavještenja.

Ovo ustavno pravo dalje je razrađeno Zakonom o medijima u članu 25 i Poglavlju VI Pravo na ispravku i odgovor (čl. 26 do 35).

Zakonom su detaljno propisane prava i obaveze medija, način i rokovi za ostvarivanje prava na odgovor ili ispravku, kao i sudski postupak ukoliko medij odbije da objavi odgovor ili ispravku informacije, odnosno iste objavi nesaglasno zakonu.

Postupak po tužbi za objavljinje odgovora ili ispravke je hitan, a mediji su dužni da čuvaju tekstove i snimke informacija najmanje trideset dana po njihovom objavljinju i da ih daju na uvid licima koja po odredbama zakona imaju pravo na odgovor ili ispravku.

Članom 26 Odluke o minimalnim programskim standardima u elektronskim medijima u Republici Crnoj Gori propisano je da komercijalni emiteri, u okviru svoje organizacije poslova, u skladu sa Zakonom o medijima, moraju imati ovlašćenog službenika za arhiviranje emitovanog programskog sadržaja i ovlašćenog službenika zaduženog za postupanje po žalbama i prigovorima.

Komercijalni emiteri su dužni da propišu proceduru za postupanje po žalbama i prigovorima na emitovani programski sadržaj.

Kada pravno ili fizičko lice iznese razumnu tvrdnju da objavljeni programski sadržaj šteti njegovom ugledu ili je neistinit, elektronski medij je dužan da oštećenoj strani dostavi pismeno objašnjenje ili izvinjenje.

O svakom postupku po žalbama i prigovorima elektronski medij je dužan da podnosioca žalbe odnosno prigovora uputi da prigovor ili žalbu može podnijeti Agenciji za radio-difuziju.

Ukoliko se između podnosioca žalbe ili prigovora i elektronskog medija ne postigne sporazum, elektronski medij je dužan da snimke i ostalu dokumentaciju, dostavi Agenciji za radio-difuziju.

Prilikom razmatranja žalbi i prigovora, Savjet Agencije za radio-difuziju će posebno voditi računa o osjetljivosti problematike izražavanja stavova i ideja u elektronskim medijima, prvenstveno kada su u pitanju nasilje, seksualna orientacija i sl., uvažavajući u neophodnoj mjeri razlike u ukusima i shvatanjima koje proističu iz slojevitosti cjelokupnog auditorijuma.

l) detaljnije ili strožije obaveze u poređenju sa propisima datim u Direktivi o audio-vizuelnim medijskim uslugama

Zakonom o radio-difuziji (član 96) je propisano da u programima javnih servisa nije dozvoljena politička propaganda izuzev u vrijeme predizborne kampanje.

Pod političkom propagandom podrazumijevaju se: saopštenja, spotovi, kao i drugi oblici propagande čija je namjena da utiču na opredjeljenje glasača prilikom glasanja za izbor predsjednika Crne Gore, poslanika i odbornika.

Predstavljati se mogu samo političke partije, koalicije i kandidati koji imaju prihvaćene izborne liste i kandidature i to po pravilima koja usvaja Savjet javnog radio-difuznog servisa.

Savjeti javnih radio-difuznih servisa su dužni da donesu pravila o predstavljanju u roku od 15 dana od dana raspisivanja predmentnih izbora.

Nadalje, članom 98 Zakona o radio-difuziji propisano je da kod političkih propagandnih sadržaja mora biti jasno označen naručilac koji je odgovoran za istinitost i tačnost podataka, dok je za usklađenost političke propagande sa zakonom o radio difuziji i Zakonom o medijima odgovoran javni radio-difuzni servis.

Članom 120 Zakona o radio-difuziji propisane su i novčane kazne od desetostrukog do tridesetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori ukoliko javni radio-difuzni servis učini prekršaj na način što će emitovati političku propagandu van predizborne kampanje ili ne označi naručioca političko-propagandnog sadržaja kao i u slučaju da ne objavi način i uslove predstavljanja političkih stranaka, kandidata i njihovih programa u roku koji je predviđen zakonom.

Zakonom o radio-difuziji (član 96) zabranjena je vjerska propaganda.

Nadalje, članom 20 Odluke o minimalnim programskim standardima u programima elektronskih medija, propisano je da je u programima elektronskih medija zabranjena zloupotreba religije, vjere ili vjeroispovjesti.

Elektronski mediji su dužni da prilikom emitovanja programskih sadržaja koji su vezani za religiju, vjeru i vjeroispovijest postupaju sa posebnom pažnjom, kao i da vode računa da uvjerenja i djelatnosti vjerskih zajednica ne budu pogrešno predstavljeni. Elektronski medijii su dužni da takve programske sadržaje, emituju tačno i objektivno, uz uvažavanje svih vjerskih zajednica.

m) Plasman/plasiranje proizvoda (*product placement*)

Plasman/plasiranje proizvoda (*product placement*), kao vid komercijalne audiovizuelne komunikacije, nije regulisan/o nacionalnim zakonodavstvom.

66. Da li je u vašoj zemlji usvojena lista važnih događaja koji treba da budu emitovani na televiziji čiji se prijem ne plaća (free-to-air television)? Ako jeste, molimo priložite listu takvih događaja i uslove prenosa.

Zakonom o radio-difuziji (član 59) propisano je da Savjet Agencija za radio-difuziju, u skladu sa evropskim standardima, propisuje listu događaja od posebnog značaja za građane u Crnoj Gori i o tome obavještava Stalni komitet za prekograničnu televiziju.

Povodom Nacrtu odluke o događajima od izuzetnog značaja za javnost Crne Gore sa Listom organizovanih događaja organizovana je javna raspravi u trećem kvartalu 2008. god. Odluka još nije usvojena

67. Da li su preduzete mjere koje se tiču pristupa od strane emitera događajima od visokog javnog interesa koje prenosi jedan emiter na ekskluzivnoj osnovi? Da li postoje mogućnosti da drugi emiteri dobiju pristup takvim događajima i emituju kratke priloge?

Zakonom o radio-difuziji (član 59) propisano je da je emiter, koji ostvari ekskluzivno pravo prenosa događaja od značaja za javnost, dužan da svim drugim zainteresovanim emiterima dozvoli da snime i emituju kratke izvještaje sa tog događaja u trajanju do 120 sekundi, koji mogu sadržati i autentičnu sliku i ton sa takvog događaja.

Pošto je Crna Gora ratifikovala Konvenciju o prekograničnoj televiziji na ovo pitanje se primjenjuju odgovarajuće odredbe ove konvencije.

68. Da li su pružaoci audio-vizuelnih medijskih usluga u vašoj zemlji izradili kodekse ponašanja koji se tiču neprikladnih komercijalnih komunikacija za prehrambene proizvode i namirnice sa visokim sadržajem masti, šećera i soli koje su namijenjene djeci?

U Crnoj Gori ne postoji kodeks ponašanja koji se odnosi na komercijalnu audiovizuelnu komunikaciju hrane i proizvoda koji sadrže visok stepen masnoće, šećera i soli a odnose se na djecu.

69. Koje se (ukoliko postoje) regulatorne mjere koriste da bi se podsticale ili zahtijevale audio-vizuelne usluge iz određene vrste programa, ili investiranje u njih (npr. kulturni, obrazovni) ili programe posebnog geografskog, lingvističkog ili sektorskog porijekla (nezavisne produkcije, evropska djela, nacionalna djela, programi koji su napravljeni ili emitovani na određenim jezicima itd.)? Molimo navedite podatke o televizijskom emitovanju i online audio-vizuelnim medijskim uslugama. Da li postoje takve mjere koje se odnose na druge medije (kinematografija, pozorišta, video, itd.)?

Zakonom o radio-difuziji u članu 95, propisano je da su, u cilju ostvarivanja opšteg interesa u oblasti informisanja i radio-difuzije, javnih emiteri obavezni (eng. *Required*) da:

- proizvode i emituju programe namijenjene svim segmentima društva, bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, manjinske etničke grupe, hendikepirani, socijalno i zdravstveno ugroženi i dr.;
- proizvode i emituju programe koji izražavaju kulturni identitet naroda, nacionalnih i etničkih grupa;
- proizvode i emituju programe na maternjem jeziku nacionalnih i etničkih grupa na područjima na kojima žive.

Nadalje, članom 100 istog Zakona predviđeno je da se državnim, odnosno budžetom jedinice lokalne samouprave obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni za:

- razvoj nauke i obrazovanja;
- razvoj kulture;
- informisanje osoba oštećenog sluha i vida.

Radi ostvarivanja navedenih prava država, odnosno jedinica lokalne samouprave obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za programske sadržaje na maternjim jezicima nacionalnih i etničkih grupa.

Zakonom o javnim servisima Crne Gore u članu 8, propisano je da se za potrebe Radija Crne Gore i Televizije Crne Gore mogu osnivati regionalni radio i televizijski studiji, s posebnom obavezom proizvodnje i emitovanja regionalnih programa i programa na jezicima pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na tom prostoru.

Članom 9 ovog Zakona propisana je obaveza Radio i Televizije Crne Gore da, uz primjenu visokih standarda profesionalne etike i kvaliteta, bez bilo kojeg oblika diskriminacije ili socijalne različitosti, proizvodi i emituje programske sadržaje, koji:

- na uravnotežen način, uz odgovarajuću zastupljenost informativnih, kulturnih, obrazovnih, naučnih, sportskih i zabavnih emisija, zadovoljavaju interes javnosti na nacionalnom i lokalnom nivou;

- afirmišu i njeguju crnogorski nacionalni i kulturni identitet, kulturni i etnički identitet manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, evropsko kulturno nasljeđe i kulturnu raznolikost;
- afirmišu crnogorsku kulturnu baštinu, podstiču i njeguju kulturno i umjetničko stvaralaštvo i šire saznanja o drugim kulturama koje su zastupljene u Crnoj Gori;
- odražavaju različite ideje i religijska uvjerenja u društvu, radi jačanja razumijevanja i tolerancije i promovisanja multikulturalnog, multietničkog i multivjerskog karaktera Crne Gore;
- doprinose poštovanju i unapređivanju osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrijednosti i institucija, pluralizma ideja, kulture javnog dijaloga, jezičkih standarda, privatnosti i digniteta ličnosti;
- podstiču razvoj i unapređivanje domokratske kulture društva;
- promovišu i podržavaju vrijednosti građanskog društva i prezentuju građansku inicijativu;
- nepristrasno, tačno, blagovremeno, razumljivo i uravnoteženo informišu o domaćim i međunarodnim dešavanjima od javnog interesa;
- prezentuju i afirmišu istorijske izvore i materijalne dokaze o prošlim vremenima;
- obezbjeđuju produkciju i predstavljanje crnogorskih kinematografskih i audio-vizuelnih djela.

Takođe, članom 17 istog zakona predviđeno je da se Budžetom Crne Gore obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje prava građana na informisanje, po osnovu programskih sadržaja RTCG, koji su značajni za razvoj nauke i obrazovanja, razvoj kulture, informisanje lica oštećenog sluha i vida.

Radi ostvarivanja navedenih prava, država obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za programske sadržaje na albanskom jeziku i jezicima pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Navedena finansijska sredstva mogu se koristiti samo za proizvodnju navedenih programskih sadržaja.

70. Koje definicije se koriste za razlikovanje televizijskog emitovanja od drugih audio-vizuelnih usluga?

Trenutno ne postoje zakonom predviđene definicije koje se koriste za razlikovanje televizijskog emitovanja od ostalih audio-vizuelnih usluga.

Zakonom o radio-difuziji definisani su sljedeći pojmovi (član 4) :

- radio-difuzija: prenos i emitovanje radijskih i/ili televizijskih programa i drugih telekomunikacionih signala u kodiranoj ili nekodiranoj formi putem zemaljskih predajnika, kabla ili satelita, namijenjenih neposrednom prijemu od strane javnosti;
- javni radio-difuzni servis (engl. *Public Broadcasting Service/broadcaster*): djelatnost namijenjena proizvodnji, prenosu i emitovanju radio i/ili televizijskih programa od interesa za javnost i koju finansira i kontroliše javnost;
- komercijalni radio-difuzni servis (engl. *Comercial Broadcasting Service/broadcaster*): djelatnost namijenjena proizvodnji, prenosu i emitovanju radio i/ili televizijskih programa od interesa za javnost koju finansira pravno lice u privatnom vlasništvu ili preduzetnik sa ciljem sticanja profita.

Zakonom o elektronskim komunikacijama definisani su sljedeći pojmovi (član 3):

- Radio-difuzija: jednosmjerna radiokomunikaciona usluga koja obuhvata predaju, prenos i prijem zvuka, slike i drugih signala namijenjenih za direktni prijem u otvorenom prostoru, bilo da se emituje putem predajnika na Zemlji ili satelita;
- Sistem sa uslovnim pristupom je sistem kod kojeg je pristup do zaštićene usluge radiodifuzije u nekodiranom obliku uslovjen zaključenjem pretplatničkog odnosa ili drugog oblika prethodne individualne autorizacije.

71. Koji (ukoliko postoje) propisi pokrivaju ostale audio-vizualne usluge, naročito interaktivne, audio-vizuelne medijske usluge na zahtjev, uključujući Internet?

U Crnoj Gori nisu regulisane ostale audiovizuelne usluge u smislu interaktivnih, on line usluga uključujući i internet.

72. Koja pravila i propisi uređuju javno i privatno televizijsko emitovanje? Koja pravila obezbeđuju uređivačku nezavisnost javnog emitera? Molimo navedite podatke o izvoru finansiranja javnog emitera.

Rad komercijalnih (engl. *Commercial broadcasters*) i javnih (engl. *Public service broadcasters*) emitera regulisan je sljedećim zakonima, podzakonskim aktima i drugim propisima:

- Zakonom o medijima,
- Zakonom o radio-difuziji,
- Zakonom o elektronskim komunikacijama,
- Pravilnikom o oglašavanju i sponzorsvu u elektronskim medijima,
- Odlukom o minimalnim programskim standardima,
- Kodeksom novinara Crne Gore.

Saglasno Zakonu o radio-difuziji javni emiteri mogu biti: nacionalni i lokalni javni emiteri.

Zakonom o radio-difuziji (član 94) propisano je da se javni emiteri osnivaju se zakonom za teritoriju Crne Gore (nacionalni) i odlukom nadležne skupštine za teritoriju jedinice lokalne samouprave (lokalni).

Saglasno tome, rad Radija Crne Gore i Televizije Crne Gore regulisan je i Zakonom o javnim servisima Crne Gore. Tim aktom u Poglavlju IV Nezavisnost RTCG (čl. 13 i 14) propisano je da je RTCG je nezavisna u uređivanju programa i, u skladu sa tim:

- utvrđuje programsku šemu;
- utvrđuje koncepciju proizvodnje i emitovanja programa;
- uređuje i emituje informacije o aktualnim događajima;
- organizuje obavljanje djelatnosti
- da su novinari zaposleni u RTCG nezavisni u svom radu i djeluju u interesu javnosti

Ovim zakonom je propisano da se novinaru ne može otkazati radni odnos, smanjiti zarada, promijeniti status u redakciji ili utvrditi odgovornost zbog stava ili mišljenja koje je izraženo u skladu sa profesionalnim standardima i programskim pravilima.

Takođe, član 18 zakona predviđeno je da način i uslovi obezbeđivanja sredstava iz budžeta Crne Gore ne smiju uticati na uredničku nezavisnost i samostalnost RTCG.

Savjet nacionalnog javnog servisa je tokom 2003. godine donio akt pod nazivom „Programski principi i profesionalni standardi“ kojim su između ostalih uređena pitanja uredničke nezavisnosti ovih medija.

Na lokalnom (opštinskom) nivou, rad pojedinog lokalnog javnog emitera regulisan je odlukom o njihovom osnivanju koju donosi skupština opštine na čijoj teritoriji emituje program.

Za detaljnije informacije o izvorima finansiranja javnih emitera, pogledati odgovor na pitanje br. 60.

Članom 1 Zakona o medijima i članom 3 Zakona o radio-difuziji garantuje se urednička nezavisnost kroz zabranu bilo kojeg oblika cenzure ili nezakonitog miješanja u rad medija.

73. Koje su zakonske odredbe koje uređuju ekskluzivna prava za emitovanje najvažnijih događaja (kulturnih, sportskih itd.)?

Zakonom o radio-difuziji (član 59) propisano je da nijedan emiter ne može ostvariti ekskluzivno pravo prenosa događaja od velike važnosti za građane u Crnoj Gori, ukoliko ne može obezbijediti kvalitetan prijem radio-difuznog programa za najmanje 85% stanovništva u Crnoj Gori.

Propisano je da više emitera mogu ostvariti ekskluzivno pravo prenosa događaja od velike važnosti za građane u Crnoj Gori, ukoliko umrežavanjem obezbijede kvalitetan prijem radio-difuznog programa za najmanje 85% stanovništva u Crnoj Gori.

Emiter koji ostvari ekskluzivno pravo prenosa događaja od značaja za javnost dužan je da svim drugim zainteresovanim emiterima dozvoli da snime i emituju kratke izvještaje sa tog događaja u trajanju do 120 sekundi, koji mogu sadržati i autentičnu sliku i ton sa takvog događaja.

Takođe, poglavljem XII Kaznene odredbe (član 117 st. 1 alineja 5 i 6) propisana je da novčana kazna od dvadesetostrukog do pedesetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori ukoliko emiter:

- emituje događaje od velike važnosti za građane u Crnoj Gori za koji je ostvario ekskluzivno pravo prenosa, a ne obezbeđuje kvalitetan prijem programa za najmanje 85% stanovništva u Crnoj Gori;
- ne omogući ili ne dozvoli zainteresovanim emiterima da snime i emituju kratke izvještaje sa događaja od značaja za javnost za koji je ostvario ekskluzivno pravo prenosa.

Savjet Agencije za radio-difuziju nadležan je za propisivanje liste događaja od velike važnosti za građane u Crnoj Gori.

C. Kinematografija

74. Koji su (ukoliko postoje) važeći sistemi finansijske podrške za audiovizualni sektor (uključujući kinematografiju)?

Sistem finansijske podrške kinematografiji i audiovizuelnom sektoru utvrđen je Zakonom o kinematografiji (Sl. list CG, br. 14/08).

Prema članu 48 Zakona, kinematografske djelatnosti finansiraju se sredstvima: budžeta Crne Gore; budžeta lokalne samouprave; od kinematografske takse; producenata; donacija, participacija i sl; međunarodnih fondova i iz drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Sredstvima iz budžeta Crne Gore finansiraju se aktivnosti utvrđene Nacionalnim programom razvoja kinematografije, usvojen je 2008.godine i predstavlja strateški dokument koji utvrđuje obaveze i aktivnosti Ministarstva kulture koje će se sprovoditi u periodu 2008-2012. godina na polju razvoja ove oblasti kulture (podrška institucijama kulture, podrška filmskoj proizvodnji i koprodukcijama, stručnom usavršavanju, članarini za pristupanje *Eurimages-u* i *Media Programme-u*, finasiranje komplementarnih djelatnosti i sl.).

Sredstva iz budžeta lokalne samouprave koriste se za obezbjeđivanje uslova za prezentaciju i javno prikazivanje kinematografskih djela u bioskopima.

Zakonom je uvedena i Kinematografska taksa kao novi, poseban izvor podrške kinematografiji i audiovizuelnom sektoru. Taksa predstavlja naknadu za iskorišćavanje kinematografskih djela, a Zakon utvrđuje obveznike, osnov, visinu i način plaćanja (čl. 50, 51, 52). Efekti ubiranja kinematografske takse biće poznati do kraja 2009. godine.

Ministarstvo kulture je do sada filmsku proizvodnju i audovizuelni sektor podržavalo putem godišnjih javnih konkursa za sufinansiranje novih filmskih produkcija. Sredstva koja su se po osnovu konkursa izdvajala na godišnjem nivou iz tekućeg budžeta Ministarstva bila su na nivou malih grantova (ukupno za sve žanrove oko 200.000 eura) i obezbjeđivala su samo niskobudžetnu domaću produkciju. Očekujemo da prilivom sredstava od kinematografske takse podrška ovom sektoru bude mnogo značajnija.

Po osnovu konkursa za sufinansiranje filmskih produkcija od 2003. pa zaključno sa 2008.godinom, Ministarstvo je obezbijedilo dio sredstava za realizaciju 38 filmskih projekata (13 dugometražnih, 1 srednjemetražni, 9 kratkih igranih, 11 dokumentarnih i 4 animirana filma).

Iznosi koji su opredjeljivani u prethodnom periodu bili su: za dugometražne filmove od 50.000,00 do 80.000,00 eura; za dokumentarne, kao i za kratke igrane, od 5.000,00 do 15.000,00; a za animirane do 5.000,00.

Vrednovanje filmskih projekata i predlog projekata za sufinansiranje sprovode stručne komisije, koje imaju najmanje po tri člana koji su afirmisani filmski umjetnici i stručnjaci iz ove oblasti.

Odluka o sufinansiranju izabranih filmskih projekata se javno objavljuje, a sa realizatorima projekata zaključuje se ugovor kojim se uređuje dinamika realizacije projekta, uplata i način korišćenja odobrenih sredstava, te obaveza korisnika sredstava da nakon realizacije projekta dostavi programski i finansijski izvještaj o realizaciji.

Pored finansijske podrške filmskoj produkciji, Ministarstvo kulture, sporta i medija pomaže i učešće crnogorskih filmova na međunarodnim filmskim festivalima, a jedan od najznačajnijih filmskih festivala u Crnoj Gori »Montenegro film festival« u Herceg Novom ima status festivala od posebnog značaja, koji se finansira sredstvima Ministarstva i opštine.

75. Koji su zakonski i/ili finansijski aranžmani na snazi vezano uz međunarodne koprodukcije (kinematografija i/ili TV)?

Međunarodna koprodukcija regulisana je Zakonom o kinematografiji. Usklađena i sa Evropskom konvencijom o kinematografskoj koprodukciji, koju je Crna Gora ratifikovala.

Ministarstvo kulture do sada nije imalo budžetskih mogućnosti za sufinansiranje koprodukcija. Problem su mali grantovi koje Ministarstvo kulture može iz tekućeg budžeta da obezbijedi za film. Očekujemo da na osnovu sredstava prikupljenih od kinematografske takse stvorimo uslove aplikacija i za koprodukcije.

Domaći producenti čije smo dugometražne filmove podržali na konkursu, aplicirali su kod filmskih fondova Hrvatske i Slovenije i dobijali podršku, tako da su tri domaća filma snimljena kao regionalne koprodukcije.

76. Koji se zakonski režim primjenjuje na emitovanje radijskog zvuka?

U dijelu koji se odnosi na emitovanje radijskog zvuka posredstvom radio-difuznih frekvencija primjenjuju se odredbe iz Zakona o elektronskim komunikacijama vezano za režim izdavanja odobrenja za frekvencije. Izdavanje odobrenja za frekvencije za potrebe emitovanja radijskog zvuka sprovodi se na način kako stoji u odgovoru na pitanje 56 Upitnika.

[Odgovor na pitanje 56. "Koji je režim za regulisanje izdavanja licenci i dodjele frekvencija ili satelitskih kapaciteta? Koji su prateći uslovi za izdavanje licenci i dodjelu frekvencija ili satelitskih kapaciteta?" glasio je:

Frekvencije dodjeljuje regulatorno tijelo za oblast elektronskih komunikacija (Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost). Fizička i pravna lica mogu da koriste radio-frekvencije samo na osnovu rješenja o odobrenju korišćenja radio-frekvencija koje uzdaje Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost s tim što nadležno ministarstvo, u skladu sa Planom namjene radio-frekvencija i međunarodnim aktima koje je prihvatiла Crna Gora, propisuje koje se frekvencije i pod kojim uslovima mogu koristiti bez odobrenje za frekvencije.

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost izdaje odobrenja za frekvencije na osnovu podnesenog zahtjeva za izdavanje odobrenje za korišćenje radio-frekvencija. Ukoliko se utvrdi da postoji povećan interes za određene radi-frekvencije Agencija je dužna da kroz javni konsultativni proces dobije mišljenje svih zainteresovanih strana na osnovu čega, ukoliko se zaključi da frekvencije nisu dovoljne za sve zainteresovane strane, sprovodi postupak tendera za dodjeljivanje opredijeljenih radio-frekvencija. Za frekvencije koje se u Planu namjene radio-frekvencija koriste za radio-difuznu službu dodjela se vrši samo kroz procedure tendera koja se pokreće na inicijativu zainteresovanih strana ili direktno na inicijativu regulatornog organa z programske sadržaje.

Postupak dodjele radio-frekvencija zasniva se na načelu nediskriminatornosti pri čemu dodjele moraju biti u skladu sa Planom namjene radio-frekvencija, planovima raspodjele radio-frekvecija i uslovima za korišćenje određenih opsega koji su propisani u vidu podzakonskih akata.

Radio-frekvencije za potrebe satelitske radio-komunikacije usklađene su sa odredbama međunarodnih ugovora i sporazuma organizacija nadležnih za satelitske komunikacije (ITU, INTELSAT, INMARSAT, EUTELSAT i sl.).]

77. Koja ograničenja (ako ih ima) postoje vezano za vlasništvo nad televizijskim i/ili radio stanicama? Da li postoje posebna ograničenja za strane investitore?

Shodno članu 7 Zakona o medijima Sl. List RCG, br. 51/02 propisano je da republika, jedinica lokalne samouprave i pravno lice koje je većinski u državnoj svojini ili koje se, u cijelini ili većinski finansira iz javnih prihoda ne može biti osnivač meja osim pod uslovima propisanim zakonom o radio difuziji.

Takođe član 32 Zakona o radio difuziji Sl. List RCG, br. 51/02 je propisano da imalač dozvole za prenos i emitovanje radio difuznih signala može biti domaće ili strano fizičko ili pravno lice

koje je registrovano za proizvodnju, prenos i emitovanje radio i ili televizijskog programa i koje ima prebivalište, odnosno sjedište na teritoriji republike.

Članom 33 Zakona je propisano da imalac dozvole za prenos i emitovanje radio difuznih signala ne može biti:

- Vjerska zajednica, odnosno druga religijska organizacija ili pravno lice čiji je ona osnivač, osim za dozvolu za prenos i emitovanje radijskog programa na lokalnom nivou;
- Politička stranka, organizacija ili koalicija, kao i pravno lice čiji je osnivač politička stranka organizacija ili koalicija.

Takođe Agencija za radio difuziju (Čl. 108 stav 1) neće donijeti odluku o izdavanju dozvole za prenos i emitovanje radio difuznih signala podnosiocu prijave na javni konkurs ukoliko utvrdi da bi se izdavanjem dozvole ostvarila nedozvoljena medijska koncentracija u smislu ovog zakona.

Domaće pravno lice u kome se kao osnivači pojavljuju i strana pravna lica registrovana u zemljama u kojima nije dozvoljeno ili nije moguće utvrditi porijeklo osnivačkog kapitala, ne može učestvovati na javnom konkursu za dozvolu za prenos i emitovanje –radio difuznih signala. Ako se kao jedan od suvlasnika emitera kome je izdata dozvola za prenos i emitovanje radio difuznih signala, poslije izdavanja dozvole, pojavi strano pravno lice i stava 1 ovog člana, primjeniče se odredbe Zakona o radio difuziji o prestanku važenja dozvole za prenos i emitovanje radio difuznog signala prije isteka roka na koji je izdata (Čl. 110)

78. Koji sistemi postoje vezano za statističke podatke koji se odnose na audiovizualni sektor?

Zakon o kinematografiji (član 39) propisuje da nadležni organ (Ministarstvo kulture, sporta i medija) o fizičkim i pravnim licima koja obavljaju djelatnosti kinematografije vodi Kinematografski registar, koji predstavlja određenu bazu podataka prema kojoj se evidentiraju svi subjekti u kinematografskoj djelatnosti. Formiranje ove baze podataka je u toku i biće kompletirana do kraja 2010. godine.

Drugi sistem statističkog evidentiranja u audiovizuelnom sektoru podrazumijeva podatke koje prikuplja Zavod za statistiku Crne Gore - Monstat. Zavod na kraju svake godine sačinjava godišnje statističke izvještaje javnih i komercijalnih radio-difuznih emitera: tv i radio emitera, kao i godišnji izvještaj bioskopa. Podaci o tv i radio emiterima, dobijaju se iz obrazaca koje im Monstat upućuje preko Agencije za radiodifuziju. Traženi podaci od emitera odnose se na: vrstu preduzeća, djelatnost, oblik svojine, zaposlene, pokrivenost teritorije signalom, klasifikacija emitovanog programa prema jeziku emitovanja i porijeklu produkcije, te vrste emisija i filmove emitovane iz sopstvene produkcije. Iz obrazaca koji se upućuju bisokopima, dobijaju se između ostalog podaci o: kinoprojektorima, broju sjedišta, broju prikazanih dugometražnih ili kratkometražnih filmova, bioskopskih predstava, broj posjetilaca itd.

79. Da li postoji sistem sertifikovanja za karte koje se prodaju u zvanično priznatim bioskopima na nacionalnom nivou?

Na nacionalnom nivou ne postoji centralizovan sistem sertifikovanja bioskopskih karata koje se prodaju u bioskopima. Svaki bioskop ima svoj sistem izrade, obilježavanja i izdavanja karata.

Bioskopska mreža u Crnoj Gori je slabo razvijena. Prikazivanje filmova vrši se u veoma malom broju bioskopa, koji se nalaze u crnogorskim opštinama i djelovi su lokalnih centara za kulturu. Njihovi osnivači su Opštine. Takva slika crnogorske bioskopske mreže je donekle popravljena krajem 2008. godine, otvaranjem multiplex bioskopa poznatog grčkog lanca »Ster cinemas« u Podgorici.

Imajući u vidu postojeću biskopsku mrežu u Crnoj Gori, Ministarstvo kulture, sporta i medija je u 2008. godini uradilo projekat revitalizacije bioskopa u okviru kojeg je reparirana i nabavljena bioskopska oprema za 11 bioskopa u sjevernom dijelu Crne Gore, što će u krajnjem rezultirati boljim stanjem prikazivačke djelatnosti.

D. Filmsko nasljeđe

80. Koje ste zakonodavne, administativne i druge odgovarajuće mjere usvojili u cilju obezbeđenja da kinematografska djela koji čine dio vašeg audio-vizuelnog nasljeđa budu sistematično prikupljena, stavljeni u katalog, sačuvana, restaurirana i dostupna za obrazovne, kulturne, istraživačke i druge nekomercijalne svrhe slične prirode, u svim slučajevima koji su u skladu sa autorskim i srodnim pravima?

Radi obezbeđenja da kinematografska djela koja čine dio audio-vizuelnog nasljeđa Crne Gore, budu sistematično prikupljana, kategorizovana, sačuvana, restaurirana i dostupna za obrazovne, kulturne, istraživačke i druge nekomercijalne svrhe slične prirode, Crna Gora je usvojila sljedeće zakonodavne i administrativne mjere:

- 1) Skupština Crne Gore je 12.02. 2008. godine, donijela Zakon o kinematografiji (Sl. list CG, br. 14/08), kojim su propisane sljedeće mjere:
  - Crnogorska kinematografska djela i kinematografska građa koja se na njih odnosi, kao i inostrana kinematografska djela o Crnoj Gori ili snimljena na teritoriji Crne Gore trajno se čuvaju u Crnogorskoj kinoteci (član 40 stav 1);
  - na kinematografska djela i kinematografsku građu koji su od istorijskog, kulturnog obrazovnog ili naučnog značaja za Crnu Goru odnose se propisi o zaštiti kulturnih dobara i arhivske građe (član 14) tj., Zakon o zaštiti spomenika kulture (Sl. list RCG, br. 47/91), kojim je u članu 22 propisano da filmski materijal može biti pokretni spomenik kulture, odnosno kulturno dobro, a članom 32 istog zakona propisani su kriterijumi za kategorizaciju spomenika kulture koji se odnose na kinematografska djela;
  - Crnogorska kinoteka prikuplja i čuva domaća i inostrana kinematografska djela i kinematografsku građu, bez obzira na vrstu i kvalitet nosača na kojima su snimljena ili zabilježena (član 41);
  - čuvanje kinematografskih djela podrazumijeva tehničku i tehnološku, restauratorsko-konzervatorsku i dokumentacionu obradu, sistematizovanje u odgovarajuće zbirke,

- popularizaciju, kao i korišćenje u naučne, obrazovne i druge svrhe u ... na način koji ne može prouzrokovati njeno oštećenje ili umanjenje kinematografske vrijednosti (član 42);
- kinematografska djela i kinematografska građa koji se nalaze u Crnogorskoj kinoteci nijesu u prometu, osim u slučaju razmjene sa drugim kinotekama (član 43);
  - kinematografska djela i kinematografska građa koji se nalaze u Crnogorskoj kinoteci mogu se, uz odobrenje Ministarstva nadležnog poslove kulture, privremeno izvesti u inostranstvo radi restauratorsko-konzervatorske zaštite ili prezentacije na međunarodnim manifestacijama (član 44);
  - kinematografska djela i kinematografska građa koji se nalaze u Crnogorskoj kinoteci ne mogu se umnožavati u komercijalne svrhe (član 45);
  - kinematografska djela i kinematografska građa koje posjeduju domaći producenti i prikazivači kinematografskih djela u državnoj svojini ne mogu biti prerdmet privatizacije (član 46 stav 1);
  - Domaći producenti i prikazivači kinematografskih djela u državnoj svojini dužni su da prije završetka privatizacije, kinematografka djela i kinematografsku građu predaju Crnogorskoj kinoteci (član 46 stav 2);
  - Domaći producent je dužan da Crnogorskoj kinoteci dostavi jednu kopiju kinematografskog djela, kao i prateću dokumentaciju u roku od šest mjeseci nakon završetka postprodukcije tog djela (član 47 stav 1);
  - Inostrani producent je dužan da jednu kopiju kinematografskog djela snimljenog na teritoriji Crne Gore dostavi Crnogorskoj kinoteci najkasnije 12 mjeseci nakon završenog snimanja, odnosno šest mjeseci nakon završene postprodukcije (član 47 stav 2).
- 2) Vlada Crne Gore je 26.04.2000. godine, donijela Odluku o osnivanju Crnogorske kinoteke (Sl. list RCG, br. 29/00), kojom je, pored ostalog, propisano da Crnogorska kinoteka vrši sljedeće poslove:
- evidentiranje, prikupljanje, sređivanje, korišćenje i prezentaciju crnogorskih kinematografskih djela i kinematografske građe;
  - prikupljanje, čuvanje i prezentaciju kinematografskih djela značajnih autora jugoslovenske i svjetske kinematografije;
  - pružanje pomoći fizičkim i pravnim licima koja se bave praktičnim i teorijskim kinematografskim istraživanjima;
  - organizovanje simpozijuma, festivala, predavanja, savjetovanja, tribina, tematskih programa i drugih manifestacija koje su od značaja za kinematografski život i kulturu uošte;
  - izdavanje stručne kinematografske literature i publikacija iz oblasti kinematografije.
- 3) Do osnivanja Crnogorske kinoteke crnogorska kinematografska djela deponovana su u Jugoslovenskoj kinoteci u Beogradu, koja je postala institucija Republike Srbije.
- Vlada Crne Gore je 16.05. 2006. godine, usvojila Izvještaj o stanju crnogorskog filmskog fonda i zadužila Crnogorsku kinoteku da:
- preuzme iz Jugoslovenske kinoteke u Beogradu ukupni filmski materijal koji pripada Crnoj Gori i da pozitiv kopije filmova deponuje u svoje depoe, a da negativ kopije filmova privremeno deponuje u kinoteku Republike Hrvatske;
  - presnimi zapaljive negativ kopije filmova na nezapaljivu filmsku traku;
  - nakon obezbjeđivanja prostornih i tehničkih uslova izvrši povraćaj i deponovanje u svojim depoima negativ kopija filmova;

- organizuje istraživanje filmskog materijala o Crnoj Gori koji se nalazi u arhivima evropskih zemalja i da sagleda mogućnost njegovog prikupljanja presnimavanjem, otkupom i na drugi način;
  - da sagleda mogućnost pribavljanja (prikupljanja) kopija filmova crnogorskih autora snimljenih izvan Crne Gore;
  - da u skladu sa Zakonom o zaštiti spomenika kulture sproveđe postupak utvrđivanja crnogorskih filmova za pokretne spomenike kulture i uspostavi njihovu zaštitu po tom osnovu.
- 4) Vlada Crne Gore, preko direkcije za javne radove, je izradila projektnu dokumentaciju i otpočela izgradnju odgovarajućeg prostora za potrebe Crnogorske kinoteke, odnosno deponovanje, čuvanje, zaštitu i korišćenje kinematografskih djela i kinematografske građe. Završetak navedenih radova planiran je do polovine 2011. godine.

81. Kako definišete pojam kinematografskih djela koja čine dio vašeg audio-vizuelnog nasljeđa?

Zakonom o kinematografiji (član 5 stav 1 i član 12) je definisan pojam kinematografskog djela, koji čine dio crnogorskog audio-vizuelnog nasljeđa na sljedeći način:

Crnogorsko kinematografsko djelo (filmsko ili televizijsko djelo) je originalna tvorevina autora, koja predstavlja slijed slika u pokretu, snimljeno na nosaču, sa ili bez zvuka, koje je namijenjeno je javnom prikazivanju ili drugom načinu ekonomskog iskorišćavanja ako je to:

- djelo proizveo domaći producent samostalno ili u saradnji sa jednim ili više domaćih producenata;
- djelo čiji su reditelj ili scenarista ili većina ostalog dijela autorske ekipe državlјani Crne Gore;
- djelo koje je proizvedeno u koprodukciji sa inostranim producentom u skladu sa odredbama Evropske konvencije o filmskoj koprodukciji.

82. Molimo navedite spisak institucija koje se bave filmskim nasljeđem u Crnoj Gori, uključujući i one regionalnog i lokalnog karaktera, kao i njihove internet adrese (ukoliko postoje).

Institucije koje se bave filmskim nasljeđem u Crnoj Gori su: Crnogorska kinoteka (www.cg-kinoteka.org) i Javno preduzeće Radio i Televizija Crne Gore (www.rtcg.me).

83. Molimo opišite način deponovanja u Crnoj Gori: zakonsko deponovanje, obavezno deponovanje svih dotiranih filmova, dobrovoljno deponovanje, drugo (molimo precizirajte).

Zakonom o kinematografiji propisano je zakonsko odnosno obavezno deponovanje domaćih kinematografskih djela, kao i inostranih kinematografskih djela o Crnoj Gori i kinematografskih djela snimljenih na teritoriji Crne Gore, na sljedeći način:

Crnogorska kinematografska djela i kinematografska građa koja se na njih odnosi, kao i inostrana filmska djela o Crnoj Gori ili snimljena na teritoriji Crne Gore, trajno se čuvaju u Crnogorskoj kinoteci.

Domaći producent je dužan da Crnogorskoj kinoteci dostavi jednu kopiju kinematografskog djela, kao i prateću kinematografsku građu, najkasnije u roku od šest mjeseci nakon završetka postprodukcije tog djela (član 47 Zakona o kinematografiji).

Inostrani producent je dužan da jednu kopiju kinematografskog djela snimljenog na teritoriji Crne Gore dostavi Crnogorskoj kinoteci najkasnije 12 mjeseci nakon završenog snimanja, odnosno šest mjeseci nakon završene postprodukcije.

Kinematografska djela i kinematografska građa koje posjeduju domaći producenti i prikazivači u državnoj svojini ne mogu biti predmet privatizacije, već se, prije eventualnog završetka procesa privatizacije, ustupaju Crnogorskoj kinoteci.

Pored obavezognog deponovanja, Crnogorska kinoteka postiće i prihvata svako deponovanje kinematografskih djela za koje ima uslove za njihovo čuvanje.

84. Da li u Crnoj Gori postoji odredba/praksa koja se tiče prikupljanja ne-kinematografskog materijala?

Zakonom o kinematografiji (član 5) propisano je da Crnogorska kinoteka prikuplja i čuva kinematografsku građu, koja pored kinematografskih djela obuhvata i ne-kinematografski materijal: scenarističke, muzičke, likovne i publicističke materijale koji se odnose na kinematografsku djelatnost (član 5 stav 1 alineja 17).

85. Molimo opišite baze podataka koje koriste vaše institucije za filmsko nasljeđe? Da li ih je moguće pretraživati putem inteneta?

Crnogorska kinoteka ima sopstvenu katalošku bazu podataka o prikupljenim kinematografskim djelima i kinematografskoj građi, sa sljedećim rubrikama i podacima:

Osnovni podaci: naslov filma, redni i inventarski broj, datum arhiviranja, godina proizvodnje, porijeklo filma, način dobijanja, broj rola, dužina, format boja, jezik, ocjena, vrsta i žanr filma, podloga emulzija, tip pozitiv ili negative kopije;

Autorski podaci: producent, distributer, režiser, scenarist, snimatelj, fotograf, montažer, ton majstor, kompozitor, kritičar, scenograf, koreograf, izbor muzike, narrator, glumci;

Ostali podaci u rubrikama: sadržaj filma, filmološki podaci, najavnica – odjavnica filma;

Karton stanja kopije na kome se opisno nalaze tehničko – hemijski podaci o kopiji, u kakvom se stanju nalazi kopija, sa ocjenom i datumom pregleda arhiviranja kopije i

Karton za izdavanje filmske kopije u kojem se nalaze posebni podaci od važnosti za preuzimanje i povratak kopije.

Trenutno je u izradi i elektronska baza podataka, koju je moguće pretraživati u povezanom računarskom sistemu u Kinoteci. Nije moguće pretraživati ih preko Interneta.

86. Koje mjere/programi su preduzeti u cilju obezbjeđivanja očuvanja deponovanih kinematografskih djela?

U cilju očuvanja kinematografskih djela Crnogorska kinoteka je obavila: presnimavanje zapaljivih negativ kopija filmova na nezapaljivu filmsku traku; obavila čišćenje i deponovanje raspoloživih pozitiv kopija.

Izrađena je projektna dokumentacija i otpočela izgradnja odgovarajućeg poslovnog prostora za potrebe Crnogorske kinopteke, koji će ispunjavati savremene tehničko tehnološke uslove za deponovanje, čuvanje, zaštitu i korišćenje kinematografskih djela i kinematografske građe. Završetak navedenih radova planiran je do polovine 2011. godine.

87. Na koji način ste podstakli projekte restauracije kinematografskih radova velike kulturne i istorijske vrijednosti?

Restauracija kinematografskih radova velike kulturno-istorijske vrijednosti je jedan od primarnih zadataka Crnogorske kinoteke. Kako u Crnoj Gori nema tehničkih uslova za restauraciju negativa i izradu novih pozitiv kopija, ovaj proces se, u zavisnosti od raspoloživih sredstava, obavlja u referentnim laboratorijama susjednih zemalja. U ovom trenutku se, u saradnji sa Jugoslovenskom kinotekom, rade nove kopije oko 60 dugometražnih, dokumentarnih i kratkih filmova. Sredstva za presnimavanje kinematografskih djela obezbiđuju se Budžetom Crne Gore.

88. Da li ste usvojili zakonodavne i administrativne mјere koje bi dozvolile ovlašćenim tijelima da deponovana kinematografska djela učine dostupnim za obrazovne, kulturne, istraživačke i druge nekomercijalne svrhe slične prirode, u skladu sa autorskim i srodnim pravima? Molimo navedite podatke o preduzetim mjerama.

Zakonom o kinematografiji (član 42) Crnogorska kinoteka je ovlašćena da, pored ostalog vrši popularizaciju i korišćenje kinematografskih djela kojim raspolaže u naučne, obrazovne, kulturne, istraživačke i druge nekomercijalne svrhe slične prirode, u obimu i na način koji ne može prouzrokovati njihovo oštećenje i umanjenje kinematografske vrijednosti.

Ova zakonska odredba se primjenjuje u skladu sa načelom zaštite prava autora na slobodno izražavanje, kao i na zaštitu prava intelektualne svojine u oblasti kinematografije (član 3). (Veza: pitanje 81).

89. Koji su koraci preduzeti u cilju unaprjeđenja profesionalne obuke u svim oblastima vezanim za filmsko nasljeđe?

U Crnogorskoj kinoteci je u toku obuka angažovanih saradnika u procesu digitalizacije filmskog materijala. Internim i zakonskim aktima predviđeno je angažovanje odgovarajućeg broja dokumentarista zaštite filmske, video i televizijske građe, kao i njihovo upućivanje na dodatnu obuku u oblasti restauracije i zaštite filmskog nasljeđa. Novi kapaciteti omogućiće prijem dodatnog

broja arhivara i kadrova filmološke vokacije koji će se baviti istraživanjem i popularizacijom filmske baštine kojom raspolažemo.

90. Da li ste usvojili strategiju za njihovo nacionalno filmsko nasljeđe i godišnje planove za posebna pitanja (digitalizaciju, restauraciju, obrazovanje, itd.)?

Do donošenja Nacionalnog programa razvoja kulture (novembar 2009. godine), kojim će biti definisana i petogodišnja strategija za nacionalno filmsko nasljeđe, poslovi u ovoj oblasti, u skladu sa objektivnim mogućnostima, vrše na osnovu godišnjih planova i programa rada Crnogorske kinoteke, kojima su obuhvaćena pitanja digitalizacije i restauracije kinematografskih djela i nihovog korišćenja u obrazovne svrhe, čija se realizacija finansira iz Budžeta Crne Gore.

E. Zaštita maloljetnika

91. Da li je u vašoj zemlji osnovano udruženje pružalaca internetskih usluga (ISP)? Molimo navedite podatke o udruženjima pružalaca internetskih usluga.

U našoj zemlji nije osnovano udruženje pružalaca internet usluga (ISP). Postoji udruženje ICT kompanija, na nivou Privredne komore, u okviru kojeg participiraju i internet provajderi: Promonte, Telekom i M-Tel.

92. Da li je u vašoj zemlji sačinjen kodeks ponašanja pružalaca internetskih usluga? Ako je moguće, molimo priložite kopiju internet adrese na kojoj je moguće pristupiti tom dokumentu.

Nije sačinjen kodeks ponašanja pružalaca internet usluga. Pojedine internet kompanije (Telekom i Promonte) imaju svoje interne kodekse, ali to su kodeksi koji obuhvataju sve usluge koje kompanije pružaju korisnicima.

93. Da li u vašoj zemlji postoje zakonske obaveze koje se konkretno odnose na pružaoce internetskih usluga i na koji način oni treba da se odnose prema nelegalnim i štetnim sadržajima kojima se pristupa putem interneta? Ako postoje, navedite koji su.

Ne postoje zakonske obaveze. Zakonom o elektronskim komunikacijama nije određen način na koji se kontrolišu sadržaji na Internetu, niti je određeno tijelo koje će se time bavti.

94. Da li postoje posebne obaveze pružaoca internetskih usluga da obavijeste policiju ili pravosudne vlasti o nelegalnim sadržajima koji vrijeđaju ljudsko dostojanstvo, a koji su dostupni na internetu?

Regulatorno tijelo, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, nije nametala nikakve obaveze ISP po tom pitanju, jer za to nema zakonskog osnova. Stoga, ne postoje posebne obaveze ISP da obavijeste policiju ili pravosudne vlasti o nelegalnim sadržajima koji vrijeđaju ljudsko dostojanstvo, a koji su dostupni na internetu.

95. Da li je u vašoj zemlji osnovana otvorena telefonska linija za prijavljivanje štetnog ili nelegalnog sadržaja? Ako jeste, molimo navedite podatke (uključujući internet adresu i email) otvorene telefonske linije(a), kao i način njenog finansiranja.

U našoj zemlji nije osnovana otvorena telefonska linija tj. ne postoji telefonski broj za prijavu štetnog i nelegalnog sadržaja na Internetu.

96. Da li su preduzete bilo kakve aktivnosti, od strane industrije ili državnih organa, u pravcu razvoja sistema za filtriranje i klasifikaciju internetskog sadržaja u vašoj zemlji? Ako jesu, koliki je napredak ostvaren i na koje teškoće se naišlo?

Određene inicijative postoje od strane IT operatora. U drugom smislu nisu preduzete aktivnosti u pravcu razvoja sistema za filtriranje i klasifikaciju internet sadržaja u našoj zemlji.

97. Koje mjere su preduzete na nacionalnom, lokalnom ili regionalnom nivou radi podizanja svijesti o pitanjima bezbjednjeg korišćenja interneta? Da li su ove mjere bile dio šireg plana za „medijsko obrazovanje“? Dali su podržani javnim sredstvima ili privatnim izvorima finansiranja (npr. od strane industrije ili dobrovoljnih udruženja) ili kombinacijom javnih i privatnih sredstava?

Ministarstvo za informaciono društvo u ovom smislu preduzima niz marketinških i PR akcija.

Između ostalog, Ministarstvo za informaciono društvo, u toku prošle školske godine, u saradnji sa Crnogorskim Telekomom, sproveo je akciju izbora najboljeg web sajta među učenicima osnovnog i srednjeg obrazovanja. Akcija je podrazumijevala obuku učenika i nastavnika za rad na izradi sajtova njihovih škola. Na kraju akcije, izabrani su najbolji web timovi crnogorskih osnovnih i srednjih škola.

Kroz ukupnu realizaciju ove akcije, učenici su na kvalitetan način edukovani o pravilnom, odnosno bezbjednom korišćenju Interneta.

Na kraju akcije, učenici su dobili vrijedne nagrade od Ministarstva za informaciono društvo i Crnogorskog Telekoma, a projekat je zaokupio veliku pažnju medija.

Veza: pitanje 99

98. Molimo opišite inicijative koje su pokrenute u cilju kontrole online grupa za četovanje (chat-groups), naročito mjera preduzetih u cilju izbjegavanja zloupotrebe, koja može biti štetna po maloljetnike?

Nisu pokrenute inicijative u cilju kontrole online grupa za četovanje. Pojedini provajderi kroz svoje internet stranice nude podršku roditeljima u vidu savjeta kako zaštititi djecu prilikom četovanja i blogovanja.

99. Molimo opišite mjere preduzete radi unaprjeđenja medijske pismenosti (npr. učenje djece kako da na odgovoran način koriste nove medije?)

Svjetski dan telekomunikacija i informacionog društva – 17. maj, obilježava se u cijelom svijetu, sa ciljem da se afirmišu informaciono-komunikacione tehnologije, odnosno značaj koji imaju za razvoj savremenog društva. Crna Gora se pridružila obilježavanju ovog datuma, a nosilac je bilo Ministarstvo za informaciono društvo.

Ovogodišnja tema, usvojena od strane Međunarodne unije za telekomunikacije, bila je Zaštita djece na Internetu I, pored ostalog se odnosila na djecu uzrasta 12 do 16 godina.

Kako bi se građanima priližila ova tema, Ministarstvo za informaciono društvo realizovalo je marketinšku i Public Relations kampanju. Kampanja se obraćala roditeljima i djeci sa osnovnom porukom da je nemoguće pa i nepotrebno zabraniti korišćenje Interneta i uopšte savremenih tehnologija djeci. Ono što roditelji mogu učiniti, jeste da kontolišu kako njihovo dijete koristi vrijeme koje provodi za računaram, sa kim se dopisuje, sa kim razgovara, koje sajtove gleda. Uz takvu pažnju, otkloniće se sve opasnosti, dijete će prihvatiti savremene tehnologije kao sastavni dio svojeg života, kao nešto što je neophodno za moderan život, ali prema čemu treba imati razumnu mjeru opreza, kao uostalom i prema mnogim drugim stvarima sa kojima živimo.

Predstavnici Ministarstva su gostovali u TV emisijama kako bi se široj javnosti prezentirao značaj ove teme. Pored njih, u pojedinim emisijama gostovali su i psiholozi, pedagozi i predstavnici ICT sektora, koji su, svako sa svog aspekta, doprinijeli boljem razumijevanju ove teme. Takođe, objavljeno je i nekoliko novinskih tekstova. Uz to, štampan je i prigodan plakat koji je postavljen na ulazima svih osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori.

Takođe, urađen je i reklamni flajer koji je objavljen u svim dnevnim novinama koje izlaze u Crnoj Gori, u tiražu od 68 000 primjeraka.

100. Da li postoji poseban regulatorni ili samoregulatorni propis koji se donosi na konkretno pitanje prava na odgovor u odnosu na online medije?

U Crnoj Gori ni jedan propis se ne odnosi na pravo na odgovor u odnosu na online medije.

101. Da li su emiteri u vašoj zemlji uspostavili sistem samoregulacije koja se odnosi na zaštitu maloljetnika? Molimo navedite podatke o tome, naročito one koji se odnose na članstvo. Da li ovaj sistem sadrži kodeks ponašanja koji se odnosi na zaštitu maloljetnika i štetne sadržaje?

Novinarsko samoregulatorno tijelo, kao nevladina organizacija, osnovano je 2006. godine čiji je cilj:

- Unapređenje i razvoj novinarske i medijske samoregulacije u Crnoj Gori;
- Implementacija Kodeksa novinara Crne Gore;
- Zaštita i unapređenje slobode govora,
- Zaštita prava građana, novinara i medija

Ovo tijelo se bavi sljedećim aktivnostima:

- Praćenjem sprovođenja Kodeksa novinara Crne Gore u medijima;
- Izvještavanjem javnosti o sprovođenju Kodeksa novinara Crne Gore;
- Odlučivanjem o žalbama podnijetim protiv bilo koje medijske institucije u Crnoj Gori kada su u pitanju navodne povrede Kodeksa novinara Crne Gore;
- Izdavanjem publikacija u vezi sa samoregulacijom,
- Treningom medijskih profesionalaca u oblasti samoregulacije

Kodeksom novinara Crne Gore u tački 9 propisana je obaveza novinara da štiti integritet maloljetnih osoba, drugačijih i hendikepiranih.

102. Da li se propisuje korišćenje upozoravajućih obavještenja, bilo u zakonu ili kodeksu ponašanja, za potencijalno štetne televizijske programe? Da li se prije takvih programa propisuje upotreba zvučnih upozorenja, bilo u zakonu ili kodeksu ponašanja? U situacijama kada se takve mjere koriste, da li se one smatraju djelotvornim?

Članovima 7 do 11 Odluke o minimalnim programskim standardima u elektronskim medijima u Crnoj Gori propisani su obaveza i način emitovanja upozorenja za publiku i vizuelnog znaka i zvučnog upozorenja prije i u toku programa neprikladnog za maloljetnike, odnosno za praćenje u krugu porodice.

Članom 19 ove Odluke propisano je i da je u programima elektronskih medija zabranjena obrada slike u kratkom trajanju ili korišćenje druge tehnike sa namjerom prikrivenog uticaja na svijest (podsvijest) gledalaca (npr. u komercijalne ili političke svrhe).

Propisano je i da elektronski mediji treba da imaju u vidu da prilikom emitovanja programa, svjetlucanje ili isprekidana svjetlost i određene vrste ponavljajućih vizuelnih obrazaca mogu prouzrokovati probleme kod gledalaca sa foto-senzitivnom (osjetljivom) epilepsijom.

Propisane mjere su djelotvorne, ali postoji prostor za njihovo unapređivanje kao i unapređenje njihove primjene. Jedna od tih mera je uvođenje sistema kategorizacije programa. Dok se taj sistem ne definije, emiteri koriste podatke o kategorizaciji (engl. *Ratings*) koje prate određeni programski sadržaj a definisani su obično u zemlji porijekla ili zemlji sjedišta pravnog lica od kojeg je otključeno pravo emitovanje (posebno u slučaju kada se radi o titlovanim sadržajima).

103. Da li u vašoj zemlji postoje posebne zakonske odredbe koje se odnose na prodaju video igara? (Ovo pitanje se odnosi na fizičku prodaju softvera za video igre, a ne na mogućnost preuzimanja softvera sa interneta i prebacivanja na računare).

Ne postoje posebne zakonske odredbe koje se odnose na prodaju video igara.

104. Da li postoji samoregulatorni sistem koji pokriva pitanja koja se odnose na označavanje uzrasta za koji su video igre namijenjene (npr. poput sistema samoklasifikovanja - self-rating koji je objavljen od strane Evropske federacije za interaktivne softvere (ISFE))? Ukoliko postoji, molimo navedite podatke.

Ne postoji samoregulatorni sistem koji pokriva pitanja koja se odnose na označavanje uzrasta za koji su video igre namijenjene.

Aneksi:

Aneks 153 - Strategija razvoja Informacionog
društva u Crnoj Gori do 2013. godine, 22,
49